

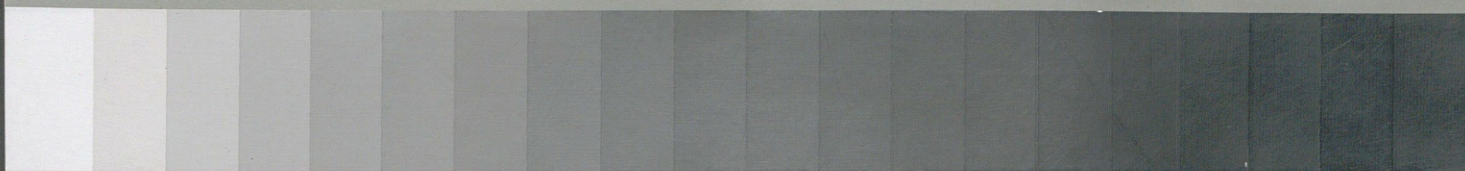
Grey Scale #13

Part Code
ST1316

DANES
PICTA
.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

BIBLIOTEKA TOWARZYSTWA WOJSKOWO-TECHNICZNEGO

Przyczynki do studiów nad przemysłowo-gospodarczym
przygotowaniem Obrony Państwa

Dr ZDZISŁAW MELIŃSKI

GOSPODARKA OBRONY NARODOWEJ ITALII

NAKŁADEM T. W. T. - WARSZAWA 1939

Centimetres

Inches

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

Colour Chart #13

DANES
PICTA
.COM

BIBLIOTEKA TOWARZYSTWA WOJSKOWO-TECHNICZNEGO

Przyczynki do studiów nad przemysłowo-gospodarczym
przygotowaniem Obrony Państwa

Dr ZDZISŁAW MELIŃSKI

**GOSPODARKA
OBRONY NARODOWEJ
ITALII**

*Dub. W. S. F.
od 12-12-33 12333*

NAKŁADEM T. W. T. — WARSZAWA 1939

BIBLIOTEKA TOWARZYSTWA WOJSKOWO - TECHNICZNEGO

Przyczynki do studiów nad przemysłowo-gospodarczym
przygotowaniem Obrony Państwa

GOSPODARKA
OBRONY NARODOWEJ
ITALII

10447.

Dr ZDZISŁAW MELIŃSKI

GOSPODARKA OBRONY NARODOWEJ ITALII

NAKŁADEM TOWARZYSTWA WOJSKOWO-TECHNICZNEGO
W A R S Z A W A

1939

He. 115
HB. 35

4923.355.64(33) 13(45)

Wszelkie prawa autorskie przedruku
i tłumaczeń zastrzeżone.

14333

33964/2

Wydawca: Towarzystwo Wojskowo-Techniczne,
Warszawa, Al. Róż 8.

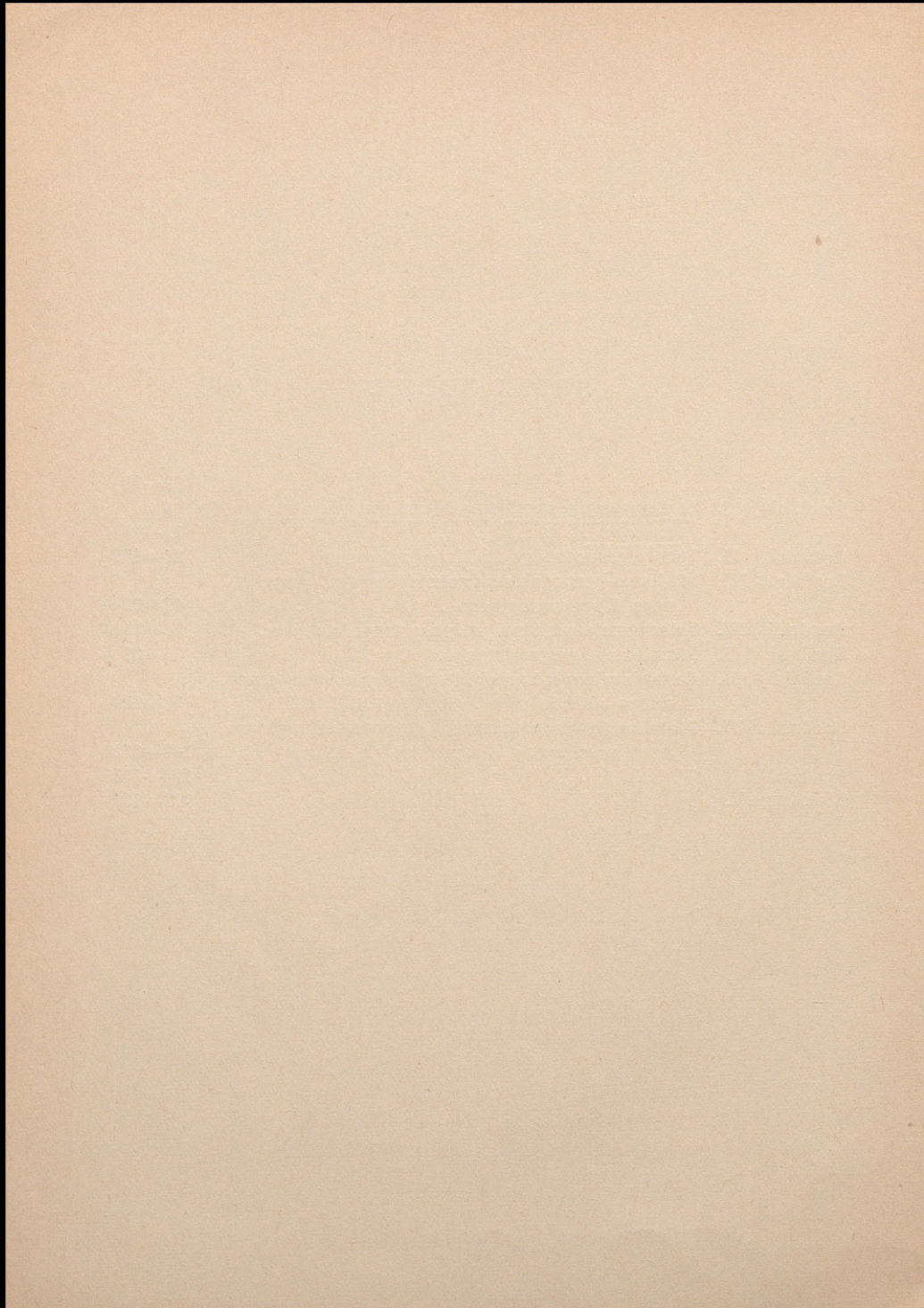
Druk. Piotr Pyz i S-ka, Warszawa, Miodowa 8.

1939

W. 89/1952

SPIS RZECZY.

	<i>Str.</i>
Wstęp	9—10
Rozdział I. <u>Wpływ wojny współczesnej na gospodarstwo na-</u> <u>rodowe</u>	11—23
Rozdział II. Ustrój gospodarczy Italii faszystowskiej . . .	24—48
Rozdział III. Wojenno-gospodarcze funkcje ustroju syndykal- nego i korporacyjnego	49—52
Rozdział IV. Interwencja państwa w życiu gospodarczym . .	53—75
Rozdział V. Mobilizacja gospodarcza	76—89 ✓
Rozdział VI. Organizacja władz mobilizacji gospodarczej przed wojną abisyńską	90—107
Rozdział VII. Mobilizacja gospodarcza i gospodarka wojenna w okresie wojny abisyńskiej	108—122 ✓
Rozdział VIII. Wnioski	123—128
Literatura	129—131

PRZEDMOWA

Surowcowe ubóstwo półwyspu Apenińskiego pod wieloma względami przypomina sytuację Polski. W dziedzinie węgla kamiennego i produktów ropnych przedstawia się tam stan rzeczy o wiele nawet gorzej niż u nas; zależność na tym odcinku od zagranicy jest aż nadto jaskrawa, to też jedną z pierwszych trosk regime'u faszystowskiego było jak najszybsze pokonanie istniejącego stanu rzeczy i wyteżenie sił nad zabezpieczeniem najżywotniejszych potrzeb życia przemysłowego, a nade wszystko potrzeb przemysłów obronnych.

Zamierzone od dawna sięgnięcie po Abisynię, jako po teren o szerokich potencjalnych możliwościach surowcowych, zmuszało do liczenia się z energiczną opozycją i zabezpieczeniem kraju przed wrogim nastawieniem się państw, dzierżących prym na terenie Ligi Narodów, co — jak wiadomo — wyraziło się w postaci „sankcyj” gospodarczych i zahamowaniu dopływu najżywotniejszych surowców zzewnątrz. Gdyby nie przedsięwzięte zawczasu środki zabezpieczające: skumulowanie zapasów surowców „strategicznych”, intensywna rozbudowa elektryfikacji, opartej na białym węglu terenów górskich, energiczne poszukiwanie namiastek surowcowych, — kto może wiedzieć, jakim by mógł okazać się wynik wojny — choćby nawet wojny kolonialnej, jaką była wyprawa do Abisynii tzn. walki z przeciwnikiem technicznie i gospodarczo nieporównanie słabszym i nieprzygotowanym.

Doświadczenia italskie z przygotowaniem wojennymi o charakterze zabezpieczenia potencjału przemysłowego na wypadek przymusowej autarkii są niewątpliwie ciekawe zwłaszcza dla nas, gdyż nie jedno posunięcie na tym odcinku — z uwagi na podkreślone wyżej podobieństwo w strukturze surowcowej — może i u nas okazać się kiedyś potrzebnym. *Historia est magistra vitae* — powinniśmy więc korzystać z doświadczeń innych, zwłaszcza z doświadczeń, które do pewnego stopnia przeszły próbę życia.

Na temat Italii i jej przygotowań gospodarczo-obronnych mieliśmy nieco notatek, rozsypanych w prasie codziennej, jak i fachowej, jednak brakowało należytego syntetycznego ujęcia, które daje nam niniejsza praca Dra Z. Melińskiego, oparta głównie na źródłach zagranicznych. Stanowić ona powinna pożyteczny przyczynek do studiów nad przemysłowo-gospodarczym przygotowaniem obrony Państwa, którym to zagadnieniom poświęcone zostało wydawnictwo Biblioteki Towarzystwa Wojskowo-Technicznego.

Dr Inż. L. KRAUZE

Warszawa, kwiecień 1939 r.

W S T Ę P

Sukcesy zagraniczne Italii, a zwłaszcza podbój Abisynii, dokonany własnymi siłami muszą zastanowić z punktu widzenia gospodarczego, ponieważ Italia nie była nigdy krajem bogatym. Koszty wojny abisyńskiej, wynoszące około 12 miliardów lirów byłyby dla państwa o większych zasobach materialnych niż Italia poważnym obciążeniem, gdyby nie mogło ono korzystać z kredytów zagranicznych. Italia natomiast, jako jedno z najmniej zasobnych państw dawnej koalicji, była w stanie nie tylko pokryć z własnych środków wydatki wojny abisyńskiej, lecz kontynuować jeszcze czynną politykę zagraniczną, przy jednoczesnym silnym rozwoju przemysłowym wewnątrz kraju. Niewątpliwe sukcesy zewnętrzne zawdzięcza Italia przeprowadzonym zmianom ustrojowym, których wartość ujawnia się stopniowo. Zmiana ustroju dała Italii nieznaną do tej pory siłę wewnętrzną, która umożliwia jej coraz większą ekspansję polityczną. Wzrost znaczenia politycznego idzie równolegle z rozwojem potęgi wojskowej, której podstawą powinno być silne gospodarstwo narodowe. Silne związanie gospodarki narodowej z siłą wojskową państwa zdaje się być głównym filarem nowego ustroju.

Zainteresowanie zagadnieniami gospodarczymi w związku z obroną państwa rośnie w miarę utrwalania się przeko-

2
dobry

niania, że podstawą współczesnej siły zbrojnej jest rodzimy przemysł wojenny. Nie znając ustroju Italii oraz jej możliwości trudno stwierdzić celowość i skuteczność poszczególnych planów lub zarządzeń. Ponieważ ustrój ten poświęca dla rozwoju wojskowej potęgi państwa większość swych wysiłków w dziedzinie gospodarczej, wobec tego najlepiej poznać można jego wartość od strony jego skuteczności w przeprowadzeniu wymogów obrony narodowej. Poza tym wartość ustroju Italii z punktu widzenia obrony państwa można sprawdzić na przykładzie wojny abisyńskiej.

ROZDZIAŁ I.

WPŁYW WOJNY WSPÓŁCZESNEJ NA GOSPODARSTWO NARODOWE.

Zależność wojskowej potęgi państwa od jego siły gospodarczej jest następstwem nowoczesnego ustroju politycznego i rozwoju współczesnej techniki wojennej. Powszechność praw i obowiązków obywateli, a w pierwszym rzędzie obowiązek powszechnej służby wojskowej sprawiły, że konflikty między państwami stały się udziałem wszystkich. Wojna, w której uczestniczą po obu stronach masowe armie ludowe, wywołała jednocześnie poważny wzrost zapotrzebowania na sprzęt wojenny i żywność. Zależność wojny od czynników gospodarczych była jednak początkowo nieznaczna. Dopiero współczesny rozwój techniki wojennej przyniósł zastosowanie i rozpowszechnienie broni samoczynnej, lotnictwa, czołgów, gazów bojowych itd. oraz spowodował tak olbrzymie zużycie sprzętu i amunicji, że wywołał całkowity przezwrot w sposobach prowadzenia wojny. Decydujący wpływ na wynik działań wojennych zyskały czynniki gospodarcze dopiero podczas wojny światowej, która ujawniła przemożną rolę czynnika materiałowego w wojnie współczesnej.

Równolegle ze wzmożeniem zależności istniejącej pomiędzy gospodarką i prowadzeniem wojny — długotrwałość wojen stale wzrasta:

		Lata	Miesiące
Wojna francusko-niemiecka	1870—71	—	10
„ chińsko-japońska	1894—95	—	9
„ hiszpańsko-amerykańska	1898	—	7½
„ boerska	1899—1902	2	8
„ rosyjsko-japońska	1904—1905	1	7
„ włosko-turecka	1911—12	1	1
„ światowa	1914—18	4	

Wojna światowa dała po raz pierwszy prawdziwy obraz zmienionych warunków nowoczesnej walki. Stała się ona z tego powodu pierwowzorem dla współczesnej doktryny wojennej oraz związanych z nią przewidywań i obliczeń. Najbardziej charakterystyczną cechą współczesnej wojny jest jej masowe zapotrzebowanie i zużycie sił ludzkich i zasobów materialnych. Wojna światowa wykazała niespotykaną dotąd w historii liczebność wojsk walczących, bezprzykładne zużycie sprzętu wojennego, olbrzymie straty, zniszczenia i koszty wojenne. Już sam stosunek udziału ludności poszczególnych państw w szeregach armii, który dochodził w niektórych wypadkach do 20% ogólnego zaludnienia, musiał wywrzeć daleko idące następstwa gospodarcze.

LICZEBNOŚĆ ARMII W WOJNIE ŚWIATOWEJ¹⁾.

Państwo	Zaludnienie w 1910-11 w 1000	Ilość zmobilizowana podczas wojny światowej w 1000	% udziału ludności zmobilizowanej
Rzesza Niemiecka	64.926	13.250	20,4
Austro-Węgry	51.390	9.000	17,5
Francja z koloniami	²⁾	8.195	20,7
Anglia łącznie z dominiami i Indiami	²⁾	9.496	21
Włochy	34.671	5.615	16,2
Rumunia	7.229	1.000	13,8
Stany Zjedn. Am. Pół.	91.972	3.800	4,1

¹⁾ Bez kolonii i dominiów. — Industrielle Mobilmachung-Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg, 1936.

²⁾ Zaludnienie krajów macierzystych bez kolonii wynosiło: Francja 39.605.000, Anglia 45.222.000.

Skutkiem tego zapotrzebowanie na sprzęt wojenny było olbrzymie:

ZAPOTRZEBOWANIE BRONI I AMUNICJI W ITALII
PODCZAS WOJNY ŚWIATOWEJ³⁾.

Rodzaj sprzętu	Stan ogólny (w oddziałach, magazynach i fabrykach)		Produkcja krajowa d = dzienna, m = miesięczna		Całkowita produkcja podczas wojny
	1915	1918	1915	1918	
Działa wszystkich typów	2.038	12.021	m.	70 m.	ponad 16.000
Miotacze min i granatniki	—	6.564	—	m.	7.000
Karabiny maszynowe	700	25.084	m.	25 m.	37.029
Karabiny ręczne i karabinki (wszystkie wzory)	2.474.000	2.682.000	d.	980 d.	3.135.343
Amunicja artyleryjska	3.071.000	22.972.000	d.	10.400 d.	70.000.000
Amunicja małokalibrowa	670.000.000	653.497.000	d.	1.400.000 d.	3.616.000.000
Amunicja dla miotaczy min i granatników	—	3.539.000	—	m.	7.300.000
Granaty ręczne	—	12.000.000	d.	5.000 d.	22.360.000

³⁾ Wg: Ministero della Guerra — I rifornimenti dell' esercito mobilitato durante la guerra alla fronte italiana (1915—1918), Roma, 1924.

Powojenny rozwój wykazuje dalszy wzrost zapotrzebowania armii, jak o tem świadczy przykład wojny abisyńskiej:

Ludzie i zwierzęta	24 maja 1915		3 października 1935		koniec marca 1936	
oficerowie . .	23.000		8.800		17.100	
szeregowi . .	852.000		159.000		350.000	
zwierzęta . .	144.500		57.000		105.790	
Sprzęt	suma	na 1-go żołnierza	suma	na 1-go żołnierza	suma	na 1-go żołnierza
kb. i kbk.	930.000	1,06	297.750	1,774	484.640	1,32
k. m.	618	0,000706	8.715	0,0518	14.536	0,0397
działa	2.120	0,00242	1.090	0,00649	1.608	0,00435
pojazdy motor.	3.700	0,00037	6.980	0,0410	19.000	0,0516
amunicja milkbr.	670.000.000	765,6	463.816.100	2764,0	818.000.000	2228,8
pociągi art.	—	3,5	3.400.000	20,26	4.200.000	11,4
benzyna w t.	18.400	0,01978	51.900	0,0558	—	—
smary w t.	750	0,0008	2.135	0,00229	—	—

Od czasu zakończenia wojny światowej nastąpiło więc wielokrotne zwiększenie zapotrzebowania na amunicję, broń samoczynną oraz materiały pędne. Jakkolwiek dane, uzyskane z okresu wojny abisyńskiej, jako wojny kolonialnej, nie mogą być uważane za całkowicie miarodajne dla oceny możliwego zapotrzebowania na wypadek zatargu zbrojnego w Europie, wskazują one jednak dostatecznie wyraźnie na dalszy bardzo szybki wzrost znaczenia czynnika materiałowego.

Świadczy o tym również stosunek wydatków zbrojeniowych do dochodu społecznego:

4)	Procentowy udział dochodu społecznego w wydatkach zbrojeniowych	
	1913	1934
Francja	5,0	8,1
Wielka Brytania	3,1	3
Rosja (Sowiety)	4,8	9
Japonia	7,1	8,4

Z przedstawionych przykładów wynika, że skuteczne prowadzenie wojny zależy w równej mierze od siły zbrojnej, jak i od siły gospodarczej państwa. Zaspokojenie materiałowych potrzeb nowoczesnej armii w polu wymaga odpowiedniego przestawienia wytwórczości kraju oraz dostosowania tempa produkcji do szybkości zużycia sprzętu wojennego i postępu techniki wojskowej. Wyrób nowoczesnego skomplikowanego sprzętu wojennego wymaga obok kosztownych i precyzyjnych urządzeń technicznych, wysoce wykwalifikowanego robotnika, technika i inżyniera. Już podczas wojny światowej na uzbrojenie i zaopatrzenie jednego żołnierza w nowoczesną broń samoczynną pracowało 10 ludzi w kraju. W Stanach Zjedn. Am. Płn. stosunek ten wynosił nawet 1:17, a obecnie oblicza się go w Europie na 1:20⁵⁾.

Ponieważ armia pracownicza, zatrudniona w kraju, jest nie tylko producentem lecz zarazem największym konsumentem, wobec tego przewidywania gospodarcze na czas wojny obejmować muszą również zaspokojenie potrzeb ludności cywilnej.

Gospodarstwo narodowe bierze więc wybitny udział w działaniach wojennych, nie tylko jako współczynnik przewagi wojskowej, lecz również jako siła decydująca o zwy-

⁴⁾ Industrielle Mobilmachung-Hanseat. Verlagsanstalt, 1936.

⁵⁾ Possony — Die Wehrwirtschaft des Totalen Krieges. Wien, 1937.

cięstwie. Narzucić swą wolę przeciwnikowi może dzisiaj tylko państwo, które rozporządza taką siłą gospodarczą, jakiej wymaga od niego współczesna wojna. Zachowanie wolności i niepodległości narodu oraz niezależności politycznej państwa zależy od posiadania gospodarstwa narodowego, którego odporność i wydajność podczas wojny zapewni nie tylko zaopatrzenie i uzbrojenie walczącej siły zbrojnej lecz wzmocni również siły obronne całego narodu. Wojna światowa wykazała, że siła gospodarcza państwa powinna być w jak największej mierze niezależna od zagranicy i w całości przygotowana do spełnienia swej roli jako najważniejszego narzędzia współczesnej wojny. Gospodarcze przygotowania obrony państwa ograniczały się do tworzenia pewnych zasobów żywności dla wojska oraz magazynowania sprzętu uzbrojenia, amunicji i wyposażenia w ilościach odpowiadających planom mobilizacyjnym. Zagadnienia gospodarcze w rozumieniu rozbudowy wytwórczości i jej przystosowania dla potrzeb wojennych odgrywały coprawda pewną rolę w przewidywaniach konfliktu zbrojnego, liczono się jednak ogólnie z krótkim okresem trwania wojny i sądzono, że produkcja istniejących już w czasie pokoju arsenałów i wytwórni pokryje zapotrzebowanie wojenne, powstające na skutek strat i zużycia sprzętu i amunicji. Doświadczenia wojny światowej wywołały całkowity przewrót tych pojęć i wskazały na podstawowe znaczenie dla przygotowania wojny następujących zagadnień:

- 1) Przygotowania podczas pokoju całego gospodarstwa narodowego do szybkiego uruchomienia wytwórczości wojennej;
- 2) Utworzenia wystarczających zapasów sprzętu wojennego i amunicji, które by pozwoliły na zaspokojenie zapotrzebowania do czasu, kiedy produkcja przemysłowa osiągnie wymagany poziom.

Urzeczywistnienie tych gospodarczych wymogów obrony państwa zmusza do zajęcia się gospodarką narodową w jej

stanie pokojowym z punktu widzenia przydatności i celowości na wypadek wojny. Pociąga to za sobą konieczność uwzględnienia warunków i czynników nieistotnych dla dochodowości prywatnej, lecz niezbędnych ze względu na przewidywania wojenne. Tak ujęta gospodarka narodowa w czasie pokoju staje się gospodarką obrony narodowej, która wszystkie zagadnienia podporządkowuje naczelnemu zadaniu, jakim jest wydajność i odporność gospodarstwa narodowego na wypadek wojny. Nie wyłącza ona zasady dochodowości prywatnej i społecznej, lecz przesuwa nacisk na wzmocnienie majątku narodowego przez wzmoczenie tych sił i zasobów materialnych, które stanowią jednocześnie o potęgze wojskowej państwa i o bezpieczeństwie narodu. Stąd wynikające nieraz ograniczenia indywidualnej swobody gospodarczej, spowodowane względami na zabezpieczenie jak najpowszechniejszej i jak najbardziej wydajnej wytwórczości krajowej, nie powinny jednak uniemożliwiać zdrowego rozwoju gospodarczego zmierzającego do kapitalizacji. Niezależność gospodarcza, do której dąży w czasie pokoju gospodarka obrony narodowej, wymaga m. i. długoterminowych inwestycji, postępu technicznego, tworzenia zapasów, wzmoczenia zagranicznych obrotów towarowych dla zapewnienia zarazem dochodowości i źródeł dostawy, których podstawą jest zdrowa i silna gospodarka narodowa. Spełnienie zadań gospodarki obrony narodowej zależy od umiejętnego uzgodnienia sprzecznych w zasadzie interesów indywidualnej gospodarki prywatnej ze zbiorowym interesem gospodarczym obrony państwa.

W czasie wojny gospodarka narodowa, względnie gospodarka obrony narodowej przechodzi w gospodarkę wojenną. Jej zadaniem jest dostosowanie gospodarstwa do konieczności wojennych, podporządkowując je wymaganiom wybitnie konsumcyjnym. Gospodarka wojenna musi przede wszystkim zaspokoić zwiększone zapotrzebowanie wojenne, odbiegające jakościowo od pokojowego, pokonać trudności surowcowe, rozwiązać zagadnienie dostatecznej ilo-

ści kwalifikowanych pracowników i robotników, utrzymać wytwórczość na poziomie umożliwiającym zaopatrzenie pomimo dużych wahań zapotrzebowania, zapewnić niezbędną wymianę towarową z zagranicą oraz zorganizować rozdział produktów w kraju. Spełnienie tych różnorodnych zadań wymaga jednolitego planu i kierownictwa. Zasada dochodowości gospodarczej musi ustąpić całkowicie miejsca myśli przewodniej gospodarki wojennej, jaką jest wytwarzanie i konsumpcja w imię jedyne go i wyłącznego dobra zbiorowego podczas wojny, — w imię zwycięstwa. Gospodarka wojenna musi zatem być gospodarką planową kierowaną centralnie przez państwo, obejmującą wszystkie siły i czynności gospodarcze kraju.

Przygotowaniem jak najkorzystniejszych warunków dla gospodarki wojennej zajmuje się gospodarka narodowa, która stwarza organizację i plany, zasoby i możliwości produkcyjne na czas trwania wojny. Przetworzenie gospodarstwa narodowego na gospodarkę wojenną i uruchomienie jej organizacji jest zadaniem mobilizacji gospodarczej, która podobnie, jak mobilizacja wojskowa, wymaga starannego opracowania podczas pokoju. Doświadczenia wojny światowej wykazują, że wszelkie improwizacje w zakresie gospodarki wojennej mszczą się dotkliwie przez powstające braki w zaopatrzeniu, uzbrojeniu oraz wyżywieniu wojska i ludności cywilnej. Szczególnie ostro objawiły się te następstwa niedostatecznej mobilizacji gospodarczej podczas wojny światowej w państwach, które jak Italia i Niemcy nie były samowystarczalne ani pod względem wyżywienia, ani w zakresie surowców przemysłowych.

Olbrzymie znaczenie życia gospodarczego dla współczesnej wojny jest powodem, dla którego nieprzyjaciół stara się wszystkimi środkami je osłabić, niszcząc tym samym podstawy siły wojskowej. Działania nieprzyjacielskie skierowane przeciwko gospodarstwu przeciwnika towarzyszyły wszystkim wojnom. Lecz od czasu kiedy gospodarka wojenna stała się zasadniczym czynnikiem prowadzenia wojny, są one szcze-

gólnie groźne. Działania tego rodzaju, zwane wojną gospodarczą, posiadają bardzo szerokie możliwości tak z uwagi na różnorodność form życia gospodarczego, jak i ze względu na stosowane środki. Te ostatnie mogą być albo wojskowe, albo gospodarcze lub też mieszane. Przykładem zastosowania środków wojskowych jest niszczenie ośrodków produkcji, komunikacji i transportu, jak pociągów i torów kolejowych, szos i dróg; niszczenie względnie rozbiórka urządzeń fabrycznych, zatapianie kopalń i wycinanie lasów. Doniosłą rolę w tej dziedzinie odegrają napady lotnicze. Do czysto gospodarczych środków należą: konfiskata mienia obywateli państw nieprzyjacielskich, wroga propaganda gospodarcza w państwach neutralnych, zamknięcie kredytów itp. Natomiast blokada, będąca najsilniejszym środkiem wojny gospodarczej, znanym dobrze z okresu wojny światowej, jest czynnikiem ścisłego współdziałania czynników wojskowych z gospodarczymi. Zamknięciu granicy morskiej przez flotę wojenną i lotnictwo towarzyszyła rozległa akcja w państwach neutralnych, mająca na celu uniemożliwienie zakupów, transportu i przemytu.

Wojna gospodarcza jest zjawiskiem czysto wojennym, jako że zmierza pośrednio do osłabienia, względnie zniszczenia nieprzyjacielskiej siły zbrojnej. Jednak często określa się tą nazwą stan istniejący w czasie pokoju między dwoma państwami, które bądź ze względów konkurencyjnych lub politycznych nie mogą dojść do porozumienia pod względem zgaranicznej wymiany towarowej lub pieniężnej. Jest to zjawisko towarzyszące powojennemu rozwojowi ingerencji państwa w życie gospodarcze, zwłaszcza w zakresie handlu zagranicznego, który stał się narzędziem polityki państwowej.

Powstanie pojęć gospodarki wojennej, gospodarki obrony narodowej i mobilizacji gospodarczej w obecnym ich znaczeniu zawdzięczamy wojnie światowej oraz wywołanym przez nią wstrząsoms politycznym, gospodarczym i społeczn-

V

nym. Przedwojenny liberalizm gospodarczy, uznający prawo popytu i podaży za jedyny regulator cen i wytwórczości, odpowiadał całkowicie zasadzie nieograniczonego prawa własności prywatnej. Silnie rozwinięty handel międzynarodowy, ruchliwość i sprężystość wielkich europejskich organizacji finansowych i przemysłowych swoboda ruchu ludności, wyrażająca się masową emigracją z krajów środkowej, południowej i wschodniej Europy, stałość walut i niski stan uprzemysłowienia krajów pozaeuropejskich (z wyjątkiem St. Zjedn. Am. Płn. i Japonii), wytworzyły w Europie mniemanie o trwałości ścisłej międzynarodowej łączności gospodarczej. Europa była podówczas bankierem świata, który własne produkty przemysłowe drogo sprzedawał swym zamorskim dłużnikom, kupując od nich surowce, które w dużej mierze dostarczyły kopalnie i plantacje, stanowiące własność europejską. Wojna światowa radykalnie zniszczyła te podstawy dobrobytu narodów europejskich. Konieczności gospodarki wojennej, blokada gospodarcza państw centralnych i trudności transportu morskiego aliantów zapoczątkowały dążenia autarkiczne z inicjatywy i pod kierownictwem państwa. Brak środków żywności i artykułów przemysłowych spowodował racjonalizację rozdziału (system kartkowy) i ustanowienie cen maksymalnych. Niedostateczna wytwórczość sprzętu wojennego, brak rąk roboczych i surowców były przyczyną wkroczenia państwa w dziedzinę produkcji przemysłowej, handlu zagranicznego i krajowego handlu hurtowego. Każde państwo, prowadzące wojnę, posiadało własną specjalną administrację, której zadaniem było regulowanie i nadzorowanie produkcji rolnej, przemysłowej i górniczej oraz rozdziału produktów. Zasada własności prywatnej uległa bardzo silnemu ograniczeniu. Jednocześnie zaczęły zachodzić dwie przemiany nie mające na pozór nic ze sobą wspólnego. W Europie, a w szczególności w państwach ubogich w surowce, jak Niemcy, Italia i Austro - Węgry gospodarka wojenna przybrała takie rozmiary i kształty, że dawne pojęcie o własności, produkcji i wy-

mianie zaczęły powoli ustępować nowym ideom zbliżonym do kapitalizmu państwowego. W tym samym czasie kraje zamorskie, jak państwa Ameryki Południowej, Indie Brytyjskie, Afryka Południowa, Stany Zjedn. Am. Płn. i państwa Ameryki Centralnej spłaciły swe długi europejskie i rozbudowały własne przemysły, ponieważ Europa, zajęta wojną, nie była w stanie dostarczać na ich rynki zbytu.

Po wojnie, zniszczona i zubożała Europa stała się dłużnikiem St. Zjedn. Am. Płn. Demobilizacja gospodarcza zmusiła państwa do częściowego zatrzymania ingerencji państwowej w różnych dziedzinach gospodarczych. Rynki zamorskie okazały się w dużej mierze bezpowrotnie stracone, a emigracja stała się utrudniona, a nawet niemożliwa na skutek politycznego i gospodarczego rozwoju państw zamorskich. Polityczna odbudowa Europy oparła się na zasadach skrajnego nacjonalizmu, który nie sprzyjał wznowieniu przedwojennej, międzynarodowej współpracy gospodarczej. Przesilenie gospodarcze cechowało w większości państw europejskich silne bezrobocie, upadek produkcji i jednoczesny głód towarów. Ludność, przyzwyczajona do wszechpotęgi państwa podczas wojny, żądała i otrzymywała pomoc materialną w miarę posiadanych przez kraje możliwości. Rządy w większości państw europejskich w okresie powojennym znajdowały się pod silnym wpływem idei socjalistycznych oraz pod wrażeniem rewolucji społecznej, dokonanej w Rosji. W tych warunkach zaczęły się rozpowszechniać i utrwalać nowe pojęcia o państwie, jego prawach i zadaniach, które daleko odbiegały od liberalnych zasad przedwojennych. Pojęcie prawa własności uległo ograniczeniu na korzyść pojęcia dobra narodu i państwa. Prądy narodowe przyswajają sobie zasady dobra zbiorowego i pamiętne zbiorowych wysiłków wojennych walczą o wyłączność władzy w państwie. W r. 1922 zdobywa ją w Italii faszyzm, który jako pierwszy stara się po-
warne
✓
godzić zasadę inicjatywy i własności prywatnej z pojęciem

dobry zbiorowy, z nadrzędnym pojęciem narodu — państwa. Reorganizacja Italii na zasadach faszystowskich jest nieustanną walką o wcielenie w czyn tej idei, jako wiecznej jednostki zbiorowej, wobec której każdy obywatel posiada tylko te prawa, które zgodne są z dobrem i rozwojem państwa — narodu.

Faszyzm skorzystał z bogatych doświadczeń wojenno — gospodarczych swego kraju i starał się naprawić omyłki oraz nadrobić braki, które wykazała w czasie wojny struktura gospodarcza Italii. Organizując na nowo administrację i życie gospodarcze kraju, rząd faszystowski nie szczędził wysiłków, aby postawić obronę państwa na możliwie jaknajwyższym poziomie. Pomny nauk wojny światowej, zajął się jednocześnie organizacją obronnych sił gospodarczych, — urzeczywistniając tym samym po raz pierwszy gospodarkę obrony narodowej na zupełnie nowych zasadach. Gospodarczy ustrój Italii został do tego stopnia silnie związany z potrzebami wojskowej potęgi państwa, że uzależniają się one wzajemnie i uzupełniają. Wynikający stąd dynamizm gospodarczy, oparty na zasadzie bezwzględnej niezależności politycznej, musi dążyć do niezależności gospodarczej. Stąd wynika skłonność do przeprowadzania postulatów gospodarczych przy pomocy środków wojskowych, których siła z kolei opiera się na niezależnej od zagranicy gospodarce obrony narodowej.

Ustrój gospodarczy Italii nie jest obecnie już jedynym ustrojem stosującym zasadę gospodarki obrony narodowej. W Europie wprowadziła ją Trzecia Rzesza ⁶⁾ na zasadach zbliżonych do włoskich. Wielka Brytania, Francja i Belgia przeprowadzają programy dozbrojenia wojskowego i gospodarczego, oparte na zasadach gospodarki liberalnej pod kierownictwem państwa i opracowują na tej podstawie swe systemy mobilizacji gospodarczej. Japonia znajduje się od lat w sta-

⁶⁾ Znajdująca się obecnie w stanie mobilizacji gospodarczej, względnie nawet gospodarki wojennej.

nie gospodarki wojennej. Sowiecka gospodarka planowa jest w swym założeniu przykładem gospodarki obrony narodowej w stanie stałej mobilizacji. Jednak z pośród wszystkich europejskich mocarstw, stosujących zasady gospodarki narodowej, jedna tylko Italia miała sposobność wypróbować częściowo jej wartość i znaczenie podczas wojny z Abisynią. Jest ona jeszcze bardziej godna uwagi, ponieważ po raz pierwszy zostały zastosowane doświadczenia wojenno - gospodarcze przez państwo, które brało udział w wojnie światowej.

koniec

ROZDZIAŁ II.

USTRÓJ GOSPODARCZY ITALII FASZYSTOWSKIEJ.

Doświadczenia gospodarcze nabyte przez Italię w okresie wojny światowej, wykazały konieczność gruntownego dostosowania życia gospodarczego kraju do potrzeb obrony narodowej. Zagadnienia surowców, komunikacji, przemysłu, organizacji rąk roboczych i wiele innych wymagały rozwiązania w kierunku jaknajdalej sięgającej niezależności gospodarczej od zagranicy. Masowa wytwórczość przemysłu wojennego zmusiła do objęcia planem gospodarki wojennej wszystkich zasobów gospodarczych i środków produkcji. Realizacja tych doświadczeń musiała z konieczności prowadzić Italię do wystawienia programu samowystarczalności gospodarczej w czasie wojny. Tymbardziej, że w tak zasadniczych dziedzinach, jak wyżywienie, zaopatrzenie w paliwo, stal i produkty przemysłu chemicznego, zależność od zagranicy dała się podczas wojny dotkliwie we znaki.

Sytuacja wewnętrzna Italii, jaka wytworzyła się w r. 1918 po zakończeniu wojny światowej nie sprzyjała jednak urzeczywistnieniu jakichkolwiek planów reorganizacji obrony narodowej. Państwo przeżywało ciężkie przesilenie moralne, polityczne i gospodarcze. Zwycięska wojna, która kosztowała Italię 600.000 zabitych i 400.000 rannych nie dała spodziewanych korzyści. Wśród ludności zapanował nastrój roz-

czarowania i zniechęcenia. Szerząca się nędza umożliwiła opanowanie części ludności robotniczej przez hasła radykalne. Następstwem tego były strajki okupacyjne, lokauty i długotrwałe zaburzenia w produkcji rolnej i przemysłowej. Agitacja komunistyczna padała na grunt wysoce podatny. Opłakane stosunki, które panowały również wśród ludności wiejskiej, wynoszącej około 50% ogółu ludności, a składającej się w większości z wyzyskiwanych drobnych dzierżawców, pogarszały sytuację.

Stan finansowy państwa był fatalny, głównie wskutek nieudolnie przeprowadzonej demobilizacji gospodarczej. Istniały jeszcze wszystkie instytucje powstałe dla celów gospodarki wojennej. Posiadały one nadmiernie rozbudowany aparat biurokratyczny i utrudniały swą działalnością odbudowę pokojowego życia gospodarczego. Nadmiar personelu na kolejach, na poczcie, w urzędach telegraficznych i monopolach państwowych stwarzał deficyt, który obciążał skarb państwa. W r. 1921/22 deficyt budżetowy Italii wyniósł 8.216 milionów lirów. Słaba administracja i chwiejny rząd, szukający poparcia partii oraz panujące rozprzężenie społeczne i gospodarcze sprawiły, że państwo stało u progu bankructwa i rewolucji.

Jedynym zorganizowanym czynnikiem społecznym, który w przeciwieństwie do komunistów, socjalistów, klerykałów (popolari) i liberałów wysunął program ratowania politycznych zdobyczy wojny oraz głosił odbudowę życia państwowego na zasadach patriotyzmu i sprawiedliwości społecznej — były związki bojowe („*fascii di combattimento*”) Mussoliniego.

Ponieważ przeciwstawiały się one czynnie rosnącej anarchii, zwalczały strajki i okupacje warsztatów pracy, zyskały poparcie związku przemysłowców. Sympatię wojska zaskarbił sobie Mussolini wysuwając program ekspansji narodowej w oparciu o silną armię. Gdy więc po 4 latach nieustannych walk domowych, które kosztowały kilkanaście tysięcy ofiar w ludziach, Mussolini sięgnął po władzę w państwie, zapew-

niając jednocześnie nienaruszalność tronu i monarchii, król udzielił mu swego poparcia. Tak więc w dniu 30 października 1922 roku, Mussolini objął stanowisko szefa rządu, które piastuje do tej pory jako „duce” faszyzmu. Wraz z nim objął w państwie władzę faszyzm, będący do tego czasu tylko silną organizacją polityczną, pozbawioną większości.

Reorganizacja państwa przeprowadzona przez Mussoliniego według programu partii faszystowskiej nadała charakterystyczne piętno wszelkim przejawom życia politycznego, społecznego i gospodarczego. Obrona narodowa i jej podstawy gospodarcze stanowią odtąd najważniejszą troskę państwa, które starało się wykorzystać bogate doświadczenie nabyte podczas wojny światowej. Współczesna gospodarka obrony narodowej oraz związane z nią osiągnięcia w życiu gospodarczym noszą jednak zbyt silne cechy nowego ustroju, aby można zrozumieć ich znaczenie, nie znając jego zasad.

Ustrój gospodarczy Faszyzmu.

Faszyzm jako ruch narodowy oparty na syndykaliźmie t.j. na organizacji związków zawodowych odrzuca ustrój demokratyczny i liberalny. Naczelną zasadą organizacyjną jest idea hierarchii i podporządkowania władzy ustawodawczej egzekutywie. Najlepiej charakteryzują dążenia faszyzmu słowa Mussoliniego: „Idea Państwa przeciwstawiona chciwej polityce jednostek, partij i klas: autorytet, porządek i sprawiedliwość przeciwstawione trójnazwie z r. 1789”. Totalny charakter ustroju, w którym „nic poza państwem, nic przeciwko państwu”, obejmuje również życie gospodarcze. Zostało ono w całości podporządkowane państwu i włączone w jego aparat wykonawczy.

Zasady polityki gospodarczej i społecznej faszyzmu zostały sformułowane w tzw. „Karcie pracy”⁷⁾, która zawiera wytyczne ideowe dla konstytucji i ustawodawstwa. Część

⁷⁾ Carta di Lavoro została uchwalona 27 kwietnia 1927 r. przez Wielką Radę Faszystowską.

pierwsza postanowień „Karty Pracy” ustala stosunek państwa do produkcji:

I.

„Naród włoski jest organizmem, posiadającym cele, życie i środki działania potężniejsze i trwalsze niż jednostki pojedyncze lub zrzeszone, z których się składa. Stanowi on jedność moralną, polityczną i gospodarczą, urzeczywistnioną całkowicie w Państwie faszystowskim”.

II.

„Praca w każdej postaci: kierownicza, wykonawcza, umysłowa, techniczna, ręczna jest obowiązkiem społecznym. Z tego tytułu i jedynie z tego tytułu znajduje się ona pod opieką Państwa.

Całokształt produkcji stanowi jedność z punktu widzenia narodowego; jej cele stanowią jedność. Streszczają się one w dobrobycie jednostek i w rozwoju potęgi narodowej”.

III.

„Organizacje syndykalne ⁸⁾ lub zawodowe ⁸⁾ są dobrowolne. Lecz tylko syndykat prawnie uznany i poddany nadzorowi Państwa posiada prawo: reprezentowania w myśl ustawy całej kategorii pracodawców lub pracowników, dla których został utworzony, obrony ich interesów wobec Państwa i wobec innych zrzeszeń zawodowych; zawierania umów zbiorowych, obowiązujących wszystkich przynależnych do kategorii, nakładania na nich składek i wykonywania w stosunku do nich czynności zleconych o charakterze publicznym”.

IV.

«Umowa zbiorowa o pracę jest wyrazem istotnej solidarności różnych czynników produkcji przez wyrównanie sprze-

⁸⁾ Związków poszczególnych rodzajów produkcji lub osób wykonujących wolne zawody.

cznych interesów pracodawców i pracowników i przez podporządkowanie ich wyższemu interesowi wytwórczości».

VI.

„Prawnie uznane stowarzyszenia zawodowe zapewniają równość prawną pomiędzy pracodawcami i pracownikami, utrzymują dyscyplinę wytwórczości i pracy oraz przyczyniają się do ich udoskonalenia.

Korporacje stanowią jednolitą organizację sił wytwórczości i reprezentują całokształt ich interesów.

Wobec tego, że korporacje reprezentują całkowicie interesy wytwórczości, które są interesami narodowymi, prawo uznaje korporacje jako organy Państwa.

Ponieważ korporacje reprezentują całokształt interesów wytwórczości, mogą one wydawać normy obowiązujące w zakresie dyscypliny pracy oraz w zakresie koordynacji wytwórczości, gdy otrzymają niezbędne pełnomocnictwa od połączonych w nich stowarzyszeń».

VII.

„Państwo korporacyjne uważa inicjatywę prywatną w dziedzinie wytwórczości za najskuteczniejszy i najpożyteczniejszy bodziec dla dobra Narodu.

Ponieważ prywatna organizacja wytwórczości jest funkcją interesu narodowego, kierownik przedsiębiorstwa jest odpowiedzialny wobec Państwa za jego prowadzenie. Z współpracy sił wytwórczych wynikają wzajemne ich prawa i obowiązki. Pracownik, technik, urzędnik lub robotnik jest czynnym współpracownikiem przedsiębiorstwa gospodarczego, którego kierownictwo i odpowiedzialność przypadają w udziale pracodawcy”.

IX.

„Państwo wkracza w zakres wytwórczości gospodarczej tylko w tym wypadku, kiedy brak jest inicjatywy prywatnej,

względnie kiedy jest ona niewystarczająca, albo gdy wchodzi w grę polityczne interesy Państwa. Ingerencja tego rodzaju może przyjąć formę nadzoru, poparcia lub bezpośredniego zarządu”.

Ustrój syndykalny.

Przytoczone wyjątki z „Karty Pracy” charakteryzują zasady, na których opiera się ustrój korporacyjny. Podstawą tego ustroju jest system syndykalnych związków zawodowych, zorganizowanych hierarchicznie i podzielonych na 5 głównych grup gospodarczych.

Grupy gospodarcze są następujące: rolnictwo, przemysł, handel, kredyt i ubezpieczenia, sztuka i wolne zawody. Zasadą organizacji syndykalnej i korporacyjnej jest parytet pomiędzy pracodawcami i pracownikami. Tej zasadzie odpowiada organizacja związków zawodowych na wszystkich szczeblach hierarchii syndykalnej. Każdemu związkowi pracowników odpowiada podobny związek pracodawców. W grupach gospodarczych istnieją więc równolegle obok siebie dwa hierarchiczne systemy związków: pracowników i pracodawców. Wyjątek stanowi tylko grupa gospodarza, obejmująca sztukę i wolne zawody. W tym wypadku trudność podziału pewnych zawodów na pracowników i pracodawców sprawiła, że zrzeszone w tej grupie zawody posiadają na każdym szczeblu hierarchii syndykalnej tylko jeden związek.

Hierarchia związków syndykalnych opiera się na swym najniższym szczeblu na lokalnych związkach pracowników i pracodawców, należących do tego samego działu produkcji, obejmujących indywidualne zakłady przemysłowe. Syndykaty (związki) lokalne, składające się z poszczególnych pracowników i pracodawców są podstawowymi komórkami organizacyjnymi całego ustroju syndykalnego (związkowego). Wszystkie hierarchicznie wyższe jednostki są już tylko zrzeszeniami związków niższego rzędu. Tak więc związki (syndykaty) lokalne należą do związków (syndykatów) prowincjo-

nalnych, te znowu do związków (syndykatów) międzypro-
wincjonalnych, które z kolei są zrzeszone w związkach (syn-
dykatakach) narodowych. Są one najwyższymi, ogólnopraństwo-
wymi reprezentantami pewnych zawodów. Następnym szcze-
blem organizacyjnym są federacje, skupiające syndykaty na-
rodowe według grup zawodowych. Najwyższą jednostkę or-
ganizacyjną stanowią konfederacje faszystowskie, które od-
powiadają 5 grupom gospodarczym. Ponieważ panuje zasada
parytetu pomiędzy pracownikami i pracodawcami, wobec te-
go istnieje 9 konfederacji, a mianowicie po dwie (jedna
dla pracowników jedna dla pracodawców) dla rolnictwa,
przemysłu, handlu, kredytu i ubezpieczenia oraz jedna dla
sztuki i wolnych zawodów.

Związki (syndykaty) faszystowskie są instytucjami pra-
wa publicznego lecz nie posiadają osobowości prawnej.
Aczkolwiek należenie do nich nie jest przymusowe, są one
jedynymi prawnie uznanymi organizacjami pracowników
i pracodawców, które mogą reprezentować poszczególne za-
wody wobec organów państwowych, zawierać umowy zbior-
owe i ściągać składki. Tylko faszystowskie związki mają
prawo wysyłania swych przedstawicieli do innych związków
lub organizacji. Istnieje więc faktyczny monopol faszystow-
skich związków zawodowych, które uzyskują uznanie praw-
ne o ile reprezentują conajmniej 10% pracowników lub pra-
codawców danego okręgu. Posiadają one jednak prawo po-
bierania składek od wszystkich członków zawodu tego okrę-
gu, nawet od niezrzeszonych. Warunkiem uznania syndyka-
tów przez władze polityczne na podstawie opinii Ministerst-
wa Korporacji jest rękojmia, że są one w stanie bronić mo-
ralnych i gospodarczych interesów swych członków, udzielać
im poparcia społecznego, prowadzić przeszkolenie zawodowe
i polityczne oraz, że nie są związane z żadnymi organizacja-
mi o charakterze międzynarodowym. Zabronione jest zrze-
szanie się w tych samych związkach pracodawców z pracow-
nikami oraz pracowników fizycznych z pracownikami umy-
słowymi. Wojskowym, członkom innych zbrojnych formacji

państwowych, urzędnikom państwowym i samorządowym, pracownikom przedsiębiorstw państwowych i instytucji publiczono prawnych oraz studentom — związków zawodowych tworzyć nie wolno.

Władze syndykatów składają się z walnego zebrania członków, obieralnego zarządu i dyrektorów oraz obieralnego prezesa. Nadzór nad działalnością syndykatów sprawują prefekci poszczególnych prowincji. Zakres działania syndykatów na różnych szczeblach hierarchii polega na: reprezentowaniu interesów członków, zawieraniu umów zbiorowych, załatwianiu sporów o pracę, planowym zdyscyplinowaniu i ulepszaniu produkcji narodowej. Natomiast nie wolno syndykatom mieszać się do technicznego lub administracyjnego kierownictwa przedsiębiorstw prywatnych oraz wykonywać czynności handlowych lub przemysłowych.

Federacje i Konfederacje posiadają osobowość prawną i mają swą siedzibę w Rzymie. Posiadają one następujące władze: walne zebranie, zarząd, radę i kierownika (federacje). Konfederacje otrzymują przewodniczącego mianowanego przez rząd. Zakres działania Federacji polega na: ochranianiu i popieraniu członków z punktu widzenia interesów wytwórczości narodowej, opracowywanie zagadnień społecznych i gospodarczych, wchodzących w zakres związku, zawieranie umów zbiorowych dla podległych federacjom związków, wyznaczanie względnie mianowanie przedstawicieli związków hierarchicznie niższych, opracowywanie statystyki związków, szkolenie zawodowe, moralne i polityczne, oraz popieranie wysiłków w kierunku doskonalenia i wzmoczenia wytwórczości. Natomiast Konfederacjom, jako organom szczytowym hierarchii związków zawodowych przypada w udziale: włączanie różnych kategorii zawodów w system syndykalny według wytycznych władz państwowych, łagodzenie sporów i przeciwieństw powstających pomiędzy podległymi im związkami, tworzenie i popieranie instytucji i placówek, mających służyć celom wyszkolenia zawodowego i politycznego, wyznaczanie względnie mianowanie

przedstawicieli, badanie zagadnień, wchodzących w zakres interesów kilku grup zawodowych dla przedstawienia ich do decyzji korporacjom oraz zawieranie umów zbiorowych dla wszystkich podległych Konfederacjom związków.

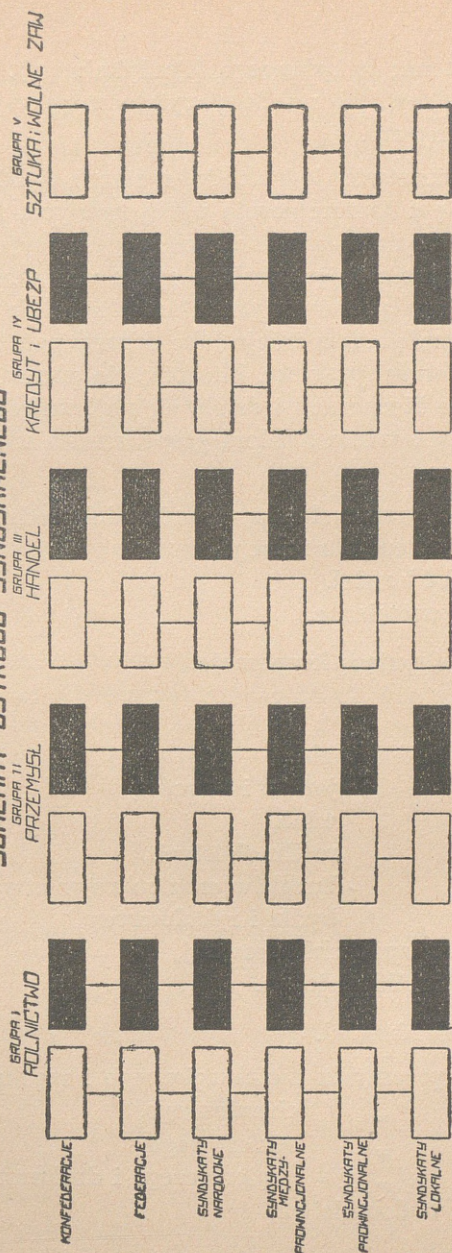
Faszystowskie związki zawodowe znajdują się pod stałym nadzorem władz państwowych, które mogą według uznania pozbawić je nadanych im praw. Związkami (syndykata-mi) faszystowskimi kierują coprawda obieralni prezesi lub sekretarze, są oni jednak zatwierdzani przez władze państwowe. Kierownikami związków (prezesami lub sekretarzami) mogą być tylko wypróbowani faszyci. Wytworzył się w tej dziedzinie nowy stan urzędniczy, który w r. 1928 liczył już 20.000 osób. A zatem różnica między faszystowskimi związkami zawodowymi a innymi (względnie dawnymi) polega na tym, że faszystowskie syndykaty, jako podlegające bezpośredniej ingerencji władz, a zarazem jakoby wcielone w państwo nie posiadają charakteru klasowo-bojowego. Nie rozstrzygają sporów między członkami, sprawiedliwość bowiem wymierza państwo. Samopomoc znikła, zastąpiły ją umowy zbiorowe i sądy pracy. Istnieje zakaz strajków i lokautów. Związki faszystowskie zapewniają ciągłość produkcji i spokój w warsztatach pracy. Jednocześnie dbają one o usunięcie przerostów wolnej konkurencji, o zdrowie i poprawę bytu warstw pracowniczych.

Jednym z najważniejszych osiągnięć systemu związków faszystowskich jest objęcie przez nie wszystkich wytwórców w organizacje fachowe, które umożliwiają rzeczową pracę nad zagadnieniami poszczególnych zawodów, działów produkcji oraz nad potrzebami ich pracowników.

Ustrój korporacyjny.

Dla właściwej i twórczej współpracy wszystkich zawodów i gałęzi wytwórczości utworzono specjalne organy państwowe t.zw. korporacje. Są one stosem pacierzowym faszystowskiego ustroju gospodarczego, w którym ogniskują

SCHEMAT USTROJU SYNDYKALNEGO

się wysiłki systemu związkowego (syndykalnego). W korporacjach panuje również zasada parytetu między pracownikami i pracodawcami.

W przeciwieństwie jednak do systemu syndykalnego, składającego się z hierarchicznie ugrupowanych, ściśle rozgraniczonych związków zawodowych, organizacyjna zasada korporacji polega na objęciu całego cyklu wytwórczości, obróbki i wymiany pewnego produktu, względnie pewnego działu wytwórczości. Korporacje jako organy państwowe nie posiadają osobowości prawnej. Mieszczą się one w liczbie 22 w Ministerstwie Korporacji i dzielą się na 3 zasadnicze grupy, odpowiadające trzem działom gospodarstwa narodowego, a mianowicie na:

1. rolnictwo, przemysł rolny oraz handel produktami rolnictwa i przemysłu rolnego,
2. przemysł i handel,
3. usługi ekonomiczne.

Istnieją następujące korporacje:

I. Rolnictwo.

1. Korporacja hodowli zbóż,
2. „ „ jarzyn i owoców,
3. „ „ wina,
4. „ „ roślin oleistych,
5. „ „ buraków oraz cukrownictwa,
6. „ „ bydła i rybołówstwa,
7. „ gospodarki drzewnej,
8. „ włókiennictwa.

II. Przemysł i handel.

9. Korporacja przemysłu metalurgicznego i mechanicznego,
10. „ „ chemicznego,
11. „ „ odzieżowego,
12. „ „ papierniczego i drukarstwa,
13. „ „ budownictwa,

14. Korporacja gazu, wody i elektryczności,
15. „ górnictwa,
16. „ przemysłu szklanego i ceramicznego.

III. Usługi ekonomiczne.

- 17 Korporacja ubezpieczeń i kredytu,
18. „ wolnych zawodów i sztuk pięknych,
19. „ komunikacji morskiej i powietrznej,
20. „ komunikacji lądowej,
21. „ widowisk,
22. „ hotelarstwa.

Organami korporacyjnymi są:

- a. Korporacje.
- b. Narodowa Rada Korporacji.
- c. Ministerstwo Korporacji.

K o r p o r a c j e.

Każda Korporacja składa się z przewodniczącego, rady korporacyjnej i ewentualnych komisji dla zagadnień specjalnych. Przewodniczącym każdej korporacji jest Szef Rządu, albo Minister Korporacji. W radzie korporacyjnej zasiadają:

- 1) 3-ej przedstawiciele partii faszystowskiej, z których jeden pełni funkcję zastępcy przewodniczącego;
- 2) równa ilość przedstawicieli związków pracodawców i pracobiorców objętych zakresem działalności korporacji. Ilościowy skład jest różny dla każdej korporacji, waha się on od 13 do 65 delegatów. Są oni mianowani przez szefa rządu na wniosek właściwych związków na 3 lata. Rada korporacji ma prawo utworzenia stałej komisji, która może ją zastępować w urzędowaniu;
- 3) w razie potrzeby specjaliści powoływani na posiedzenia oraz szefowie wydziałów poszczególnych zainteresowanych ministerstw. Za specjalnym pozwoleniem przewodniczącego mogą brać udział w posiedzeniach

radę korporacji: prezydent Faszystowskiego Narodowego Instytutu Spółdzielczego, prezydent Narodowego Instytutu Eksportowego oraz kierownicy innych instytucji, reprezentowanych w Narodowej Radzie Korporacji. Wydanie fachowej opinii, względnie przeprowadzenia badań powierza przewodniczący korporacji Narodowej Radzie Badań Naukowych.

W łonie korporacji powstają w miarę potrzeby sekcje dla różnych grup zawodowych oraz komisje dla poszczególnych ważnych produktów. Tak n.p. posiada korporacja wolnych zawodów sekcje dla zawodów prawniczych, medycznych, technicznych i artystycznych.

Komisje dla specjalnych zagadnień tworzy się przy poszczególnych korporacjach celem umożliwienia bliższej współpracy grupom gospodarczym, zajmującym się produkcją szczególnie ważnych artykułów. Komisje te tworzy się na mocy dekretu Szefa Rządu, na wniosek Ministra Korporacji, po zaopiniowaniu przez Centralny Komitet Korporacji. Członkami komisji oprócz delegatów odnośnych grup gospodarczych mogą być przedstawiciele zainteresowanych władz oraz partii faszystowskiej. Obecnie istnieje około 20 tego rodzaju komisji korporacyjnych pod nazwą Korporacyjne Komisje Techniczne („comitati tecnici corporativi”).

Decyzje korporacji zapadają przez głosowanie, przy czym w razie trudności porozumienia rozstrzygają 3-ej przedstawiciele partii faszystowskiej, zasiadający w każdej radzie korporacji. Są oni jednocześnie przedstawicielami racji stanu. Uchwały korporacji podlegają zatwierdzeniu przez Generalny Sekretariat Korporacji, który uzgadnia je z zainteresowanymi ministerstwami. W ważnych sprawach, dotyczących działalności korporacji decyduje Szef Rządu. Samorząd gospodarczy korporacji jest więc w praktyce bardzo ograniczony.

Zakres działania korporacji obejmuje czynności normatywne, opiniodawcze i nadzorcze oraz łagodzenie zatargów

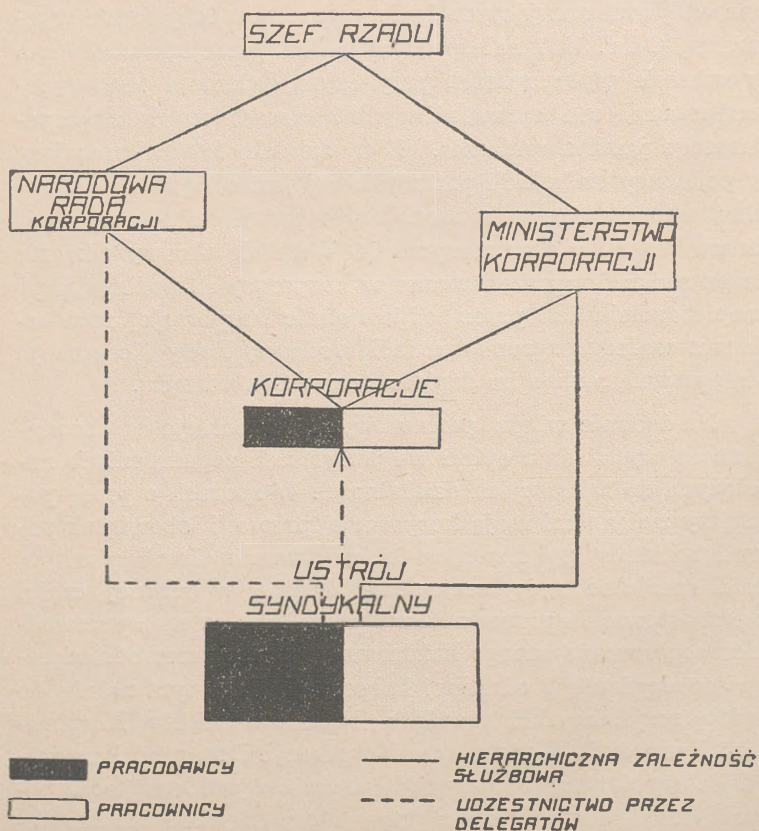
pracy. Korporacje opracowują ogólne normy prawne dla wszystkich związków (syndykatów) zawodowych na wszystkich szczeblach hierarchii celem „kolektywnego uregulowania stosunków gospodarczych” oraz „jednolitego uporządkowania wytwórczości”. Korporacje ustanawiają obowiązujące przepisy dla praktykantów. Normują wszystkie jakościowe oraz ilościowe zagadnienia wytwórczości. Udzielają pozwoleń na tworzenie nowych przedsiębiorstw przemysłowych, względnie na rozszerzenie istniejących, a więc prowadzą kontrolę nad ruchem inwestycyjnym. W ten sposób wywierają one wpływ decydujący na życie gospodarcze, objęte ich organizacją. Od r. 1937 należy do zadań korporacji kontrola cen w zakresie wytwórczości, przy czym dążeniem jest wypośrodkowanie cen sprawiedliwych i uzasadnionych z gospodarczego punktu widzenia. Z tą działalnością wkraczającą w podstawy kalkulacji przemysłowej jest związana polityka płac, tzn. dostosowania zarobków i pensji do ogólnego poziomu cen i kosztów utrzymania. Wszelkie umowy zawarte przez związki reprezentowane w korporacjach podlegają, po zaopiniowaniu ich przez odpowiednie korporacje, zatwierdzeniu walnego zgromadzenia Narodowej Rady Korporacji. Moc prawną nadaje im dopiero dekret Szefa Rządu.

Na żądanie władz państwowych korporacje są obowiązane do wydawania opinii we wszystkich zagadnieniach należących do zakresu ich działalności. W sporach o pracę pomiędzy związkami mają korporacje prawo i obowiązek pośredniczenia w polubownym ich załatwianiu. Istnieją w tym celu specjalne sądy rozjemcze, złożone w równej części z przedstawicieli pracowników i pracodawców oraz przewodniczącego, mianowanego każdorazowo przez przewodniczącego („prezydenta”) odnośnej korporacji. Poza tym należą do sądów rozjemczych 1 urzędnik Narodowej Rady Korporacji i 1 urzędnik Ministerstwa Korporacji. Do agend korporacji należy jeszcze nadzór nad państwowymi urzędami pośrednictwa pracy, ochrona pracy i zapobieganie nieszczęśli-

wym wypadkom w pracy oraz popieranie wszelkich wysiłków skierowanych na ulepszanie wytwórczości.

Podany poniżej skład osobowy trzech korporacji: górnictwa, metalurgii i mechaniki oraz chemii obrazuje zasady organizacji korporacyjnej.

USTRÓJ KORPORACYJNY

Korporacja Górnictwa.

Rada korporacji: 1 przewodniczący i 26 członków.

przedstawiciele		
	pracodawców	pracowników
1) Partia Faszystowska	3	
2) Produkcja rud metali	2	2
3) „ siarki i pirytów	2	2
4) „ paliwa naturalnego	1	1
5) Kamieniołomy (granit, marmur i przemysł pokrewny)	2	2
6) Obróbka marmuru i kamieni	1	1
7) Handel produktami w.w. przemysłów	2	2
8) Inżynierowie-górnicy	1	
9) Eksperci-geologowie	1	
10) Rzemiosła	1	

Korporacja Metalurgii i Mechaniki.

Rada korporacji: 1 przewodniczący i 67 członków.

przedstawiciele		
	pracodawców	pracowników
1) Partia Faszystowska	3	
2) Przemysł żelazny	3	3
3) Inne przemysły metalurgiczne	2	2
4) Konstrukcja i produkcja środków transportu (samochody, motocykle, samoloty, tramwaje, koleje, okręty)	5	5
5) Konstrukcja maszyn, aparatów radiowych i przyrządów elektrycznych	2	2
6) Produkcja maszyn przemysłowych i rolniczych	3	3
7) Przemysł konstrukcji metalowych, odlewy, instalacje	4	4
8) Produkcja przyrządów precyzyjnych, optycznych, broni	2	2
9) Produkcja kauczuku na potrzeby przemysłu	1	1
10) Produkcja kabli i drutów izolowanych	1	1
11) Złotnictwo i produkcja naczyń srebrnych	1	1
12) Handel w.w. produktami	5	5
13) Inżynierowie	1	
14) Rzemieślnicy	1	
15) Spółdzielcze Związki Rolnicze	1	

Korporacja Chemii.
Rada korporacji: 1 przewodniczący i 68 członków.

	przedstawiciele	
	pracodawców	pracowników
1) Partia Faszystowska	3	
2) Przemysł kwasów nieorganicznych, chlo- ru, gazów sprężonych oraz innych pro- duktów nieorganicznych	3	3
3) Przemysł produktów chemicznych dla rolnictwa	3	3
4) Przemysł kwasów organicznych oraz produktów organicznych	3	3
5) Przemysł materiałów wybuchowych	1	1
6) Przemysł fosforu i zapalczany	1	1
7) „ mas plastycznych	1	1
8) „ barwników syntetycznych, środ- ków leczniczych oraz materia- łów fotograficznych	2	2
9) „ farb mineralnych, pokostów, atramentów, kremów i tłusz- czów garbarskich	2	2
10) Produkcja mydła, stearyny i gliceryny	2	2
11) Przemysł garbników	1	1
12) Garbarnie	1	1
13) Przemysł olejków eterycznych, esencji syntetycznych i perfum	1	1
14) Przemysł olejów mineralnych	2	2
15) „ destylacji smoły pogazowej	1	1
16) „ farmaceutyczny	2	2
17) Handel w.w. produktami chemicznymi	4	4
18) Chemicy		1
19) Farmaceuci		1
20) Związki rolnicze		1

Narodowa Rada Korporacji.

Narodowa Rada Korporacji pełni w ustroju faszystowskim rolę parlamentu gospodarczego. Dawny system parlamentarny został zniesiony ostatecznie dnia 14 grudnia 1938 roku.

W skład Narodowej Rady Korporacji wchodzi przedstawiciele najwyższych związków zawodowych, syndykal-

nych, korporacji, różnych organizacji społecznych i gospodarczych, zainteresowani ministrowie i przedstawiciele władz partii faszystowskiej. Członkowie Narodowej Rady Korporacji są mianowani na 3 lata dekretem królewskim. Władze Rady są następujące:

a) Przewodniczący, b) Sekcje i Podsekcje, c) Walne zebranie, d) Centralny Komitet Korporacji, e) Stałe Komisje Specjalne, f) Sekretarz Generalny.

Przewodniczącym jest urzędujący Szef Rządu.

Sekcje i podsekcje nie posiadają obecnie większego znaczenia, ponieważ rolę ich spełniają korporacje.

Walne Zebranie, w którym uczestniczą stale: Generalny Sekretarz partii faszystowskiej i jego zastępca, ministrowie: korporacji, spraw wewnętrznych, skarbu, robót publicznych, rolnictwa i leśnictwa, sprawiedliwości, komunikacji, podsekretarze stanu i szefowie wydziałów Ministerstwa Korporacji itd. zwołuje się tylko 2 razy do roku. Jest ono pomyślane jako najwyższa władza Narodowej Rady Korporacji. Lecz w rzeczywistości wszystkie jej funkcje przejął na siebie i sprawuje obecnie Centralny Komitet Korporacji. Zasiadają w nim pod przewodnictwem Szefa Rządu wszyscy w.w. ministrowie, prezydenci korporacji, przedstawiciele partii faszystowskiej wszystkich korporacji, Sekretarz Generalny partii faszystowskiej i jego zastępca, przewodniczący Konfederacji syndykalnych, Sekretarz Generalny Narodowej Rady Korporacji, Przewodniczący Faszystowskiego Instytutu Spółdzielczego.

Stałe Komisje Specjalne ustanawia Szef Rządu na wniosek Ministra Korporacji.

Generalny Sekretarz załatwia bieżące sprawy administracyjne i pełni funkcje pomocnicze.

Zakres działania Narodowej Rady Korporacji obejmuje czynności normatywne (reglamentacyjne) i opiniodawcze, względnie doradcze.

Strona normatywna (reglamentacyjna) dotyczy: ujednolicienia działalności organizacji syndykalnych, korporacyj-

nych oraz innych społecznych i gospodarczych, umów zbiorowych o pracę, czynności normatywnych korporacji oraz uregulowania wzajemnych stosunków gospodarczych między działami wytwórczości reprezentowanymi przez związki syndykalne.

Do zakresu czynności opiniodawczych, względnie doradczych należą następujące zagadnienia: rozwijanie i uzupełnianie zasad Konstytucji Pracy w zakresie produkcji zawodowej i organizacji ustroju korporacyjnego, projekty ustaw dotyczące uporządkowania spraw wytwórczości i pracy, obrona interesów zawodowych przez związki syndykalne oraz wszelkie ważne zagadnienia ustroju i działalności syndykatów i korporacji, nie wyłączając prawnego uznania związków syndykalnych i konfederacji oraz nadzoru nad nimi.

Ministerstwo Korporacji.

Najwyższą władzą polityczną, sprawującą nadzór nad całokształtem faszystowskiego ustroju społecznego i gospodarczego jest Ministerstwo Korporacji.

Jego główne zadania określił Mussolini w swej mowie, wygłoszonej w r. 1926 z okazji uroczystego poświęcenia Ministerstwa. Polegają one na kierowaniu przez państwo wzajemną pracą systemu syndykalnego i korporacyjnego celem wyrównania przeciwnych sobie interesów i sił sfer gospodarczych i świata pracy. Jest to zadaniem państwa, jako jedyne go czynnika, mogącego pogodzić różnorodne interesy jednostek i grup oraz podporządkować je celom wyższym. „Organizowanie, wyrównanie i nadzorowanie... oto główne zadania Ministerstwa Korporacji”.

Ministerstwo Korporacji dzieli się na 2 duże działy administracyjne. Jeden dla korporacji, drugi dla związków zawodowych. Przy Ministerstwie działają w charakterze centralnych organów kolegiałnych: Narodowa Rada Korporacji, 22 korporacje oraz szereg stałych komisji doradczych.

Zakres działania Ministerstwa Korporacji obejmuje: kontrolę, ujednolicienie i popieranie działalności związków zawodowych (syndykalnych) i korporacji oraz ich instytucji i urzędów społecznych, dostosowanie działalności związków zawodowych (syndykalnych) do prac ogólnopństwowych, kierownictwo i wykształcenie urzędników syndykalnych, rejestrację i opublikowanie ogólnopństwowych umów zbiorowych o pracę, łagodzenie sporów o pracę, dostosowanie działalności korporacji do działalności organów Narodowej Rady Korporacji, koordynację działalności syndykalnej i korporacyjnej, ważne zagadnienia personalne ustroju syndykalnego i korporacyjnego.

Poza tym należą do agend Ministerstwa Korporacji czynności związane z kierownictwem propagandy społecznej i gospodarczej, opracowaniem statystyki, kontrolą gospodarki finansowej organizacji syndykalnych i korporacyjnych itp.

Inspektorat Korporacji.

Przy Ministerstwie Korporacji istnieje Inspektorat Korporacji jako centralna władza inspekcji przemysłowej. Jemu podlegają w terenie odpowiednie urzędy prowincjonalne.

Prowincjonalne Rady Gospodarcze.

Miejsce zniesiony Izb Przemysłowo-Handlowych zajmują Prowincjonalne Rady Gospodarcze i mieszczą się w stolicach poszczególnych prowincji. Zadaniem ich jest popieranie rozwoju życia gospodarczego i społecznego prowincji zgodnie z interesami ogólnopństwowymi według wytycznych Ministra Korporacji.

Prowincjonalne Rady Gospodarcze są placówkami Ministerstwa Korporacji w terenie, przy czym łączą one wynikające z tego tytułu czynności z obowiązkami dawnych Izb Przemysłowo-Handlowych.

Partia Faszystowska.

Ustrój syndykalny i korporacyjny składa się z 2 systemów realizujących ścisłą współpracę świata pracy z przedsiębiorcami. Współpraca ta rozwija się w każdym systemie w innym kierunku: w związkach zawodowych — w kierunku społecznym, w korporacjach — w kierunku gospodarczym. Nad zachowaniem właściwego kierunku oraz nad istotną współpracą odpowiadającą interesom narodowym i państwowym czuwa Ministerstwo Korporacji oraz podległe jemu władze syndykalne i korporacyjne. Na tym jednak nie wyczerpuje się ingerencja z zewnątrz w pozorną autonomię obu ustrojów. Obsadzenie faszystami wszystkich kierowniczych stanowisk w związkach zawodowych, decydujący wpływ przedstawicieli partii faszystowskiej w korporacjach i Narodowej Radzie Korporacji wskazują na istnienie czynnika nadrzędnego. Istotne kierownictwo polityką, a zatem również polityką społeczną i gospodarczą spoczywa w rękach partii faszystowskiej i jej władz naczelných, jako czynników decydujących w państwie.

Cały ustrój korporacyjny i syndykalny działa więc najprawdopodobniej według wskazówek względnie wytycznych partii faszystowskiej i stanowi dla niej sprężysty aparat wykonawczy, obejmujący całokształt życia społecznego i gospodarczego Italii. Wzajemne oddziaływanie korporacji i związków na rządzącą warstwę faszystowską przyczynia się niewątpliwie do sprawnej i pozbawionej gwałtownych wstrząsów społecznych przebudowy ustroju gospodarczego, wyrażającej się w skupieniu wszelkiej dyspozycji gospodarczej w rękach rządu.

Ustrój faszystowski opiera się na 2 czynnikach:

- 1) Narodowej Partii Faszystowskiej.
- 2) Wielkiej Radzie Faszystowskiej.

Narodowa Partia Faszystowska jest jedyną prawnie istniejącą organizacją polityczną. Stanowi ona milicję obywatelską („milizia civile”) pod rozkazami „duce”. Posiada

osobowość publiczno-prawną i dzieli się na związki bojowe („*fascii di combattimento*”) złożone z oddziałów poszczególnych prowincji tzw. federacji związków bojowych. Partia posiada w stosunku do swych członków daleko idące uprawnienia dyscyplinarne. Członkowie partii składają przysięgę wierności. Emblematy partii są jednocześnie godłami państwowymi.

Wielka Rada Faszystowska, która początkowo była tylko najwyższą władzą partii jest obecnie zagwarantowanym konstytucją podstawowym czynnikiem ustroju politycznego, obok króla, rządu i parlamentu. W skład jej wchodzi: a) prezydenci senatu i izby deputowanych; ministrowie: spraw zagranicznych, wewnętrznych, sprawiedliwości, skarbu, wychowania narodowego, rolnictwa i leśnictwa oraz korporacji; przewodniczący królewskiej Akademii Italii; generalny sekretarz partii faszystowskiej; głównodowodzący Ochotniczej Milicji Bezpieczeństwa Narodowego; przewodniczący Specjalnego Trybunału Stanu, przewodniczący faszystowskich Konfederacji Narodowych dla przemysłu i rolnictwa; b) 4-ej członkowie dożywotni: de Bono, Bianchi, Balbo i de Vecchi; c) nieograniczona liczba osób mianowanych przez Szefa Rządu na okres 3 lat, które w każdej chwili mogą być odwołane. W pierwszym rządzie nominacje uwzględniają osoby, które na wybitnych stanowiskach politycznych oddały sprawię faszystwu duże usługi.

Przewodniczącym Wielkiej Rady Faszystowskiej jest Szef Rządu. Obrady i uchwały Rady są ściśle tajne. Członkowie Rady korzystają z bardzo daleko sięgającego prawa nieetykalności.

Działalność Wielkiej Rady Faszystowskiej rozróżnia wprawdzie czynności doradcze od rozkazodawczych, w praktyce jednak rozróżnienie to nie istnieje. Do najważniejszych uprawnień Rady należą czynności „opiniodawcze” w zakresie:

- 1) następstwa tronu, uprawnień i przywilejów króla,

- 2) składu i kompetencji Wielkiej Rady Faszystowskiej, Senatu i Izby Deputowanych,
- 3) uprawnień i przywilejów Szefa Rządu i Pierwszego Ministra Stanu,
- 4) pełnomocnictw wydawania rozporządzeń przez władze wykonawcze,
- 5) ustroju syndykalnego i korporacyjnego,
- 6) stosunków między państwem a Watykanem,
- 7) umów międzynarodowych, dotyczących się zmiany terytorium państwa, posiadłości kolonialnych, względnie rezygnacji z powiększenia terytorium.

Wielka Rada Faszystowska prowadzi i uzupełnia bieżąco spis osób, które w razie „wakansu” na stanowisku Szefa Rządu i poszczególnych ministrów mogłyby ich zastąpić.

Decyzje i „rady” Wielkiej Rady Faszystowskiej noszą w rzeczywistości charakter najwyższego autorytetu zarówno w dziedzinie konstytucyjnej jak i politycznej.

Stosunek Wielkiej Rady Faszystowskiej do pozostałych 3 zasadniczych czynników ustrojowych do króla, rządu i parlamentu jest nadrzędny i wynika z jej uprawnień oraz z ustroju faszystowskiego. Zależność króla wyraża się w czynnościach „doradczych” Rady w zakresie następstwa tronu oraz mianowania Szefa Rządu i ministrów z grona osób „proponowanych” przez Radę. Stosunek do rządu jest prosty, ponieważ istnieje jak najściślejsza łączność osobowa oraz współpraca między nim a Radą. Opozycja w stosunku do rządu spowodowałaby usunięcie oponentów z zajmowanego stanowiska i z Wielkiej Rady Faszystowskiej przez Szefa Rządu, który jest równocześnie Przewodniczącym Rady. Stosunek do Izby Deputowanych ⁹⁾ wynika z systemu wyborczego. Otóż wybory odbywają się w ten sposób, że zostaje przedstawiona wyborcom jedna lista, którą można przyjąć lub odrzucić w całości. Listę tę, zawierającą 400 kandydatów (tyleż mandatów poselskich posiada parlament), ustala Wielka Ra-

⁹⁾ Zniesiona z dniem 14 grudnia 1938 roku.

da Faszystowska, dokonując wyboru z pośród 800 kandydatów, przedstawionych jej przez związki syndykalne i zrzeszenia społeczno-gospodarcze.

Nadrzędne i autorytatywne stanowisko, jakie posiada Wielka Rada Faszystowska, w całokształcie życia państwowego Italii stwarza tym samym zależność wszystkich spraw gospodarczych od jej polityki, tymbardziej, że Wielka Rada Faszystowska posiada „doradcze” funkcje w sprawach ustroju syndykalnego i korporacyjnego.

Faszyzm dąży do skupienia całej władzy w państwie w jednym ośrodku dyspozycji dla skutecznego rządzenia wszystkimi dziedzinami życia państwowego, społecznego i gospodarczego. Tym ośrodkiem dyspozycji ustroju faszystowskiego jest Wielka Rada Faszystowska, a w niej Przewodniczący, który jest jednocześnie Szefem Rządu i Pierwszym Ministrem Stanu. Rola jego jest potężna i charakterystyczna dla całego systemu, którego jest on zarazem twórcą i kierownikiem. Cechą organizacji państwa faszystowskiego jest supermacja władzy wykonawczej nad ustawodawczą. Szef Rządu i Ministrowie nie tylko nie są odpowiedzialni przed izbami ustawodawczymi, lecz Szef Rządu kontroluje i reguluje pracę parlamentu. Dla ministrów jest on ich bezpośrednim przełożonym. Jednoczy on w sobie poza tym następujące funkcje: przewodniczącego Najwyższej Rady Obrony Narodowej, kierownika wszystkich urzędów gospodarki obrony narodowej oraz „duce” partii faszystowskiej. Szefowi Rządu jest bezpośrednio podporządkowany i podlega służbowo Szef Sztabu Głównego.

Niezależnie od skupienia w swym ręku tych najwyższych funkcji państwowych, Mussolini jednocześnie piastuje kilka tek ministerialnych. Istnieje obecnie w Italii 15 ministerstw:

- 1) ministerstwo spraw zagranicznych,
- 2) „ dla Italskiej Afryki,
- 3) „ wojny,
- 4) „ lotnictwa,
- 5) „ marynarki,

- 6) ministerstwo spraw wewnętrznych,
- 7) „ skarbu,
- 8) „ sprawiedliwości,
- 9) „ wychowania narodowego,
- 10) „ kultury narodowej (dawniej propagandy)
- 11) „ komunikacji,
- 12) „ robót publicznych,
- 13) „ rolnictwa i leśnictwa,
- 14) „ obrotu towarowego i dewizowego,
- 15) „ korporacji.

W jakim stopniu wódz faszyzmu i Italii urzeczywistnia dążenie do skupienia pełni władzy w jednym ręku, o tym świadczy obsada gabinetu w roku 1935. Mussolini, jako Szef Rządu był wówczas jednocześnie ministrem wojny, marynarki, lotnictwa, spraw wewnętrznych, korporacji oraz kolonii, t.zn. kierował osobiście połową resortów administracji państwa.

Tego rodzaju centralizacja władzy opartej na hierarchicznej i karnej organizacji pozwala narazie Italii na urzeczywistnienie śmiałych i ryzykownych planów gospodarczych, bez obawy bezpośrednich nieoczekiwanych wstrząsów. System ten umożliwia jednocześnie tak konieczną w tych warunkach koordynację wysiłków w różnych dziedzinach życia państwowego, społecznego i gospodarczego oraz niezmiennie zachowanie wytyczonego kierunku.

ROZDZIAŁ III.

WOJENNO-GOSPODARCZE FUNKCJE USTROJU SYNDYKALNEGO I KORPORACYJNEGO.

Podporządkowanie całego życia gospodarczego jednolitemu kierownictwu umożliwia skuteczne wprowadzenie w życie zarządzeń, uważanych za niezbędne z punktu widzenia dobra państwa, które, według z góry opracowanego planu, obejmują jednocześnie swym działaniem wszystkie konieczne gałęzie wytwórczości.

W ten sposób jest Italia w stanie przeprowadzić stopniowo program gospodarczego uniezależnienia się od zagranicy, ograniczając przywóz, nakładając cła ochronne, rozwijając rodzime rolnictwo, górnictwo i przemysł. Zdyscyplinowanie produkcji przez system związków syndykalnych, kierowanych przez władze państwowe, uzależnia stale wszystkich pracowników i pracodawców od państwa. Istnieje zatem stała kontrola personalna we wszystkich gałęziach wytwórczości paraliżująca z miejsca wszelkie odruchy niechętnych lub planowe przeciwdziałanie obcych, względnie wrogich państwu czynników. Organizacja korporacyjna ułatwia kierowanie wytwórczością i pozwala na uzgodnienie wymogów gospodarki narodowej z interesami państwa i z sytuacją rynkową. Faszystowski ustrój gospodarczy realizuje już od dawna zasadnicze punkty programu gospodarki obrony

narodowej przede wszystkim w zakresie wzmożenia i ochrony krajowej produkcji najważniejszych z punktu widzenia obrony gałęzi wytwórczości. Polityka surowcowa uwzględnia w pierwszym rzędzie zagadnienia wytwórczości wojennej. Centralizacja władzy państwowej oraz objęcie jej zasięgiem całokształtu życia społecznego i gospodarczego sprawiają, że pokojowe życie gospodarcze kierowane w myśl zasad gospodarki obrony narodowej, nabiera wielu cech gospodarki wojennej. Przejście z tego stanu w stan wojenny jest więc w wysokim stopniu ułatwione.

Przy tego rodzaju systemie gospodarczym, stojącym całkowicie pod rozkazami państwa — właściwie wszystkie czynności pokojowe nadają się do przygotowania i wzmocnienia obronności państwa. Ponadto istnieje jeszcze szereg czynności i placówek, włączonych w pokojowe życie gospodarcze, które posiadają specjalne uprawnienia w zakresie przygotowania gospodarki wojennej. Uprawnienia te obejmują działalność informacyjną, ewidencyjną, kontrolę, udzielanie licencji i koncesji oraz bezpośrednią ingerencję gospodarczą.

Konfederacje są obowiązane do prowadzenia planów mobilizacyjnych zawierających: organizację władz konfederacji, spis personelu reklamowanego, oraz spis personelu niezbędnego na wypadek wojny dla zastąpienia pracowników powołanych do służby w szeregach wojska.

Ministerstwo Korporacji posiada w czasie pokoju 3 oddziały wojenno-gospodarcze, służące celom informacyjno-ewidencyjnym, a mianowicie:

- 1) korpus obserwatorów przemysłowych,
- 2) biuro przygotowawcze Urzędu Surowcowego,
- 3) centralne biuro dla spraw pracowniczych jako komórkę przygotowawczą Urzędu Pracy.

Korpus Obserwatorów Przemysłowych składa się z oficerów służby czynnej, których zadaniem jest szczegółowe badanie poszczególnych gałęzi przemysłu na ich zdolność wytwórczą, zapotrzebowanie surowców i rąk roboczych. Mają oni dostęp do wszystkich zakładów przemysłowych, a prze-

mysłowcy oraz robotnicy są obowiązani do udzielania im wszelkich informacji.

Komórka Urzędu Surowcowego posiada podobne upoważnienia w stosunku do importerów i przedsiębiorstw przewozowych. Personel jej składa się również z oficerów i podoficerów służby czynnej.

Centralne Biuro dla Spraw Pracowniczych jest komórką przewidzianego na czas wojny Urzędu Pracy. Przygotowuje ono w czasie pokoju mobilizację rąk roboczych niezbędnych w czasie wojny dla przemysłu wojennego oraz dla produkcji artykułów pierwszej potrzeby.

Uzyskane informacje są ściśle tajne i jako takie prowadzone w ewidencji przez właściwe władze w Ministerstwie Korporacji.

Ścisły przemysł wojenny podlega ostrzejszym rygorom. Do niego zalicza się przedsiębiorstwa produkujące broń, sprzęt wojenny, amunicję i materiały wybuchowe, sprzęt radiowy, przyrządy i materiały telegraficzne, przemysł lotniczy, stocznie okrętowe, przemysł środków komunikacyjnych, przemysły: metalurgiczny i elektrotechniczny oraz wyrób wszelkiego rodzaju materiałów wojennych.

Wymienione gałęzie wytwórczości podlegają już w czasie pokoju ingerencji państwowej o charakterze wojnogospodarczym. Polega ona na tym, że wszelkie nowopowstające zakłady oraz wszelkie powiększenia istniejących wymaga uprzedniego zezwolenia Ministerstwa Korporacji. Decyzje Ministerstwa są ostateczne. W ten sposób zapewnia sobie rząd bardzo poważny wpływ na kierunek rozwoju i kształtowanie się ważnych dla obrony narodowej gałęzi przemysłu.

Szczególnie ostre przepisy obowiązują przemysł naftowy oraz handel ropą naftową i jej pochodnymi. Brak surowca krajowego oraz olbrzymie znaczenie materiałów pędnych we współczesnej wojnie spowodowało otoczenie tej gałęzi życia gospodarczego siecią nie zwykle ostrych przepisów. Wszystkie czynności gospodarcze związane z ropą i jej pochodny-

mi podzielono na 3 grupy: na przywóz, przeróbkę i składowanie. Wszystkie przedsiębiorstwa, których działalność podpada pod jedną z tych 3 kategorii muszą posiadać koncesję, względnie specjalne pozwolenia przywozu. Udzielanie koncesji lub pozwolenia przywozu, które nadaje Ministerstwo Korporacji, jest uzależnione od szeregu warunków, do spełnienia których przedsiębiorstwa muszą się zobowiązać na piśmie. Poza tym działalność przedsiębiorstw stoi pod stałą kontrolą Ministerstwa Korporacji. Przedsiębiorstwa obowiązane są do udzielania stałych informacji w postaci okresowych raportów o stanie produkcji i zapasów. Wszyscy pracownicy muszą być obywatelami włoskimi. Minimum produkcji jest dokładnie określone. Urzędnicy Ministerstwa Korporacji i Skarbu mają stale wolny dostęp do wszystkich urządzeń biur, ksiąg, listów i aktów. Wszelkie przekroczenia są surowo karane, a nie zależnie od kar pieniężnych Ministerstwo Korporacji posiada prawo zarządzić zamknięcie przedsiębiorstwa i odebrać koncesję.

Pokojowe uprawnienia Ministerstwa Korporacji w zakresie przygotowania gospodarki wojennej wskazują dobitnie na kierunek jego działalności. Jest bowiem mało prawdopodobne, aby Ministerstwo Korporacji, jako centrala koordynująca całe życie gospodarcze państwa nie wyzyskała swych uprawnień informacyjnych, nadzorczych, koncesyjnych itd. dla zgrania wszystkich gałęzi gospodarstwa narodowego według wspólnych zasad i wytycznych. Że są to wytyczne gospodarki wojennej o tym świadczą najlepiej omówione agendy Ministerstwa, tak podobne do działalności z czasów wojny światowej.

ROZDZIAŁ IV.

INTERWENCJONIZM PAŃSTWA W ŻYCIU GOSPODARCZYM.

Faszyzm, obejmując władzę w państwie, zastał Italię na dnie kryzysu powojennego. Liczne duże przedsiębiorstwa bankrutowały, nie mogąc się wywiązać ze swych zobowiązań zagranicznych. Państwo było zmuszone udzielić im pomocy finansowej.

Wewnętrzna sytuacja polityczna Italii wymagała jednocześnie poparcia rządu przez jaknajszersze sfery gospodarcze. Był to czas, kiedy ustrój syndykalny walczył o monopol dla swych związków. Niezbędne poparcie części przemysłowców niechętnych nowemu porządkowi, uzyskano przez uzależnienie ich od rządu drogą kredytów i zamówień państwowych. W miarę opanowania sytuacji faszyzm przystąpił do odbudowy życia gospodarczego. Wymagało to uruchomienia i finansowania rozległych robót publicznych. Równolegle z postępowaniem nad reorganizacją polityczną i uaktywnieniem życia gospodarczego wzrastał zasięg interwencjonizmu państwowego. Wzmógł się on w czasie przesilenia gospodarczego oraz później w okresie wojny abisyńskiej i osiągnął znaczne nasilenie w okresie sankcji. Wzmoczona walka o niezależność gospodarczą Italii od zagranicy, jako podstawy jej mocarstwowego stanowiska spowodowała dalsze rozszerze-

nie udziału państwa w życiu gospodarczym. Rozbudowa i utrwalenie systemu korporacyjnego przyczyniły się do utrwalenia interwencjonizmu gospodarczego.

Jeżeli istniejące obecnie formy interwencjonizmu różnią się pomiędzy sobą i nie tworzą jednolitego systemu, to prawdopodobnie główną przyczyną tego stanu jest nieustanny rozwój teorii gospodarczej faszyzmu oraz bardzo niedawny termin ostatecznego ustalenia całokształtu organizacji korporacyjnej. Dalsza jej rozbudowa oparta na zasadzie całkowitego opanowania przez państwo dyspozycji gospodarczej niewątpliwie wzmocni i rozszerzy jeszcze zakres bezpośredniej ingerencji państwa.

K r e d y t.

Wkroczenie państwa w dziedzinę kredytu zapewnia mu najtrwalsze i najszerze wpływy gospodarcze. Gdy 10 lutego 1927 r. ukazała się ustawa o przymusowym zwiżaniu zbędnych gospodarczo instytucji kredytowych — spowodowała ona zamknięcie 109 banków, fuzję 263 małych banków, a 14 milionów lirów znalazło się pod kontrolą państwa. Powołano do życia instytucje kredytowe z udziałem skarbu państwa, uprawnione do lokat wkładów i rezerw ubezpieczeniowych w inwestycjach gwarantowanych przez państwo. Te półpaństwowe banki dysponowały w r. 1933 kapitałem 2.369 milionów lirów. Największym bankiem tego rodzaju jest założony w r. 1931 Istituto Mobiliare Italiano (I.M.I.). Powstał on pierwotnie dla sanowania przez państwo dużych banków i przedsiębiorstw przemysłowych zagrożonych w swym istnieniu ostrym przebiegiem światowego przesilenia gospodarczego. W ten sposób I.M.I. wszedł w posiadanie znacznych udziałów licznych przedsiębiorstw przemysłowych. Państwo, będące współwłaścicielem, narzuciło przedsiębiorcom swą politykę przemysłową, dyktowaną względami obrony narodowej. W r. 1937 I.M.I. przekształcono na instytucję publiczno-prawną z kapitałem zakładowym 1 miliarda lirów i powierzono

mu zadanie wykupywania na rzecz państwa względnie zapewnienia państwu dostatecznego wpływu na kierownictwo, najważniejszych ze stanowiska obrony narodowej przedsiębiorstw przemysłowych. Akcję tę prowadzi I.M.I. według wytycznych rządu w porozumieniu z Ministerstwem Korporacji. Prezydenta i Wiceprezydenta I.M.I. mianuje Szef Rządu.

Równolegle do I.M.I. istnieje Instituto per la Ricostruzione Industriale (I.R.I.), który jest również instytucją publiczno-prawną. Zadaniem jego jest: zarządzanie akcjami tych przedsiębiorstw, w których udział państwa nie jest określony ustawą, likwidacja pakietów akcji przedsiębiorstw nie przedstawiających wartości dla państwa, oraz finansowanie z polecenia państwa przedsiębiorstw, których większość jest w jego ręku, względnie którym chce pomagać. O rozmiarach przeprowadzonych przez I.R.I. operacji finansowych świadczy sprawozdanie za rok 1937, które wykazuje sumę inwestycji w wysokości 3.500 milionów lirów. W latach 1930-1931 I.R.I. przeprowadził reorganizację „Italgas” największego koncernu producentów gazu świetlnego. I.R.I. wykupił dla państwa udziały w spółkach akcyjnych, których wartość wynosi 44% kapitału akcyjnego w całym państwie.

Reorganizacja Banca d'Italia przeprowadzona w r. 1936¹⁾, przekształca ją z towarzystwa akcyjnego w instytucję publiczno-prawną, której udziałowcami są państwowe instytucje kredytowe, (instytucje ubezpieczeniowe, kasy pożyczkowe i oszczędnościowe). W ten sposób Bank Emisyjny został całkowicie uzależniony od rządu. Jednocześnie¹⁰⁾ utworzono Inspektorat Kredytowy jako organ nadzorczy nad wszystkimi instytucjami kredytowymi, jak banki, kasy oszczędności itp. Na czele Inspektoratu Kredytowego stoi Gubernator Banca d'Italia. Inspektorat podlega Komitetowi, składającemu się z 3-ch ministrów: Skarbu, Rolnictwa i Korporacji pod przewodnictwem Szefa Rządu.

¹⁰⁾ Dekret z dnia 12.III.1936 r.

Inspektorowi podporządkowano „I.R.I.” oraz „I.M.I.”, stwarzając tym samym łączność ich z Banca d'Italia. W ten sposób cały finansowy aparat interwencyjny państwa korzysta z kredytów Banku Emisyjnego i podlega równocześnie Szefowi Rządu, jako przewodniczącemu Komitetu 3-ch ministrów, przełożonej władzy Inspektoratu.

Inspektorat kredytowy, któremu wszystkie banki były obowiązane przedstawić do dnia 26 września 1936 r. wykazy swych aktywów ma prawo zażądać upłynnienia lokat (n.p. hipotek, budynków) i skierowania inwestycji na ożywienie produkcji.

Obecnie cały kredyt wewnętrzny znajduje się pod kontrolą państwa. Do najważniejszych instytucji kredytowych, działających przy udziale skarbu państwa, należą: I.M.I., I.R.I., Bank Neapolitański, Bank Sycylijski, Narodowy Bank Pracy, Narodowy Zakład Dewizowy, Rada Narodowa Drobno-Przemysłu, Zakład Budowy Okrętów oraz Kredytów Żeglugowych, Konsorcjum Narodowe Popierania Rolnictwa, Zakład Kredytowy Italskiego Przemysłu Zagranicznego, Konsorcjum Kredytowe Robót Publicznych, Narodowy Zakład Ubezpieczeń, Opieki Społecznej i Pożyczek dla Urzędników.

R o l n i c t w o.

Faszyzm zawdzięcza swe powstanie założonym w r. 1890 na Sycylii związkom chłopskim. Po dojściu do władzy skierował on główne swe wysiłki na podniesienie stanu rolnictwa i ludności wiejskiej. Istniały ku temu bardzo poważne powody. Zahamowanie emigracji groziło nadmiernym wzrostem bezrobotnego proletariatu miejskiego i wiejskiego. Przedwojenna polityka gospodarcza, mająca na uwadze przede wszystkim rozwój przemysłowy, uzależniła Italię pod względem żywienia od zagranicy. Po wojnie światowej nastąpił dalszy spadek produkcji rolnej. Przywrócenie samowystarczalności w zakresie aprowizacji stało się najważniejszym postulatem polityki gospodarczej faszyzmu. W zrozu-

mieniu doniosłości tego zagadnienia dla niezależności politycznej i obronności państwa, opracowany został plan nazwany „bonifica integrale”, a obejmujący: zagospodarowanie nieużytków, osuszenie bagien, budowę kanałów, zalesienie,, modernizację i intensyfikację rolnictwa, kolonizację wewnętrzną i podniesienie ogólnego stanu kulturalnego i gospodarczego ludności wiejskiej. Dla spraw związanych z wykonaniem planu utworzono specjalny podsekretariat w Ministerstwie Rolnictwa i Leśnictwa, współpracujący ściśle z organami Ministerstwa Rolnictwa, Ministerstwa Robót Publicznych, z prefektami poszczególnych prowincji oraz z Narodową Konfederacją Faszystowskich Rolników. Plan „bonifica integrale” opracowany w latach 1923/4 otrzymał podstawę finansową dzięki t.zw. „legge Mussolini”, ustawie z roku 1928, zapewniającej stałe kredyty z budżetu państwa. Już w r. 1927 powstało „Konsorcjum Narodowe Kredytów Rolnych”, które w tym samym roku uruchomiło kredyty w wysokości 255 milionów lirów. W r. 1930 istniało już 10 wielkich instytucji kredytowych o łącznym kapitale około 1 miliarda lirów. Poza tym utworzono osobny bank melioracyjny o kapitale 2 miliardów 750 milionów lirów z udziałem państwa oraz instytucji oszczędnościowych i ubezpieczeniowych. Posiada on prawo emitowania bonów i obligacji. Oprocentowanie długoterminowych kredytów melioracyjnych wynosi zazwyczaj 2,5%, a w wyjątkowych wypadkach dochodzi do 3,5%. Kredyty udzielone z budżetu państwa wynosiły podobno w latach 1930-35 około 4 miliardów lirów rocznie.

W r. 1930 plany „bonifica integrale” obejmowały obszar ponad 4 miliony hektarów. Wykonanie planu jest tylko częściowo zadaniem państwa, częściowo natomiast obowiązkiem właścicieli i zrzeszeń gospodarczych. Prefekci prowincji są uprawnieni do wywłaszczania gruntów, leżących odłogiem i oddawania ich faszystowskim federacjom rolniczym celem podniesienia produkcji i kultury rolnej.

Ochronę wysiłków skierowanych na osiągnięcie samowystarczalności w produkcji rolniczej stanowią wysokie cła

importowe na zboże (ponad 100% wartości), mięso, mleko, masło itd. Skutkiem tego ceny krajowe są stosunkowo wysokie, zwłaszcza w porównaniu z polskimi. Uzyskano jednak w zamian poważny wzrost produkcji rolnej, czego dowodem jest podniesienie zbiorów z jednego hektara do 17 kwintali w r. 1935, w porównaniu z 10 kwintalami w r. 1914. Na osuszonych błotach Pontyjskich osiedlono 30.000 byłych kombatanów i zbudowano 5 nowych miast: Littorię, Sabaudię, Pontinię, Aprilię i Pomezię.

Samowystarczalność aprowizacyjna Italii nie jest wprawdzie jeszcze zrealizowana, jednak zależność od zagranicy spadła poważnie. Motoryzacja rolnictwa postępuje szybko naprzód. Gdy w r. 1922 były w użyciu tylko 2 pługi motorowe — w r. 1932 było ich już 24 tysiące.

Walka o zboże t.zw. „battaglia del grano” została zapoczątkowana przez Mussoliniego w r. 1925. Kosztowała ona w latach 1925-29 sumę około 225 milionów lirów. Wynikiem jej był wzrost rocznej średniej produkcji pszenicy z 49 milionów kwintali przed wojną światową do 63 milionów kwintali w r. 1932, a w r. 1935 nawet około 78 milionów kwintali. Roczne zapotrzebowanie Italii na pszenicę wynosi około 84 milionów kwintali, a zatem średnia produkcja roczna zbliża się coraz bardziej do samowystarczalności. Akcja zbożowa ma na celu nie tylko wzrost produkcji, lecz również zmniejszenie kosztów na jednostkę, przy jednoczesnym podniesieniu ceny płaconej rolnikowi. Zmierza więc do wyłączenia drogiego pośrednictwa. W tym celu otwarto w r. 1926 w Mediolanie giełdę zbożową, organizuje się rolników w związki zawodowe i spółdzielnie rolnicze. W r. 1936 zniesiono całkowicie pośrednictwo w handlu zbożem i upaństwowiono gospodarkę zbożową w ten sposób, że chłopci dostarczają bezpośrednio do śpichrzów państwowych, skąd młyny zaopatrują się w ziarno. Od r. 1932 część zboża magazynowano jako zapas wojenny. W czerwcu 1935 r. utworzono w tym celu prowincjonalne składy centralne t. zw. centri ammassi, które stoją pod kontrolą Ministerstwa Rolnictwa. Terminy dzierżawne prze-

dłużono rolnikom aż do końca życia. Interwencjonizm faszystowski w rolnictwie podniósł kulturę i wzmógł wydawnictwo produkcyjne we wszystkich prawie działach, to też główną podporą faszystowskiego państwa są masy ludności wiejskiej.

P r z e m y ś ł.

Dążenie do osiągnięcia jaknajdalej idącej niezależności gospodarczej i do jaknajsilniejszego rozwinięcia wszystkich gałęzi krajowej wytwórczości powoduje stale rosnącą zależność przemysłu od państwa. Państwowa polityka kredytowa w stosunku do przedsiębiorstw przemysłowych doprowadziła do wykupienia przez I.R.I. i I.M.I. udziałów w najważniejszych zakładach przemysłowych. Państwo posiada: większość akcji zakładów Ansaldo (wykupione w r. 1925), towarzystwa „Finsider” z 900 milionami kapitału zakładowego, kopalnie rudy żelaznej na wyspie Elbie, zaspakajające 67% zapotrzebowania krajowego, wielkie piece w Falconica, towarzystwo górnicze „Cogne” i „Aosta” (kapitał 260 milionów lirów), zakłady hydroelektryczne, huty i elektrostalownie, kopalnie antracytu. Poza tym własnością państwa są kopalnie rtęci w Idrii, których produkcja wynosi 40% wytwórczości światowej, towarzystwo naftowe „Agip” wraz z wszystkimi jego szybami i rafineriami, wszystkie szyby naftowe w Albanii, udziały w rumuńskich terenach naftowych, fabryki nawozów sztucznych, fabryki środków do walki ze szkodnikami roślinnymi, różne fabryki chemiczne, papiernie „Cartieri Milani” itd. Pod zarządem państwa znajdują się: koleje żelazne, poczta, telegraf, monopol solny i tytoniowy. Państwo jest więc w wielu dziedzinach największym przedsiębiorcą, w innych dzięki posiadanym udziałom sprawuje ono kontrolę nad poważnym odłamem produkcji, inne znowu gałęzie przemysłu są uzależnione przez odpowiedni system kredytowy. Nie ma dzisiaj w Italii ośrodka produkcji przemysłowej nie związanego w podwójny sposób z polityką gospodarczą państwa, a mianowicie personalnie i materialnie. Per-

sonalna zależność wynika z przynależności przedsiębiorców, pracowników umysłowych i fizycznych do związków zawodowych faszystowskich oraz do systemu korporacyjnego, podlegającego kierownictwu Ministerstwa Korporacji. Zależność materialna jest następstwem udziału państwa w dużych przedsiębiorstwach przemysłowych oraz podporządkowania polityki kredytowej banków woli czynników rządzących państwem.

Interwencjonizm przemysłowy pogłębia rozporządzenie z dnia 12.I.1933 r., które uzależnia zakładanie nowych przedsiębiorstw przemysłowych i powiększanie istniejących od każdorazowej decyzji specjalnego organu państwowego. Dotyczy to zarówno poszczególnych zakładów przemysłowych, jak też całych gałęzi wytwórczości i jest ono rozszerzeniem dekretów z dn. 18.VII.1930 r. i 29.VI.1932 r., które poddawały tylko przemysł wojenny kontroli Ministerstwa Korporacji. Dalsze zaostrożenie ingerencji państwa w życie przemysłowe stanowi utworzona dekretem z dnia 15 maja 1935 r. „Komisja Doradcza dla Zakładów Przemysłowych”. Jej zadaniem jest opiniowanie wszystkich nowopowstających, uruchamianych na nowo oraz powiększanych przedsiębiorstw we wszystkich dziedzinach gospodarstwa narodowego. Zarządzenia te wydane w różnych okresach czasu miały wprowadzić na celu głównie ochronę przemysłu przed szkodliwym działaniem kryzysu i spekulacyjnym grynderstwem oraz zabezpieczenie interesów obrony narodowej; jednak w sumie przedstawiają one jeszcze jeden rodzaj dalekoidącej bezpośredniej zależności każdego zakładu przemysłowego i każdego przedsiębiorcy od centralnych władz państwowych. Swoboda działania inicjatywy prywatnej ogranicza się w przemyśle do wykonywania planów gospodarczych rządu.

Znamiennym objawem towarzyszącym wzrastającej wszechpotęgę państwa w życiu gospodarczym Italii jest rozwój kartelizacji przemysłu. Jest ona częściowo następstwem walki konkurencyjnej z zagranicą drogą racjonalizacji i koncentracji przedsiębiorstw, spowodowana dążeniem do

uzyskania jaknajwiększego stopnia niezależności gospodarczej. Młody przemysł broni się w ten sposób z jednej strony przed potężnym przemysłem międzynarodowym, z drugiej zaś strony sprzyjają powstawaniu karteli (zwanych w Italii konsorcjami) wysokie cła ochronne. Poza tym przyczynia się do wzrostu kartelizacji walka o rynki eksportowe. Powstanie i rozwój karteli ułatwia państwu podporządkowanie poszczególnych gałęzi przemysłu wytycznym gospodarki planowej, dopóki system korporacyjny nie zdąży skutecznie opanować i kierować wszystkimi siłami wytwórczości narodowej. Dlatego też ustawodawstwo kartelowe Italii nie sprzeciwia się w zasadzie tworzeniu karteli, lecz stara się o możliwie całkowite podporządkowanie ich polityce gospodarczej państwa. Dekret z dnia 16.VI.1932 r. daje rządowi prawo tworzenia i rozwiązywania karteli przymusowych, przystosowanych do potrzeb narodowych na żądanie 75% zainteresowanych wytwórców. Jednocześnie przynaje on rządowi prawo ingerencji zarówno w zakresie polityki prowadzonej przez kartele, jak i pod względem obsady stanowisk kierowniczych. Nadzór nad kartelami należy do korporacji. Dekret z dnia 16.IV.1936 r. rozszerza te postanowienia również na kartele dobrowolne, nakładając na nie obowiązek przedkładania bilansów i sprawozdań z ich działalności właściwym korporacjom. Wreszcie dekret z dnia 11.V.1936 r. ustala, że wszystkie zrzeszenia i instytucje gospodarcze są obowiązane do przedkładania Ministerstwu Korporacji swych rocznych bilansów i sprawozdań oraz do udzielania Ministerstwu wszelkich żądanych informacji. Przykładem kartelu przymusowego jest utworzony podczas przesilenia gospodarczego kartel marmuru i zreorganizowany kartel siarki. Dobrowolnym kartelem jest założony przez przemysły żelazny i stalowy Kartel Narodowy dla Zaoopatrywania w Surowce Przemysłu Żelaznego (Consorzio Nazionale Approvigionamenti Materie Prime Siderurgiche). Kartelizacja przemysłu jest nie wątpliwie pewnym odchyleniem od systemu korporacyjnego, który przyznaje korporacjom dalekoidące uprawnienia w zakresie re-

gulowania produkcji i cen. Tłumaczy się to w dużej mierze warunkami gospodarki wojennej istniejącymi w czasie podboju Abisynii, które sprzyjały kartelizacji, względnie powstawaniu monopolistycznych organizacji gospodarczych. Umożliwiły one rządowi prowadzenie jednolitej i sprężystej polityki cen w zakresie najważniejszych artykułów pierwszej potrzeby, jak np. benzyny, olejów jadalnych, węgla itp. Walka z sankcjami zmusiła Italię do oszczędnej gospodarki narodowej zwłaszcza w zakresie paliwa. Unikając niepopularnej racjonalizacji zastosowano podwyżkę cen, tak n.p. cena benzyny podniosła się z 1,83 lira do 5 lirów. Krótki czas trwania wojny pozwolił uniknąć powszechnych przepisów ograniczających spożycie artykułów pierwszej potrzeby, z wyjątkiem pewnych ograniczeń w spożyciu mięsa, papieru, węgla i światła. Wystarczyła podwyżka cen regulowana przez kartele i organizacje o charakterze monopolistycznym. Pełna rozbudowa systemu korporacyjnego nastąpiła dopiero krótko przed wybuchem wojny abisyńskiej, względnie dopiero podczas jej trwania. Dalszy rozwój wykaże jeszcze w jakim stopniu korporacje będą w stanie zastąpić kartele, względnie wyrugują je z życia gospodarczego. Obecnie jednak istnieją oba systemy (korporacje i kartele) obok siebie, przy czym kartele podlegają kontroli korporacji.

Podporządkowanie polityki przemysłowej zadaniom gospodarki wojennej w okresie konfliktu zbrojnego z Abisynią wysunęło na naczelne miejsce zagadnienie surowców. W pierwszym rządzie surowców niezbędnych dla przemysłu wojennego, dla motoryzacji i lotnictwa: metale, ich rudy, węgiel, ropę naftową i jej pochodne. Dekretem z dnia 23 września 1935 r. utworzono Generalny Komisarjat Wytwórczości Wojennej, któremu podlega mobilizacja prywatnego przemysłu wojennego oraz wszystkie sprawy związane z produkcją i zaopatrzeniem. Konieczność wyzyskania wszystkich zasobów krajowych, rozbudowy produkcji krajowej oraz zapewnienia ciągłości dostaw zagranicznych zmusiła do ujęcia gospodarki metalami i paliwem w ramy jednolitej or-

ganizacji. Eksploatacja bogactw mineralnych Italii została oddana pod ścisły dozór i ingerencję Urzędu Produktów Mineralnych (Ufficio Prodotti Minerali) utworzonego dekretem z dnia 27.XII.1935 r. Zadania Urzędu są następujące: regulowanie produkcji, przeróbki i rozdziału produktów pochodzenia mineralnego, z wyjątkiem paliwa płynnego. Szczególny nacisk położono na rudy metali, boksyt, skały asfaltowe i bitumiczne oraz paliwa stałe (węgiel kamienny, węgiel brunatny, torf). W stosunku do podległych mu gałęzi produkcji posiada Urząd dalekoidące uprawnienia, a mianowicie:

- a) na wniosek dyrektora Urzędu Ministerstwo Korporacji może przeprowadzić rekwizycję celem utworzenia zapasów produktów mineralnych,
- b) na wniosek dyrektora Urzędu Ministerstwo Korporacji może zawiesić wolny handel produktami mineralnymi dla przeprowadzenia kontroli ich rozdziału,
- c) Urząd posiada prawo wydawania nakazów wznowienia względnie wzmożenia produkcji przez posiadaczy koncesji górniczych pod groźbą odebrania koncesji.
- d) Urząd ma prawo przedstawiania wniosków Ministrowi Korporacji w sprawie rekwizycji kopalń, szybów itp. oraz zakładów przetwarzających rudy metali bądź celem przejęcia ich eksploatacji, bądź celem oddania ich pod kierownictwo innych przedsiębiorstw prywatnych.

Urząd zatrudnia personel wojskowy i personel Ministerstwa Korporacji. Prezes Urzędu podlega Ministerstwu Korporacji, które ponosi koszty utrzymania Urzędu.

Urząd Produktów Mineralnych współpracuje z komisją specjalną, będącą fachowym organem Naczelnej Rady Górniczej przy Ministerstwie Korporacji. Członkowie Komisji, która opiniuje zarządzenia Urzędu, są mianowani przez Ministerstwo Korporacji. Poza tym istnieje stała współpraca Urzędu z naczelnymi organami mobilizacji gospodarczej, jak Najwyższą Radą Obrony Narodowej i Generalnym Komisarzatem Wytwórczości Wojennej.

Urzędowi Produktów Mineralnych podlegają administracyjnie 2 instytucje półpaństwowe:

1) Italskie Towarzystwo Rud Metali (Azienda Minerali Metallici Italiani), którego zadaniem jest finansowanie poszukiwań rud metali,

2) Italskie Towarzystwo Węglowe (Azienda Carboni Italiani), zajmujące się finansowaniem krajowej produkcji węgla, popieraniem poszukiwań krajowych złóż węglowych oraz konsumpcji węgla krajowego.

Dla materiałów pędnych istnieje przy Ministerstwie Korporacji Stały Techniczny Komitet Korporacyjny dla Paliwa Płynnego, którego zadania polegają na: opracowaniu planu wytwórczości krajowej, stosowaniu nowych metod produkcji, inwentaryzowaniu rozporządzalnych zapasów oraz zakładów przemysłowych pod względem zapotrzebowania na materiały pędne i smary, opracowaniu projektów ustaw i rozporządzeń w sprawie stosowania odpowiednich namiastek itp. Handel i przemysł naftowy oraz składowanie ropy i jej pochodnych podlegają przymusowi licencji i koncesji udzielanych przez specjalne biuro przy Ministerstwie Korporacji. Państwo realizuje swą politykę naftową bezpośrednio za pomocą półpaństwowego przedsiębiorstwa AGIP (Azienda Generale Italiana Petrolio — Italskie Towarzystwo Naftowe), które zajmuje się zarówno poszukiwaniem terenów ropnych, ich eksploatacją, importem i handlem ropą, jak i dystylacją i rafinacją. A.G.I.P. reguluje handel ropą i jej pochodnymi, umożliwia uzyskanie cen konkurencyjnych zagranicą i ustala ceny krajowe.

Do czasu wojny abisyńskiej polityka gospodarcza faszyzmu dążyła do jaknajsilniejszego uprzemysłowienia kraju, wyzyskując w tym celu wszystkie zasoby naturalne i niezależniała się stopniowo od zagranicy. Postępowanie to wypływało przede wszystkim z programowych założeń faszyzmu, który po przez wzmocnienie gospodarstwa narodowego zmierzał do ekspansji terytorialnej. Tego rodzaju polityka musiała uwzględniać w jaknajszerszej mierze wymagania obrony na-

rodowej i dążyła do uzupełnienia braków, na które wskazywały doświadczenia wojny światowej. Do nich należały wzmocnienie i rozszerzenie surowcowych i energetycznych podstaw przemysłu metalurgicznego, rozbudowa przemysłu chemicznego, uniezależnienie się w zakresie materiałów pędnych i rozwój przemysłu wojennego w najszerszym jego rozumieniu. Wszystkie te wysiłki szły wprawdzie w kierunku jaknajdalej sięgającego uniezależnienia się od zagranicy, lecz celowo nie zmierzały do realizacji pełnej samowystarczalności gospodarczej. Polityka stopniowego zdobywania niezależności gospodarczej nie zrezygnowała ani z pomocy obcych kapitałów (n.p. amerykańskich przy elektryfikacji), ani też z importu. Miało to swe uzasadnienie w sytuacji finansowej Italii, której gospodarka narodowa czerpała zyski z handlu eksportowego w różnej postaci, z turystyki, przewozów morskich itp., które umożliwiały nabywanie brakujących w kraju surowców. Italia posiadała z tego powodu stały deficyt bilansu handlowego. W miarę postępu uprzemysłowienia kraju deficyt ten wzrastał, a tym samym wzrastała konieczność wyrównania deficytu przez wzmożenie eksportu. W tych warunkach głoszenie hasła samowystarczalności gospodarczej w zakresie przemysłowym było niemożliwością. Toteż faszyzm dążył przede wszystkim do ograniczenia importu surowców przez intensywne wyzyskanie wszystkich bogactw mineralnych kraju oraz do szybkiej rozbudowy tych gałęzi wytwórczości, w których przeważała zależność od przemysłu zagranicznego. Natomiast w zakresie wyżywienia przyjęto program uzyskania całkowitej samowystarczalności. Zagadnienie podniesienia wydajności rolnictwa i stopy życiowej ludności rolniczej stało się najważniejszą troską państwa. Wysiłki zostały uwieńczone powodzeniem, co ujawniło się już podczas podboju Abisynii. Italia była pod względem aprowizacji prawie zupełnie niezależna od importu.

W okresie wojny abisyńskiej, który obejmuje również kilkumiesięczny okres przygotowawczy, wzmogła się znacznie produkcja przemysłu wskutek zapotrzebowania przemysłu

wojennego. Spowodowało to jednocześnie silne zwiększenie importu surowców. W tym samym czasie nastąpił spadek eksportu wywołany częściowo zwiększonym zapotrzebowaniem wewnętrznym, częściowo zaś na skutek sankcji gospodarczych Ligi Narodów; wzmożł się deficyt bilansu handlowego i płatniczego. Powstało niebezpieczeństwo nadmiernego odpływu złota i walut za nabywane surowce i artykuły przemysłowe, odpływu który przy wzrastającym deficycie bilansu handlowego posiadał coraz mniejsze pokrycie należnościami za eksport. Zagadnienie bilansu płatniczego zaciążyło nad przestawieniem gospodarki narodowej na gospodarkę wojenną. Państwo, chcąc zabezpieczyć wydajność produkcji przemysłowej zastosowało środki zaradcze. Akcja ta obejmowała w zakresie przemysłu wzmożenie wytwórczości surowców krajowych, ograniczenie spożycia surowców importowanych, stosowanie namiastek. Ograniczenie spożycia starano się uzyskać przez odpowiednią podwyżkę cen, prowadzoną za pomocą różnych organizacji monopolowych i karteli. Jednak ten środek był ograniczony możliwością podwyżki płac wskutek drożyzny. Zastosowanie namiastek dało w pewnych wypadkach wyniki dodatnie n.p. w wypadku lantanu. Tu należy wymienić stosowanie mieszanek pędnych zamiast benzyny, aluminium zamiast miedzi, sztucznej wełny z kazeiny, próby zastąpienia importowanego włókna naturalnego włóknem sztucznym, użycie węgla drzewnego do napędu samochodów itp. Przy Ministerstwie Korporacji utworzono techniczno-korporacyjne komisje, których zadaniem jest przygotowanie przestawienia przemysłu na surowce pochodzenia krajowego oraz ich zaprowadzenie. Komisje tego rodzaju istnieją dla paliwa płynnego, produktów ogrodnictwa, szkła i ceramiki, gospodarstwa hodowlanego, rybołówstwa, przemysłu kamieniarskiego i marmuru, przemysłu korkowego, papierniczego, farmaceutycznego oraz dla produkcji wełny. Jednak pomimo częściowego powodzenia, jakie zdobyły sobie pewne namiastki, nie były one w stanie zmniejszyć wydatnie importu surowców. Jedynym realnym środkiem, któ-

rego zastosowanie dało możliwość zahamowania na pewien czas nadmiernego odpływu walut, przy jednoczesnym utrzymaniu niezbędnego importu surowców okazała się daleko idąca ingerencja państwa obejmująca swym działaniem całokształt wymiany towarowej i obrotu pieniężnego.

Następstwem tej ingerencji była zmiana polityki gospodarczej, która pod naciskiem konieczności utrzymania równowagi bilansu płatniczego przyjęła wytyczne programu samowystarczalności przemysłowej w ramach gospodarki wojennej.

H a n d e l z a g r a n i c z n y .

Deficyt bilansu płatniczego Italii w okresie po wojnie światowej był wywołany głównie przez 2 czynniki: deficyt bilansu handlowego i obsługę pożyczek zagranicznych. Fascyzm, który objął władzę w chwili kiedy państwu groziła zupełna ruina gospodarcza, ograniczył system pożyczkowy i rozpoczął energiczną walkę z deficytem bilansu handlowego. W r. 1925 powstał Państwowy Instytut Eksportowy (Istituto Nazionale per Esportazione) podlegający Ministerstwu Korporacji. Instytut działał przy pomocy specjalnych delegacji handlowych, urzędów konsularnych, zagranicznych izb handlowych, włoskich i mieszanych, oraz przez organizacje utrzymujące łączność z wychodźstwem w sprawach handlu zagranicznego. Istniała ścisła współpraca pomiędzy wydziałem handlu zagranicznego Ministerstwa Korporacji, departamentem ceł Ministerstwa Skarbu, wydziałem traktatowym Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Państwowym Instytutem Eksportowym, Instytutem Dewizowym oraz Generalną Intendenturą dla Spraw Walutowych.

Gdy w związku z kampanią abisyńską nastąpiło przestawienie życia gospodarczego Italii na gospodarkę wojenną i wysunęło się na czoło spraw gospodarczych zagadnienie bilansu płatniczego — przystąpiono do reorganizacji handlu zagranicznego oraz obrotu pieniężnego z zagranicą. W czerwcu 1935 r. utworzono 10 Komisji dla Uporządkowania Importu

tu w 10 różnych działach gospodarczych. W lutym 1935 r. zaprowadzono w obrotach towarowych z zagranicą system kompensacyjny i utworzono monopole importowe. Z chwilą zastosowania sankcyj gospodarczych Ligi Narodów, wprowadzono przymus pozwoleń importowych dla artykułów, posiadających znaczenie specjalne, jak n.p. chemikalia, metale, surowce włókiennicze. Pozwolenia te dotyczyły zarówno ilości importowanych towarów, jak i kraju ich pochodzenia. Import dla zaspokojenia potrzeb rynku prywatnego doznał dotkliwych ograniczeń na rzecz importu na potrzeby państwa i przemysłu wojennego. W miarę zaostrzania się sytuacji płatniczej państwa wprowadzono kontrolę dewiz, która rozpoczęła nowy okres w dziedzinie handlu zagranicznego. Ponieważ gospodarka dewizami, bilans płatniczy oraz polityka handlu zagranicznego są ze sobą ściśle związane, wobec tego nastąpiła całkowita reorganizacja odnośnych władz państwowych celem ujęcia całokształtu zagadnień zagranicznego obrotu towarowego i pieniężnego. Polityka handlu zagranicznego została podporządkowana wyłącznie zagadnieniom gospodarki wojennej. Dekretem z dnia 1 lutego 1936 r. utworzono Podsekretariat Stanu dla Spraw Walutowych, który skupił w sobie działalność zarówno dawnej Intendencji Generalnej dla Spraw Walutowych, jak też współpracujących z nią urzędów Ministerstwa Korporacji, Banku Italii i Ministerstwa Skarbu. Podsekretariat Stanu dla Spraw Walutowych podlega bezpośrednio Szefowi Rządu i dzieli się na 3 Dyrekcje Generalne, z których pierwsza zajmuje się zagadnieniami organizacyjnymi, związanymi z przedstawieniem gospodarki i podporządkowaniem dotychczasowego systemu nowym przepisom, druga jest poświęcona polityce obrotu towarowego, trzecia służy do wprowadzania w życie przepisów dewizowych. Podsekretariat dla Spraw Walutowych posiada szerokie uprawnienia w zakresie wydawania zarządzeń regulujących obroty z zagranicą, wydawania pozwoleń importowych i eksportowych.

Obrona bilansu handlowego w okresie sankcyj gospodarczych wywołała ograniczenie importu do minimum, zaostrożne jeszcze bojkotem towarów państw biorących udział w sankcjach.

Utworzenie centralnej władzy regulującej cały obrót gospodarczy z zagranicą oraz dążenie do zredukowania importu wyłącznie do towarów niezbędnych dla utrzymania w ruchu gospodarki wojennej, wywołały konieczność rozbudowy sieci organów kontrolujących import. Są nimi państwowe monopole importowe obejmujące: miedź, cynę, nikiel, węgiel, łom, koks oraz w podobny sposób działające organizacje gospodarcze o charakterze monopolowym, którymi posługuje się państwo dla kontroli importu. Do tych ostatnich należą: Instytut Importu Bawełny, Komisja Wełny, Komisja Nasion Oleistych, Kartel Metalowy, Kartel Łomu, Urząd Celulozy i Papieru, Związek dla Skór Surowych i Wyprawionych oraz Biuro Naftowe przy Ministerstwie Korporacji.

Dla najważniejszych surowców przemysłu wojennego wydano przepisy importowe dekretem z dnia 1 kwietnia 1935 r. Wprowadził on przymus pozwoleń importowych, wydawanych przez Ministerstwo Skarbu, dla importu popiołu cynkowego, siarki, łomu żelaznego i stalowego, złomu żelaznego łanego, żelaza w bryłach, nieobrobionego żelaza w stopach, rtęci, ołowiu i jego związków, innych metali i stopów, kaolinu, gliny garncarskiej, glinki ogniotrwałej, kamieni, cementu itd.

Państwowy monopol importowy powstał na mocy dekretu z dnia 28 lipca 1935 r.. Obejmuje on następujące surowce: węgiel kamienny, koks, miedź, jej stopy oraz łom, cynę we wlewkach, sztabach oraz łom, nikiel i jego stopy oraz łom. Kierownictwo monopolu posiada Administracja Państwowych Kolei Żelaznych, która posługuje się swymi biurami zakupów. Monopol jest w stałym kontakcie z kopalniami węgla i zagranicznymi hutami metali, pertraktuje on z zagranicznymi dostawcami co do rozmiarów dostaw, cen, warunków płatności itp. Sprzedaż węgla na rynku krajowym od-

dana jest dawnym firmom importowym, które otrzymują przydziały według klucza odpowiadającego wysokości ich importów do czasu powstania monopolu. Niektóre dostawy krajowe przeprowadza monopol bezpośrednio. Ceny dostarczanych surowców są ustalane przez monopol co miesiąc i obowiązują pośredników. Są to przeważnie ceny cif port, względnie cif wagon w porcie i obejmują zarobek pośrednika. O rozmiarach przeprowadzonych przez monopol transakcji świadczą jego przewidywania budżetowe na rok 1937-38, w których na zakup węgla wstawiono sumę ponad 1 miliard lirów, a na zakupy metali sumę 460.000 lirów.

Przejście z systemu gospodarki pokojowej podporządkowanej potrzebom obrony narodowej na gospodarkę wojenną opartą na zasadach samowystarczalności, było połączone z bardzo znacznym wzrostem wytwórczości krajowej. Dzięki stopniowemu i planowemu podporządkowaniu wszystkich dziedzin życia gospodarczego władzom mobilizacji gospodarczej, trudności surowcowe i dewizowe oraz sankcje gospodarcze nie były w stanie zahamować dostaw wojennych.

W tej sytuacji związki syndykalne oraz korporacyjna organizacja życia gospodarczego oddały państwu wybitne usługi. Organizacje pracowników i pracodawców objęte systemem syndykalnym i korporacyjnym stanowiły jakby przedłużenie działalności władz państwowych. Zaspakajały one samorzutnie pilne potrzeby państwowe, których urzędowe załatwienie wymagałoby dużej straty czasu i skomplikowanego aparatu wykonawczego. Ten system zespolenia wytwórców i pracowników z pracą organizmu państwowego zaoszczędził Italii wiele strat, pozwolił na szybkie działanie w sprawach zaopatrzenia, pomimo piętrzących się nazewnątrz trudności gospodarczych.

Okazało się to w pierwszym rządzie w tych dziedzinach produkcji, które były zależne od surowców importowanych. Największą troską wojska było na początku wojny abisyńskiej zaopatrzenie w obuwie. Trudności te zostały pokonane dzięki porozumieniu zawartemu pomiędzy federacją szew-

ców i federacją garbarzy, na podstawie którego garbarze przyjęli na siebie obowiązki dostarczenia szewcom odpowiedniej ilości wyprawionych i wygarbowanych skór. Celem ukrócenia spekulacji zarządzono spis skór znajdujących się na rynku krajowym. Lecz zarządzenie to okazało się zbyt czynnym, ponieważ zainteresowane kategorie wytwórców (związki syndykalne) w ścisłym porozumieniu z Ministerstwem Wojny i Podsekretariatem Stanu dla Spraw Walutowych zobowiązały się oddać do dyspozycji dostaw wojskowych cały swój personel i cały posiadany materiał. Przebieg akcji był następujący:

- 1) federacja handlarzy skór odstąpiła potrzebną ilość skór surowych,
- 2) federacja garbarzy zajęła się ich garbowaniem,
- 3) federacja szewców wykonała obuwie.

Centralnym organem regulującym przebieg pracy i dostawy było Ministerstwo Wojny. Dzięki tej organizacji pracy dostarczono tylko w okresie styczeń-maj 1936 r. — 1 milion par obuwia.

Innym przykładem wojenno-gospodarczej działalności związków syndykalnych może służyć zaopatrzenie przemysłu chemicznego w importowane tłuszcze i nasiona oleiste. Na skutek systemu kontyngentowania importu wprowadzonego dekretem z dnia 16 lutego 1935 r. Narodowa Faszystowska Federacja Przemysłowców Chemicznych objęła administrację nad kontyngentowaniem importu 51 artykułów, wchodzących w zakres działalności przemysłu chemicznego. System kontyngentów umożliwia rozdzielenie importu według zapotrzebowania i pozwala na stopniowe zmniejszanie kontyngentów w miarę rozwoju wytwórczości krajowej. Najważniejszymi zagadnieniami systemu kontyngentowania są:

- a) stosunek pomiędzy kontyngentami surowcowymi przyznanymi bezpośrednio przemysłowi do kontyngentów przyznanых handlarzom (pośrednikom);
- b) dążenie do zastosowania systemu kontyngentów również do artykułów importowanych drogą kompensaty;

- c) wysiłki w kierunku zmniejszenia w miarę możliwości oddziaływania artykułów importowanych na ceny krajowe.

Najważniejsze surowce przemysłu chemicznego importowane są drogą kompensaty, a więc przydział kontyngentów jest zagadnieniem wielkiej wagi. Ponieważ doświadczenie wykazało, że dużo łatwiej jest znaleźć kompensatę na duże, niż na małe kontyngenty, wobec tego utworzono spółki akcyjne, których zadaniem było zorganizowanie zakupów surowców w sposób umożliwiający od razu import całego kontyngentu przemysłowego. W ten sposób utworzono:

- 1) dla importu wszystkich tłuszczów stosowanych w przemyśle mydlarskim Towarzystwo Zaopatrywania Przemysłu Mydlarskiego (Società Approvvigionamenti Industri Saponi). Jest ona organem wykonawczym Kartelu Przemysłu Mydlarskiego i Stearynowego (Consorzio fra Industriali Saponieri e Stearinieri), obejmującego prawie wszystkie przedsiębiorstwa tej gałęzi przemysłu.
- 2) dla zakupu nasion oleistych do produkcji artykułów spożywczych Kartel Zakupu Nasion Oleistych i Olejów Jadalnych (Consorzio Acquisti Semi Oleosi ed Oli Alimentari, S.A.),
- 3) dla zakupu nasion oleistych do produkcji olejów przemysłowych Kartel Zakupu Nasion Oleistych i Olejów Przemysłowych (Consorzio Acquisti Semi Oleosi ed Oli Industriali S.A.),
- 4) dla zbiorowego zakupu nasion rycyny — Kartel Zakupu i Hodowli Rycyny (Consorzio Acquisti e Coltivazione Ricino, S.A.),
- 5) dla importu smarów Towarzystwo Importerów Smarów (Gruppa Importatori Lubrificanti, S.A.) obejmujące wszystkich średnich importerów, należących do Federacji. Towarzystwo reprezentuje interesy przedsiębiorstw należących do Specjalnego Urzędu dla Paliwa Płynnego (Ufficio Speciale dei Combustibili Li-

quidi). Podział zakupionych kontyngentów odbywał się według rozdzielnika ustalonego przez Narodową Faszystowską Federację Przemysłowców Przemysłu Chemicznego.

Ponieważ pierwsze wyniki pracy tego systemu okazały się korzystne zażądały również inne gałęzie przemysłu utworzenia podobnej organizacji. Powstały później m.i.:

- a) Kartel Zakupu i Produkcji Olejów Ryb Morskich (Consortio per l'Acquisto e la Produzione dell'Olio di Pesce),
- b) Kartel Zakupu niektórych Surowców dla Przemysłu Farmaceutycznego (Consortio per l'Acquisto di alcune Materie Prime per l'Industria Farmaceutica),
- c) Kartel Zakupu Surowców dla Przemysłu Lakierów, Kitów i Pokostów (Consortio per l'Acquisto della Materie Prime per l'Industria della Vernici e della Creme e Lucidi).

Jak wynika z przytoczonych przykładów system związków syndykalnych objął ważne funkcje pomocnicze w zakresie kontroli handlu zagranicznego zaopatrzenia przemysłu w surowce oraz podziału pracy. Umożliwiło to w dużym stopniu szybkie i sprawne ujęcie przez państwo kierownictwa nad całokształtem spraw gospodarczych. Monopole importowe umożliwiły kontrolę nad 80 % przywozu. Uzupełniała ją kontrola eksportu obejmująca w pierwszym rzędzie sztuczny jedwab, ryż, rtęć, wełnę, tkaniny bawełniane, skóry i jedwab. Poza tym istniały zakazy wywozu dla artykułów, posiadających specjalne znaczenie z punktu widzenia wojskowego.

Dzięki centralnemu kierownictwu wszystkich spraw gospodarczych, poddanemu dalekoidącej ingerencji państwa, Italia odparła niebezpieczeństwo blokady gospodarczej zainicjowanej przez Anglię pod nazwą sankcji Ligi Narodów. Coprawda t.zw. sankcje były stosowane tylko przez niektóre państwa, a i przez nie tylko częściowo. Tak n.p. nie doszło zupełnie do sankcji naftowych. Odmówiły udziału w sankcjach Niemcy, Austria, Węgry i niektóre państwa zamorskie

jak np. Brazylia. Zastąpiły one też szybko w imporcie państwa, które podjęły walkę gospodarczą. Tak więc miejsce Jugosławii w handlu zagranicznym Italii¹¹⁾ zajęła Austria, z Węgier sprowadzano maszyny specjalne i sprzęt elektrotechniczny, a Niemcy objęły dawny eksport Anglii. Węgla sprowadzano coraz więcej z Niemiec, Polski i Sowietów. Sankcje nie były więc zasadniczą przeszkodą w dostawach surowców dla przemysłu wojennego. Główną trudnością okazał się bilans płatniczy, który na skutek zapotrzebowania wojennego pogorszył się gwałtownie. Ponieważ sankcje gospodarcze pozbawiły Italię kredytów angielskich i spowodowały zmianę kierunku handlu zagranicznego — pociągnęło to za sobą zwiększenie wydatków w dewizach płaconych za dostarczone towary. Dla zwalczenia więc tego deficytu drogą zrównoważenia bilansu handlowego przez wzmożenie wytwórczości krajowej oraz przez zaprowadzenie oszczędności w stosowaniu surowców importowanych, zastosowanie namiastek itd., zaprowadzono daleko sięgającą ingerencję państwową w zagranicznym obrocie towarowym i pieniężnym. Zdyscyplinowanie wymiany towarowej z zagranicą, podporządkowanie zagadnień surowcowych działalności władz państwowych, surowe przestrzeganie przepisów dewizowych oddały w ręce państwa cały aparat gospodarki prywatnej. Względy państwowe kierowały wszystkimi poczynaniami gospodarczymi z punktu widzenia obrony narodowej, a więc w praktyce z punktu widzenia obrony bilansu płatniczego umożliwiającego finansowanie wojny. Polityka ta, realizowana pod hasłem samowystarczalności gospodarczej, umożliwiła słabej pod względem finansowym Italii przeprowadzenie podboju Abisynii w bardzo krótkim stosunkowo czasie, w czasie który jeszcze odpowiadał jej możliwościom płatniczym. Do przetrwania tego okresu przyczyniła się walnie skuteczna obrona bilansu han-

¹¹⁾ Jugosławia zmieniła później swe stanowisko i zawarła z Italią umowę handlową. Austrię wchłonęły Niemcy, które jednocześnie uzależniły od siebie w dużym stopniu Węgry.

dlowego, który dzięki energicznym zarządzeniom wykazał w r. 1936 najmniejszy deficyt. Wyniósł on w tym roku 492 milionów lirów, wobec 2.552 w r. 1935. Gospodarka wojenna w zakresie handlu zagranicznego dała oczekiwane wyniki dodatnie. Bardzo znaczny wzrost po wojnie ujemnego salda bilansu handlowego w r. 1937, nie pomniejsza w niczym dodatnich wyników zarządzeń gospodarki wojennej w r. 1935/36.

Handel zagraniczny Italii.

w milionach lirów.

Rok	Import	Eksport	Saldo
1929	21.665	15.236	— 6.429
1931	11.643	10.210	— 1.433
1934	7.675	5.224	— 2.451
1935	7.790	5.238	— 2.552
1936	6.039	5.547	— 492
1937	13.837	10.429	— 3.408

ROZDZIAŁ V.

MOBILIZACJA GOSPODARCZA.

Z a s a d y.

Faszyzm zreorganizował Italię na zasadach bezwzględnej hierarchii i centralizacji oraz podporządkował wszelkie przejawy życia publicznego, społecznego i gospodarczego daleko sięgającej ingerencji państwa. System ten zastosowany w dziedzinie gospodarczej cechuje ściśła współpraca władz z organizacjami politycznymi i społecznymi.

Doświadczenia wojny światowej wykazały konieczność gruntownego przygotowania całego gospodarczego życia kraju. Brak jednych surowców, słaby stopień eksploatacji drugich, rozwój techniki wojskowej oraz olbrzymie zużycie amunicji i sprzętu w wojnie współczesnej, wysunęły w Italii na pierwszy plan zagadnienie surowców, rozbudowy i wzmocnienia wytwórczości przemysłowej. Dążenie do uzyskania niezależności gospodarczej, które jest główną wytyczną polityki Italii pokrywa się z naczelnym punktem gospodarki wojennej. Daleko sięgająca inicjatywa i ingerencja państwa faszystowskiego oraz ściśła współpraca władz ze wszystkimi czynnikami, naukowymi, społecznymi i gospodarczymi ułatwiają pracę pokojową nad wzmocnieniem gospodarczych podstaw obrony państwa.

Te same doświadczenia wojny światowej, które wywoływały dążenie do uzyskania jaknajdalej idącej niezależności gospodarczej, wskazały Italii konieczność utworzenia odpowiedniej organizacji pokojowej dla przeprowadzenia mobilizacji gospodarczej na wypadek wojny.

Nie zadowolono się ustanowieniem nadzoru nad ścisłym przemysłem wojennym. Zbyt dobrze znana była bowiem łączność wszystkich funkcji gospodarczych z czasów wojny światowej, kiedy zaopatrzenie wojska zmusiło do uzgodnienia wytwórczości przemysłu wojennego z handlem zagranicznym, kiedy brak paliwa decydował o dostawach sprzętu uzbrojenia a wzmożenie wytwórczości powodowało zamieszanie w oddziałach frontowych z powodu masowego wycofywania kwalifikowanych pracowników. Italia faszystowska dążyła do zespolenia wszystkich sił i ujęcia ich w ramy administracji państwowej lub ściśle z nią związanych czynników politycznych, społecznych lub gospodarczych. Należało więc stworzyć organizację, któraby objęła swą działalnością całość życia gospodarczego, organizację opartą na systemie centralizacji i hierarchii a jednocześnie docierającą skutecznie do najniższych komórek organizacji państwowej i do poszczególnych wytwórców: pracowników i pracodawców. System mobilizacji gospodarczej, posiadający te zalety i tak szeroki zakres działania może z konieczności istnieć podczas pokoju tylko częściowo, ograniczając swój aparat do organów centralnych, przygotowujących uruchomienie całości organizacji z chwilą wybuchu wojny. Organizacja przeznaczona dla mobilizacji i nadzoru przemysłu wojennego włączona w całość kształt mobilizacji gospodarczej stanowi jedną z jej najważniejszych części składowych.

Mobilizacja cywilna.

W całokształcie przygotowań mobilizacji państwa, dzielącej się na mobilizację wojskową i cywilną, znaczenie i zasięg mobilizacji cywilnej wzrosły w tym samym stopniu,

w jakim wzmógł się udział czynników niewojskowych i gospodarczych w prowadzeniu wojny. Przy ustroju panującym w Italii udział tych czynników jest z natury rzeczy jeszcze większy, ponieważ ustrój ten zaciera granice dzielące działalność wojskową, względnie państwową od działalności społecznej lub prywatnej. Z tego też powodu działalność władz mobilizacji gospodarczej, utworzonych po wojnie światowej opiera się na postanowieniach szeroko zakreślonej mobilizacji cywilnej oraz na ścisłej współpracy z systemem syndykalnym i korporacyjnym.

Od czasu objęcia władzy przez faszyzm trwają prace nad reorganizacją obrony państwa przez wykorzystanie wszystkich personalnych i materialnych zasobów kraju. Pierwszym krokiem było powołanie do życia dekretem królewskim z dnia 20 grudnia 1923 r. Najwyższej Rady Obrony Narodowej jako centralnego i nadrzędnego organu dla całokształtu spraw mobilizacji państwa. Instytucją doradczą Najwyższej Rady Obrony Narodowej dla spraw mobilizacji cywilnej jest Komitet Mobilizacji Cywilnej. Następnie stworzono szerokie podstawy prawne dla mobilizacji cywilnej ustawą ramową z dnia 8 lutego 1925 r. o „Organizacji Narodu do Wojny”, uzupełnionej szeregiem rozporządzeń oraz ustawą o „Dyscyplinie Wojennej” z dnia 9 maja 1931 r. i rozporządzeniem wykonawczym z dnia 15 czerwca 1933 roku.

W myśl tych ustaw i rozporządzeń mobilizacja cywilna polega na przekształceniu wszystkich sił narodu z organizacji pokojowej na organizację wojenną, z wyjątkiem siły zbrojnej. Mobilizacja cywilna może być częściowa lub powszechna.

W wypadku mobilizacji częściowej lub powszechnej, gdy rząd stwierdzi jej konieczność oraz w rozmiarach przez niego uznanych za korzystne, wszyscy obywatele oraz wszystkie legalnie utworzone osoby prawne muszą brać udział w obronie państwa i podlegają rygorom dyscypliny wojennej.

Celem uruchomienia mobilizacji cywilnej, gdy zajdzie tego konieczność, przewiduje się utworzenie organów specjalnych i podporządkowanie ich władzy kompetentnych mini-

sterstw. Mają nimi być następujące Urzędy Wojenne, które dla zapewnienia wzajemnego współdziałania będą podlegały Najwyższej Radzie Obrony Narodowej:

- 1) Urząd przeznaczony do nadzoru nad importem surowców niezbędnych dla wojska i ludności cywilnej.
- 2) Urząd dla wytwórczości wojennej, rozdziału surowców i wyrobów przemysłowych, nadzoru zakładów przemysłowych, przedsiębiorstw państwowych i prywatnych.
- 3) Urząd dla spraw aprowizacji wyposażony w prawo zakupu i rozdziału środków żywności zarówno dla wojska, jak dla ludności cywilnej, oraz dla nadzoru nad przemysłem spożywczym państwowym i prywatnym.
- 4) Urząd przeznaczony dla propagandy i opieki społecznej do prowadzenia propagandy wewnętrznej i zagranicznej, do udzielania pomocy rodzinom walczących na froncie i reemigrantom powracającym do ojczyzny, do regulowania spraw i rent inwalidzkich.
- 5) Urząd zajmujący się zastosowaniem siły roboczej i pracy jeńców wojennych, podlegający w wykonywaniu swych czynności wytycznym władz wojskowych.

Dla decentralizacji działalności czterech pierwszych organów utworzono w terenie specjalne organy regionalne, do których należy kierownictwo nad wszystkimi zmobilizowanymi agendami cywilnymi, leżącymi w zakresie ich władzy.. Noszą one nazwę Komitetów Obrony Cywilnej i mogą posiadać do pomocy podkomitety odpowiadające różnym rodzajom działalności, n.p. przemysłowe, rolnicze, handlowe, opieki społecznej i propagandy.

Mobilizację sił roboczych przygotowuje Najwyższa Rada Obrony Narodowej w porozumieniu z ministerstwami wojskowymi jeśli idzie o obywateli podlegających obowiązkowi służby wojskowej. Siły robocze rekrutuje się jednak w miarę możliwości z pośród obywateli nie objętych obowiązkiem służby wojskowej. Są oni traktowani tak samo jak obywatele zmobilizowani.

Wszelka działalność zagranicą (przemysłowa, handlowa lub propagandowa) musi być prowadzona w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Obowiązkiem tego ministerstwa będzie kierowanie w każdym wypadku zagraniczną działalnością w.w. organów oraz ich agentów, koordynując ich działalność i podporządkowując ją działalności przedstawicieli dyplomatycznych, urzędujących w danym miejscu.

Sprawy finansowe zagranicą załatwia się wyłącznie za pośrednictwem tych przedstawicieli.

Wszystkie Ministerstwa są obowiązane sprawdzić, czy podległe im urzędy i służby posiadają stale w pogotowiu plany mob. oraz związaną z nimi dokumentację. Plany te powinny:

- a) przewidzieć zastąpienie pracowników posiadających specjalne kwalifikacje a powołanych do służby w szeregach przez obywateli nie podlegających żadnemu obowiązkowi służby wojskowej;
- b) prowadzić ewidencję wszystkich osób zarejestrowanych w tym celu.

Studia te wraz z niezbędną statystyką są podawane do wiadomości Najwyższej Radzie Obrony Narodowej. W sprawach dotyczących funkcjonariuszów, których z racji wykonywanych czynności zastąpić nie można, porozumiewa się każde ministerstwo z odpowiednimi ministerstwami wojskowymi.

Również wszelkiego rodzaju syndykaty, stowarzyszenia i związki, które wskaże Najwyższa Rada Obrony Narodowej, są obowiązane posiadać stale w pogotowiu plany mob., zapewniające podczas wojny funkcjonowanie tych instytucji przy pomocy personelu niepodlegającemu obowiązkowi służby wojskowej.

Kompetentni ministrowie powinni w czasie pokoju studiować możliwości racjonalizacji artykułów pierwszej potrzeby podczas wojny i na podstawie wskazówek udzielanych przez Najwyższą Radę Obrony Narodowej przygotować od-

powiednie plany. Ponadto powinny te ministerstwa przyczynić się do utworzenia zapasów środków spożywczych w kraju nie wytwarzanych, względnie wytwarzanych w ilościach nie dostatecznych.

Z chwilą mobilizacji częściowej lub powszechnej rządowi, gdy stwierdzi tego konieczność i w zakresie dowolnym, przysługuje dla zaspakajania potrzeb wojska i ludności cywilnej prawo rekwizycji:

- 1) usług poszczególnych osób lub ciał zbiorowych wszystkich obywateli,
- 2) usług wszystkich syndykatów, towarzystw i związków znajdujących się w kraju,
- 3) wszystkich dóbr ruchomych i nieruchomych znajdujących się na terytorium państwa lub stanowiących własność obywateli włoskich, z wyjątkiem tych, którzy korzystają ze specjalnego prawa nietykalności.

Poza tym rząd ma prawo zużytkować dla siebie na prawach wyłączności każdy wynalazek oraz zakazać jego zastosowanie i rozpowszechnianie. Rząd będzie miał w pogotowiu specjalny plan rekwizycji podczas wojny.

Rząd ma prawo dla zorganizowania mobilizacji zbierać informacje w czasie pokoju metodami, ustalonymi każdorazowo specjalnym regulaminem. Dane uzyskane w ten sposób mogą służyć wyłącznie dla celów mob. i są ściśle tajne.

Ustawa o dyscyplinie wojennej przewiduje kary dla osób dopuszczających się przekroczeń mobilizacyjnych.

Ustawa o dyscyplinie wojennej ustanawia następujące zasady cywilnych świadczeń wojennych:

- 1) każdy obywatel w wieku od lat 16 do 70 ma oddać do dyspozycji wszystkie swe siły materialne, umysłowe i moralne w miarę żądania odpowiednich władz i urzędów;
- 2) wydatki i spożycie należy ograniczyć do minimum. Postanowienie to nie dotyczy młodzieży poniżej lat 16 i starców powyżej lat 70 oraz osób chorych,

- 3) należy powstrzymać się od wszelkiej działalności, która mogłaby wyrzucić wpływ ujemny na obronność państwa,
- 4) wszystkie zarządzenia właściwych władz należy wykonywać natychmiast,
- 5) wszystkie wiadomości o charakterze wojskowym należy bezzwłocznie komunikować władzom,
- 6) należy współdziałać w każdej akcji, która może przynieść pożytek dla Ojczyzny.

Dyscyplinie wojennej podlegają zasadniczo wszyscy obywatele w granicach wieku od lat 16 do 70. Natomiast nie wszyscy są objęci mobilizacją cywilną, która nakłada obowiązki specjalne oprócz tych, które wynikają z ustawy o dyscyplinie wojennej oraz przewiduje jednocześnie ostrzejsze sankcje karne.

Mobilizacji cywilnej podlegają:

- 1) zakłady przemysłowe,
- 2) obywatele obojga płci od ukończonego 14 roku życia, którzy:
 - a) pracują w administracji państwowej,
 - b) pracują lub należą do instytucji lub stowarzyszeń publicznych lub prywatnych objętych działaniem mobilizacji cywilnej,
 - c) wszystkie osoby piastujące jakikolwiek urząd z ramienia administracji państwowej na czas piastowania tego urzędu.

Skutki prawne mobilizacji cywilnej dla urzędników państwowych wymienione w ustępie 2 pod a, b i c polegają na zaostreniu sankcji karnych, przy czym opuszczenie służby przez czas dłuższy niż 5 dni traktuje się jako dezercję w czasie pokoju i karze według przepisów wojskowego kodeksu karnego.

Plan mob. różni się w zależności od instytucji, która go prowadzi. Plany mob. wymienionych pod 1 i 2 urzędów i organizacji powinny zawierać:

- a) organizację urzędu lub instytucji na wypadek mobilizacji,
- b) imienny spis personelu reklamowanego,
- c) imienną listę personelu przewidzianego dla zastąpienia powołanych do służby wojskowej, względnie koniecznego dla zaspokojenia zwiększonego zapotrzebowania.

Plany mob. organizacji i zakładów wymienionych pod 2 i 3 powinny zawierać dane wyszczególnione powyżej pod b i c oraz listę osób, które mają zastąpić powołanych do wojska kierowników związków zawodowych niższego rzędu (assoziazioni sindacali).

W ten sposób sporządzone plany mob. należy przedstawiać do zatwierdzenia Ministrowi, względnie władzy, której dany urząd lub instytucja podlegają.

M o b i l i z a c j a p r a c y.

Obowiązek prowadzenia planów mobilizacyjnych ułatwia w wysokim stopniu mobilizację sił roboczych na wypadek wojny. Najwyższą władzą w sprawach dotyczących mobilizacji pracy jest Najwyższa Rada Obrony Narodowej, której organem wykonawczym jest Biuro Pracy przy Ministerstwie Korporacji. Podczas wojny przewiduje się utworzenie specjalnego organu, któremu będzie podlegał zorganizowany podczas wojny Wydział Pracy Jeńców Wojennych oraz Biuro Pracy przy Ministerstwie Korporacji.

Mobilizację personelu w zakładach i instytucjach wskazanych przez Najwyższą Radę Obrony Narodowej przeprowadza Biuro Pracy Ministerstwa Korporacji, Komitet Mobilizacji Cywilnej, względnie władza wyznaczona do tego przez Najwyższą Radę Obrony Narodowej. Mobilizację personelu w administracji publicznej przeprowadzają poszczególne kompetentne Ministerstwa, mobilizację związków zawodowych przeprowadza Ministerstwo Korporacji.

Personel potrzebny dla administracji publicznej, przemysłu wojennego, zakładów użyteczności publicznej oraz dla związków syndykalnych rekrutuje się w myśl ustawy o dyscyplinie wojennej z pośród obywateli obojga płci do 70 roku życia włącznie. W miesiącu czerwcu każdego roku instytucje i zakłady zgłaszają swe zapotrzebowanie na niezbędną ilość personelu do odpowiednich władz i otrzymują po pewnym czasie przydziały z imiennymi wykazami przydzielonych pracowników. Jednocześnie urzędy przydzielające zakładają spis osób przydzielonych wraz z miejscem ich przeznaczenia. Dla wszystkich przydzielonych wypełnia się karty powołania, pozostawiając wolne miejsce na datę. Karty powołania przechowują odpowiednie władze i doreczają je po wypełnieniu daty w dniu mobilizacji. Z chwilą otrzymania karty powołania odbiorca podlega mobilizacji cywilnej. Mobilizacja cywilna może również zostać ogłoszona publicznie przez obwieszczenie prefektów. Dla zapewnienia aktualności całej organizacji, podlegają plany mobilizacyjne dorocznej rewizji i uzupełnieniu. W maju każdego roku przedkłada się ewentualne zmiany w planach mob. właściwym władzom do załatwienia.

Dzięki zaprowadzeniu służby pracy na wypadek wojny, na to bowiem wychodzi system planów mobilizacji pracy, cały przemysł wojenny znajduje się w stanie stałego pogotowia.

Nie ma różnicy obowiązków pomiędzy obywatelem reklamowanym od służby wojskowej a powołanym na podstawie mobilizacji cywilnej. Podlegają oni tym samym przepisom.

Mobilizację cywilną uruchamia się:

- a) w zakładach państwowych i prywatnych drogą rozporządzenia jawnego t.zn. publikowanego w piśmie urzędowym, lub tajnego — niepublikowanego,
- b) w wytwórniach stojących pod nadzorem Urzędu Przemysłu Wojennego przez doręczenie rozkazu mobilizacyjnego Urzędu Przemysłu Wojennego.

O wydaniu rozporządzenia lub rozkazu zarządzającego mobilizację cywilną zawiadamia poszczególne zakłady prze-

mysłowe właściwe Ministerstwo, względnie Urząd Przemysłu Wojennego, albo w wypadku gdyby taki nie został jeszcze utworzony — Komitet Mobilizacji Cywilnej. Zarządzenie wchodzi w życie natychmiast po jego doręczeniu.

Skutki mobilizacji polegają głównie na zaostreniu dyscypliny i sankcji karnych dla pracowników i robotników instytucji i zakładów objętych działaniem mobilizacji cywilnej. Poza tym wszyscy pracownicy i robotnicy tych zakładów są obowiązani do komunikowania wszelkich informacji ważnych dla wojskowej lub cywilnej obrony państwa. Oporni są karani więzieniem do 1 roku lub grzywną. Nie stawienie się powołanych zarządzeniem mobilizacji cywilnej w przeciągu 5 dni jest karane przez sądy zwykłe, jak dezercja w czasie pokoju.

Dla pracowników przemysłu wojennego istnieją po ogłoszeniu mobilizacji szczególnie ostre rygory. Podlegają oni orzecznictwu sądów wojskowych według przepisów wojskowego kodeksu karnego. Są oni pod względem dyscyplinarnym w wielu wypadkach zrównani z wojskowymi. Szczególnie ostre kary przewiduje się za: czynny opór, obrażę i groźby w stosunku do przełożonych, odmówienie posłuszeństwa na służbie, nadużycie władzy przez przełożonych, sabotaż i obstrukcję. Wojskowe kary dyscyplinarne stosuje się tylko w tych wypadkach, kiedy wojskowe władze nadzorcze stwierdzą, że kary stosowane przez zakłady przemysłowe nie są wystarczające. Stosunek przełożonego do podwładnego pracownika jest zbliżony do wojskowego stosunku służbowego, aczkolwiek obywatele powołani na podstawie mobilizacji cywilnej nie są żołnierzami. Ich wynagrodzenie odpowiada stanowisku, które objęli na mocy powołania, względnie stawkom przyjętym w danym miejscu pracy.

Mobilizacja cywilna znosi swobodę pracowników przenoszenia się i zmiany miejsca pracy, uzależniając jedno i drugie od pozwolenia władz, które zarządziły powołanie do służby. Aczkolwiek zatrudnienie pracowników należy do kompetencji pracodawców, to jednak nie wolno im pod sankcją kar-

ną zmieniać przydziałów pracowników reklamowanych lub zwolnionych z wojska. Nie dotyczy to pracowników zmobilizowanych do służby pracy, nie podlegających obowiązkowi służby wojskowej.

Podczas wojny abisyńskiej utworzono, dla wszystkich spraw związanych z ustawodawstwem i ochroną pracy w zakładach przemysłu wojennego, specjalny oddział w Generalnym Komisariacie dla Wytwórczości Wojennej. Oddział ten zatrudniał wyłącznie urzędników Ministerstwa Korporacji.

Koncesjonowanie i kontrola przemysłu wojennego.

Szerokie uprawnienia w stosunku do przemysłu wojennego otrzymał rząd na podstawie rozporządzenia z dnia 18.XI. 1929 r. Postanawia ono, że założenie każdego nowego przedsiębiorstwa lub rozbudowa istniejącego, a należącego do kategorii przemysłu wojennego wymaga zgody Ministra Korporacji. Decyduje on w porozumieniu z Najwyższą Radą Obrony Narodowej. Tą drogą Szef Rządu ma możliwość ingerencji na rozwój przemysłu wojennego i dostosowania go do potrzeb obrony państwa.

Do kategorii przemysłu wojennego zalicza się w myśl rozporządzenia z dnia 18.VII.1930 i 29.VI. wytwórnice produkujące:

- 1) broń,
- 2) sprzęt wojenny,
- 3) amunicję i materiały wybuchowe,
- 4) sprzęt radiowy,
- 5) przyrządy i materiały telegraficzne,
- 6) wszelki inny sprzęt wojenny,
- 7) przemysł lotniczy,
- 8) „ okrętowy,
- 9) „ transportowy,
- 10) „ żelazny (zwłaszcza hutniczy),
- 11) „ materiałów ogniotrwałych,
- 12) „ elektrotechniczny.

Specjalną kontrolą są otoczone następujące dziedziny wytwórczości:

- a) przemysł ropy naftowej,
- b) „ sprzętu przeciwgazowego,
- c) „ kartograficzny.

Przemysł ropy naftowej podlega głównie kontroli Ministerstwa Korporacji, które sprawuje ją w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, Ministerstwem Skarbu, Robót Publicznych, Komunikacji oraz Komitetem Mobilizacji Cywilnej. W pewnych wypadkach ostateczną decyzję wydaje Najwyższa Rada Obrony Narodowej. Kontrola polega na koncesjonowaniu przywozu, przeróbki i handlu ropą naftową i jej pochodnymi oraz na zastosowaniu do tych przedsiębiorstw dalekoidących przepisów informacyjnych, licencyjnych i nadzorczych.

Kontrola przemysłu sprzętu przeciwgazowego, który znajduje się w rękach prywatnych, dzieli się na kontrolę produkcji i sprzedaży. Kontrola produkcji polega na licencjonowaniu przedsiębiorstw przez Wojskowy Ośrodek Chemiczny przy Ministerstwie Wojny, po uprzednim zbadaniu i zatwierdzeniu sprzętu, którego produkcja jest zamierzona. Kontrolę nad sprzedażą sprawuje policja względnie urzędnicy gminni, którzy sprawdzają, czy sprzęt znajdujący się w sprzedaży posiada licencję na wyrób i czy odpowiada zatwierdzonym przez władze wojskowe wzorom.

Przemysł kartograficzny stoi pod stałym nadzorem dyrektora Wojskowego Instytutu Geograficznego, który dba głównie o zachowanie tajemnicy wojskowej. Z tego powodu zakazana jest produkcja i rozpowszechnianie map w skali mniejszej niż 1:300.000 bez uprzedniej zgody dyrektora Instytutu. Do map zalicza się wszelkie zdjęcia, plany i szkice topograficzne i geograficzne, wchodzące również w skład wydawnictw geograficznych, naukowych i turystycznych. Podawanie pewnych szczegółów oraz zdjęcia pewnych terenów są zabronione. Zdjęcia kartograficzne terytorium Italii oraz jej

kolonii wolno dokonywać tylko pod nadzorem władz wojskowych.

Dopiero w okresie wojny abisyńskiej zaostrożono nadzór nad przemysłem wojennym i zcentralizowano w Generalnym Komisariacie dla Wytwórczości Wojennej, utworzonym na podstawie dekretu z dn. 23 września 1935 r. Uprawnienia Generalnego Komisariatu, który jest instytucją gospodarki wojennej, obejmują:

- a) całokształt spraw związanych z mobilizacją cywilną zakładów przemysłu wojennego,
- b) produkcję tych zakładów, wyznaczenie kolejności robót,
- c) przydział poszczególnych zakładów przemysłowych do dyspozycji zamawiających,
- d) kontrolę i regulację cen w przemyśle wojennym,
- e) kontrolę i regulację tworzenia zapasów i rezerw,
- f) regulowanie zaopatrzenia w artykuły importowane,
- g) gospodarczą, techniczną i dyscyplinarną kontrolę zakładów przemysłu wojennego,
- h) kierownictwo i kontrolę nad utrzymaniem stosunków z odpowiednimi Ministerstwami oraz nad wyszkoleniem robotników,
- i) zatwierdzanie zamówień wszystkich władz i instytucji państwowych, udzielanych zakładom przemysłu wojennego.

Generalny Komisariat dla Wytwórczości Wojennej posiada szereg biur i organów specjalnych, które umożliwiają mu wykonywanie szeroko zakreślonych czynności nadzorczych.

Inne dziedziny gospodarcze.

Do przygotowań mobilizacji gospodarczej należy zaliczyć jeszcze utworzenie Urzędu dla Informacji Gospodarczej na mocy dekretu z dnia 3 marca 1933 r. Podlega on Ministerstwu Korporacji i posiada w stosunku do przedsiębiorstw handlowych podobne zadania i uprawnienia jak Służba Obserwato-

rów Przemysłowych w stosunku do zakładów przemysłowych.

Wszelkie zarządzenia wchodzące w zakres regulacji cen, kontroli gospodarki dewizowej i handlu zagranicznego nie noszą charakteru planowych i przygotowanych zarządzeń mobilizacyjnych. Są one wynikiem ingerencji państwa w życie gospodarcze kraju, ingerencji wzmożonej na skutek wybuchu wojny abisyńskiej i powstałych stąd trudności gospodarczych. Zostały one omówione w rozdziale o ingerencji gospodarczej państwa i znajdują jeszcze raz uwzględnienie przy opisie zarządzeń gospodarki wojennej podczas kampanii abisyńskiej.

ROZDZIAŁ VI.

ORGANIZACJA WŁADZ MOBILIZACJI GOSPODARCZEJ PRZED WOJNĄ ABISYŃSKĄ.

Najwyższa Rada Obrony Narodowej.

Naczelną władzą, która kieruje wszystkimi przygotowaniem obrony państwa, która przygotowuje organizację mobilizacji wojskowej i cywilnej oraz koordynuje odnośne studia i zarządzenia jest Najwyższa Rada Obrony Narodowej¹²⁾ (Commissione suprema di difesa), utworzona w r. 1923 i zreorganizowana w r. 1928. Kieruje ona całokształtem spraw związanych z przygotowaniem i realizacją obrony narodowej oraz ustala wytyczne dla wykorzystania wszystkich zasobów personalnych i materialnych kraju. Do niej też należy głównie przygotowanie mobilizacji cywilnej.

¹²⁾ Dekret królewski z dnia 20 grudnia 1923, L. 1432: Ordinarmento definitivo della Commissione suprema di difesa; Gazzetta Ufficiale 1924 P. J. p. 341.

Dekret królewski z dnia 4 stycznia 1925; L. 123: Ordinamento della Commissione suprema di difesa; Gazzetta Ufficiale 1925, P. J., p. 707.

Dekret królewski z dnia 8 stycznia 1928 t., L. 65: Approvazione del testo unico delle disposizioni riflettenti l'ordinamento della Commissione suprema di difesa ed il servizio degli osservatori industriali; Gazzetta Ufficiale 1928, P. J., p. 817.

Najwyższa Rada Obrony Narodowej składa się z 3-ch organów:

- 1) Komitetu Uchwałodawczego,
- 2) Organów Doradczych,
- 3) Sekretariatu Generalnego.

Właściwym ośrodkiem władzy jest Komitet Uchwałodawczy. Składa się on z Szefa Rządu, Ministra Spraw Zagranicznych, Spraw Wewnętrznych, Skarbu, Wojny (w znaczeniu wojsk lądowych), Marynarki, Lotnictwa, Rolnictwa i Leśnictwa, Komunikacji i Korporacji. Ponadto Komisja posiada jeszcze członków z głosem doradczym. Są nimi: Szef Sztabu Głównego wszystkich sił zbrojnych, Szefowie Sztabów Wojsk Lądowych, Marynarki i Lotnictwa, Szef Sztabu Milicji Ochotniczej Bezpieczeństwa Narodowego, Szef Inspektoratu Przy sposobienia Wojskowego, Sekretarz Partii Faszystowskiej, Prezes Komitetu Mobilizacji Cywilnej oraz Marszałkowie Italii, Admirałowie i Marszałkowie Wojsk Lotniczych. Komitet uchwałodawczy ustala zagadnienia, które mają być przedstawione organom doradczym do zaopiniowania. Nie jest on tylko biurem studiów, lecz posiada również uprawnienia egzekutywy, z których jednak sam nie korzysta. W tym celu posługuje się Najwyższa Rada Obrony Narodowej odpowiednimi Ministerstwami, które nadzoruje i którym wydaje polecenia. Opublikowaniem zarządzeń wykonawczych zajmuje się Sekretariat Generalny.

Organami doradczymi Najwyższej Rady Obrony są dla spraw wojskowych:

- 1) Rada Wojsk Lądowych,
 - 2) Komitet Admirałów,
 - 3) Komitet Techniczny Lotnictwa;
- dla spraw gospodarczych i cywilnych:
- 4) Komitet Mobilizacji Cywilnej,

Ich zadania ograniczają się do opiniowania zagadnień i projektów przydzielanych przez Komitet Uchwałodawczy.

Generalny Sekretariat Najwyższej Rady Obrony Narodowej zbiera i porządkuje z polecenia Przewodniczącego Rady

sprawy przedkładane później Komitetowi Uchwałodawczemu oraz komunikuje jego decyzje poszczególnym ministerstwom. Kierownikiem Generalnego Sekretariatu jest wyższy oficer Sztabu Głównego, który posiada do pomocy 3 wyższych oficerów odkomenderowanych przez Ministerstwo Wojny, Marynarki i Lotnictwa. Pod względem administracyjnym Generalny Sekretariat zależy od Prezydium Rady Ministrów.

K o m i t e t M o b i l i z a c j i C y w i l n e j.

Organem doradczym, podległym Najwyższej Radzie Obrony Narodowej jest Komitet Mobilizacji Cywilnej¹³⁾ zorganizowany w r. 1928. Ponieważ Najwyższa Rada Obrony Narodowej jest tylko organem łącznikowym i koordynującym, wobec tego Komitetowi Mobilizacji Cywilnej powierzone przygotowanie prac gospodarczych i cywilnych. Do Komitetu należą fachowcy, nie pełniący żadnych innych czynności urzędowych i dlatego mogący całkowicie poświęcić się zagadnieniom mobilizacji cywilnej. Zakres działania Komitetu Mobilizacji Cywilnej jest szeroki. Posiada on charakter biura studiów, którego zadanie polega na opracowaniu planu zużytkowania wszystkich moralnych i personalnych sił narodu oraz wykorzystanie wszystkich zasobów materialnych i energetycznych, nie należących do ścisłego zakresu przygotowań wojskowych.

Do zakresu działania Komitetu Mobilizacji Cywilnej należy m. in.: przeprowadzanie obliczeń, dotyczących niezbędnej podczas wojny produkcji wszelkiego rodzaju przemysłu wojennego, ustalanie przebiegu produkcji, opracowanie warunków technicznych dla wyrobów przemysłowych, norma-

¹³⁾ Dekret królewski z dnia 8.VI.1925 r., L. 969: Organizzazione della Nazione per la guerra; Gazzetta Ufficiale 1925, P. J., p. 2640.

Dekret królewski z dnia 8 stycznia 1928 r., L. 65: Approvazione del testo unico delle disposizioni riflettenti l'ordinamento della Commissione suprema di difesa ed il servizio degli osservatori industriali — Gazzetta Ufficiale 1928, P. J., p. 817.

lizacja, przygotowanie wytwórni na produkcję wojenną, przygotowanie niezbędnych urządzeń fabrycznych oraz planów przestawienia wytwórni na produkcję wojenną, przygotowanie dostatecznej i fachowej obsady personalnej, opracowanie planów o. p. l. przemysłu i obrony przed dywersją.

Komitet był utworzony pierwotnie przy Ministerstwie Gospodarki Narodowej, a po jego zniesieniu i zastąpieniu przez Ministerstwo Korporacji¹⁴⁾ podlega Ministrowi Korporacji.

W skład Komitetu Mobilizacji Cywilnej wchodzi:

- a) przewodniczący, mianowany dekretem królewskim na wniosek Rady Ministrów,
- b) trzech delegaci Ministerstwa Wojny, Marynarki i Lotnictwa, po jednym z każdego Ministerstwa,
- c) jedenastu delegatów wielkich związków technicznych i zrzeszeń gospodarczych, reprezentujących naukowe, przemysłowe, rolnicze i gospodarcze czynniki społeczeństwa. Delegatów mianuje Szef Rządu, który jest jednocześnie Przewodniczącym Najwyższej Rady Obrony Narodowej na wniosek Ministra Rolnictwa i Leśnictwa,
- d) generalni dyrektorzy Ministerstwa Korporacji dziegięciu Generalnych Dyrektorów względnie Szefów Administracji następujących Ministerstw: Spraw Zagranicznych, Kolonii, Skarbu, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Pracy, Marynarki Handlowej, Poczty, Oświaty, Emigracji,
- e) Kierownik Generalnego Sekretariatu Najwyższej Rady Obrony Narodowej.

Niezależnie od tych członków, którzy wchodzi w skład Komitetu, Przewodniczący Komitetu może powołać do współpracy w charakterze doradczym każdą osobistość, rozporządzającą odpowiednimi wiadomościami technicznymi, oraz odpowiednim autorytetem.

¹⁴⁾ 14 października 1929 r.

Komitet Mobilizacji Cywilnej, jako instytucja o charakterze doradczym, stwarza dla Najwyższej Rady Obrony Narodowej podstawy dla jej prac i postanowień. Gromadzi materiały, opracowuje projekty i plany, kieruje pracami mobilizacyjnymi departamentów poszczególnych ministerstw oraz koordynuje je. A więc do zadań Komitetu należy m. in. mobilizacja przemysłowa, import surowców, mobilizacja ludności cywilnej poza szeregami armii, zagadnienie rąk roboczych itd. Nieobjęty działalnością Komitetu jest tylko ten przemysł wojenny, którego zakłady należą do departamentów Ministerstwa Wojny, Marynarki lub Lotnictwa.

Przewodniczącym Komitetu Mobilizacji Cywilnej jest generał Dall' Olio.

Do zagadnień gospodarczo-technicznych Komitetu Mobilizacji Cywilnej zleconych przez Najwyższą Radę Obrony Narodowej można zaliczyć: uniezależnienie Italii w zakresie najważniejszych zbóż jak: pszenicy, ryżu i kukurydzy, rozwinięcie wytwórczości metalowej, szczególnie jeśli idzie o żelazo, aluminium i cynk, rozbudowę sieci siłowni wodno-elektrycznych, rozwiązanie zagadnienia samowystarczalności produkcji azotu i jego związków, stworzenie przemysłu nowych sztucznych włókien (sztuczna wełna z mleka), oraz nowe zastosowanie włókien roślinnych (np. konopi).

Większość prac Komitetu Mobilizacji Cywilnej a zwłaszcza w zakresie technicznym i przemysłowym wymaga stałej współpracy ze światem naukowym oraz łączności z życiem przemysłowym kraju. Dla realizacji tej współpracy utworzono dla spraw naukowych Państwową Radę Badań Naukowych, zaś dla utrzymania kontaktu z przemysłem zreorganizowano Korpus Obserwatorów Przemysłowych.

K o r p u s O b s e r w a t o r ó w P r z e m y s ł o w y c h .

Służba Obserwatorów Przemysłowych utworzona już w r. 1920 została zreorganizowana przez Mussoliniego w r.

1923 w Korpus Obserwatorów Przemysłowych¹⁵⁾. Korpus ten składa się z wyższych oficerów 3-ch rodzajów broni oraz chemików instytucji wojskowych. Ogólna liczba obserwatorów wynosi 55, z czego 40-u z wojsk lądowych, 12-u z marynarki wojennej. Powołanie do Korpusu Obserwatorów Przemysłowych regulują specjalne przepisy władz wojskowych, wydane w porozumieniu z Ministerstwem Korporacji. Każdy powołany do Korpusu musi przejść 6-cio miesięczny okres próbny. Czas służby w Korpusie trwa najwyżej 5 lat, lecz może być przedłużony przez Szefa Rządu. Obserwatorzy podczas służby w Korpusie są prowadzeni w ewidencji swych oddziałów i zachowują wszelkie uprawnienia dotyczące gaży, emerytury i awansu. Poza tym przysługuje im zwrot wydatków. Początkowo Korpus Obserwatorów wchodził w skład Ministerstwa Gospodarki, po utworzeniu Ministerstwa Korporacji jest on jednym z jego oddziałów. Nie jest on organem Komitetu Mobilizacji Cywilnej, lecz podlega bezpośrednio Przewodniczącemu Komitetu. Obecnie zaś po utworzeniu w r. 1935 Generalnego Komisariatu dla Wytwórczości Wojennej, Korpus Obserwatorów podlega Przewodniczącemu Generalnego Komisariatu. Jest nim Generał Dall' Olio, który jednoczy w swej osobie 2 funkcje: Przewodniczącego Komitetu Mobilizacji Cywilnej oraz Przewodniczącego Generalnego Komisariatu Wytwórczości Wojennej. W ten sposób Korpus Obserwatorów składający się z wyższych oficerów podlega bezpośrednio wysokiemu oficerowi służby czynnej jako Przewodniczącemu Komitetu Mobilizacji Cywilnej, a nie Komitetowi, który w większości składa się z osób cywilnych.

Zadaniem Korpusu Obserwatorów Przemysłowych jest

¹⁵⁾ Dekret królewski z dnia 6 września 1923 r., L. 2009: Istituzione del servizio degli Osservatori industriali; Gazzetta Ufficiale, 1923, P. J., p. 6222.

Dekret królewski z dnia 8 stycznia 1928 r., L. 65: Approvazione del testo unico delle disposizioni rifestanti l'ordinamento della Commissione suprema di difesa ed il servizio degli Osservatori industriali; Gazzetta Ufficiale, 1928, P. J., p. 817.

prorowadzenie stałej służby informacyjnej we wszystkich działach przemysłu na terenie całego kraju. W tym celu muszą obserwatorzy śledzić działalność i wytwórczość różnych gałęzi przemysłu z punktu widzenia ich przydatności i współdziałania w produkcji sprzętu uzbrojenia. Szczególną uwagę zwracają obserwatorzy na wyposażenie techniczne fabryk, sprawy robotnicze, wydajność techniczną, zdolność wytwórczą oraz na zapotrzebowanie surowców i półfabrykatów. Obserwatorom podlegają różne zakłady oraz instytucje wojskowe, związane z produkcją sprzętu uzbrojenia, jak: wytwórnie, dyrekcje, biura techniczne oraz inne zakłady wytwórcze, doświadczalne i badawcze. Kierownicy tych zakładów i instytucji są obowiązani ułatwić swymi wiadomościami i doświadczeniem pracę obserwatorów przemysłowych.

Uprawnienia obserwatorów w stosunku do zakładów przemysłowych polegają na:

- 1) obowiązku przemysłowców i pracowników, zajmujących stanowiska kierownicze udzielania obserwatorom wszelkich żądanych przez nich informacji, dotyczących ich zakładów przemysłowych.
- 2) wolnym wstępie obserwatorów do wszystkich urządzeń zakładów przemysłowych.

Odmówienie informacji, względnie udzielenie nieprawdziwych informacji jest karane więzieniem lub grzywną.

Uprawnienia informacyjne obserwatorów dotyczą tylko spraw związanych z ruchem fabryki. Uzyskane wiadomości, o ile stanowią one tajemnicę zakładów, wolno obserwatorom komunikować tylko Sekretariatowi Komitetu Mobilizacji Cywilnej, wobec wszystkich innych władz oraz osób prywatnych (przemysłowców) są one tajne. Naruszenie tajności zebranych informacji podlega karze więzienia i grzywny.

Korpus Obserwatorów Przemysłowych obejmuje swą działalnością państwowe i prywatne zakłady przemysłowe oraz podobne zakłady pracujące na terenie wojska, marynarki i lotnictwa. Obserwatorzy mają obowiązek zbadania celowości i sprawności ich pogotowia mobilizacyjnego oraz sta-

wiania odpowiednich wniosków. Praca ich umożliwia Komitetowi Mobilizacji Cywilnej szczegółowe opracowanie mobilizacji przemysłowej przez dokładne zapoznanie się z sytuacją przemysłową kraju, w szczególności w zakresie zdolności wytwórczej oraz zapotrzebowania surowców i robotników poszczególnych zakładów przemysłowych.

Państwowa Rada Badań Naukowych.

Konieczność rozwiązywania zagadnień gospodarczych i technicznych, ściśle związanych z programem niezależności gospodarczej, spowodowała stałą, ścisłą współpracę Komitetu Mobilizacji Cywilnej z Państwową Radą Badań Naukowych (Consiglio Nazionale di Ricerche). Jej powstanie sięga prawdopodobnie okresu powojennego. Możliwe jest również, że została ona utworzona jeszcze podczas wojny światowej, ponieważ pierwsze wiadomości o niej sięgają r. 1921. Reorganizacja zatwierdzona w r. 1929 dekretem królewskim nie zmieniła zasadniczo ustroju tej instytucji, rozszerzając tylko jej agendy i rozbudowując jej organy.

Obecnie Państwowa Rada Badań Naukowych dzieli się na:

a) 11 Komisji („sekcji”), a mianowicie:

- 1) komisję rolniczą,
- 2) „ biologiczną,
- 3) „ chemiczną,
- 4) „ fizyczną,
- 5) „ matematyki stosowanej i astronomii,
- 6) „ geografii i geologii,
- 7) „ geodezji i geofizyki,
- 8) „ nauk inżynierskich,
- 9) „ surowcową,
- 10) „ medyczną,
- 11) „ radiotelegrafii i telekomunikacji,

b) 4 stałe komisje specjalne:

- 1) dla zagadnień aprowizacyjnych,
- 2) „ „ paliwa,

- 3) dla zagadnień wód mineralnych,
- 4) „ „ nawozów sztucznych.

Komisje posiadają podkomisje dla poszczególnych zagadnień, np. komisji dla zagadnień paliwa podlegają: podkomisja dla paliwa stałego, podkomisja dla materiałów pędnych i paliwa syntetycznego itp.

- c) Wydział Wykonawczy, którego pierwszym przewodniczącym, piastującym tę godność aż do swej śmierci był Marconi. W r. 1928 skład osobowy Wydziału Wykonawczego był następujący:

Przewodniczący: Guglielmo Marconi. (Obecnie jest nim marszałek Badoglio),

Zastępca przewodniczącego: Nicola Parravano, profesor chemii uniwersytetu w Rzymie,

Członkowie: Baron G. A. Blanc, komandor Amadeo Giannini, generał Vacchelli,

Administrator: Bernardo Stringher, Gubernator Banca d'Italia.

Ilość członków poszczególnych komisji jest zmienna i zależy od zasięgu i ważności ich zagadnień. Na czele każdej komisji stoi Wydział Wykonawczy.

Siedzibą Państwowej Rady Badań jest Rzym. Jej zadania są określone bardzo szeroko. Obejmują one: prowadzenie, koordynowanie i zdyscyplinowanie badań i twórczości naukowej zarówno dla celów dydaktycznych, jak przede wszystkim dla celów związanych bezpośrednio z państwową polityką Italii. Tym samym wysuwają się na pierwszy plan wszystkie zagadnienia naukowe, techniczne i gospodarcze związane z obroną państwa. Dla realizacji tych zadań Państwowa Rada Badań Naukowych ma obowiązek utrzymywania stałego kontaktu ze sferami przemysłowymi, rolniczymi i handlowymi oraz z władzami administracji państwowej. Jednym z naczelných zadań jest tworzenie dobrych laboratoriów i muzeów. Do uprawnień Rady należy wybór przedstawicieli nauki włoskiej na międzynarodowe kongresy oraz opracowanie krajowej bibliografii naukowej i technicznej.

Fundusze na utrzymanie tej instytucji płyną z subwencji i dotacji. Konfederacje mają obowiązek brania udziału w dostarczaniu Radzie niezbędnych środków. Przykładem finansowania może służyć fakt, że w r. 1927 przemysł chemiczny dał 1 milion lirów na potrzeby Komisji Chemicznej, której przewodniczącym jest profesor Parravano.

Zakres prac Rady związanych z polityką gospodarczą Italii wynika z działalności poszczególnych komisji. Tak np. podkomisja paliwa syntetycznego i materiałów pędnych uchwaliła w r. 1929 następujące wnioski:

- a) prowadzenia badań naukowych i przemysłowych nad destylacją lignitów włoskich w niskich temperaturach,
- b) zaniechania prac nad uwodornianiem lignitów jako nie przedstawiających znaczenia gospodarczego,
- c) przeprowadzenia studiów nad krakowaniem i uwodornianiem olejów wydobywanych z łupków bitumicznych oraz gudronów,
- d) rozwinięcie syntezy metanolu, celem otrzymania pochodnych,
- e) przeprowadzenia badań nad produkcją tlenku węgla i wodoru z gazu wodnego oraz wodoru elektrolitycznego,
- f) zwiększenia produkcji alkoholu etylowego,
- g) przeprowadzenia studiów nad metodami oszczędnej produkcji węgla drzewnego oraz jego zastosowania w samochodach.

W podobnym kierunku, tzn. w kierunku rozbudowy podstawy surowcowej szły w r. 1936 prace podkomisji paliwa stałego, która zajmowała się następującymi zagadnieniami:

- a) znalezieniem najodpowiedniejszego paliwa,
- b) badaniem nowych źródeł produkcji paliwa stałego,
- c) zastosowaniem nowych typów generatorowych środków napędowych,
- d) wykorzystaniem odpadków leśnych do wyrobu węgla drzewnego.

Prace i uchwały obu podkomisji wykazują wyraźnie, że Państwowa Rada Badań Naukowych jest ważnym czynnikiem w walce o niezależność gospodarczą Italii. Na pierwszym miejscu stoi zagadnienie surowców, ich produkcji, surowców zastępczych i namiastek. Aby spełnić swą rolę w tej dziedzinie, Rada utworzyła z inicjatywy Marconiego archiwum surowców italskich, którego zadaniem jest wskazywanie tych wszystkich surowców, które można uzyskać w kraju, a nadających się do produkcji przemysłowej Italii. Istnieje więc ścisły związek pomiędzy zadaniami archiwum, a najpilniejszymi zagadnieniami gospodarczymi, do których należą: prowadzenie badań geologicznych nad znalezieniem nowych pokładów rud metali, węgla, ropy naftowej itd., opracowanie nowego paliwa motorowego z surowców krajowych, któreby uniezależniło Italię od importu, opracowanie produkcji smarów z surowców krajowych (oliwa, olej rycynowy, smoła), opracowanie przemysłowego wyzyskania lignitów.

Ponadto cele Państwowej Rady Badań Naukowych sięgają w zakresie surowcowym znacznie dalej. Jej dążeniem jest zbadanie wszystkich surowców stosowanych w Italii pod względem możliwości zastąpienia ich namiastkami lub materiałami zastępczymi pochodzenia krajowego. W tym celu kierownictwo archiwum surowców współpracuje z szeregiem instytucji, jak: Państwowym Instytutem Eksportowym, Konfederacją Rolniczą, laboratoriami Generalnej Dyrekcji Ceł itp. Do zadań archiwum należy również zbieranie danych bieżących, dotyczących kształtowania się cen surowców na rynkach światowych oraz rozmiarów istniejących światowych zapasów surowców.

Państwowa Rada Badań Naukowych jednoczy w sobie działalność informacyjną i badawczą. Jest ona zarazem najwyższą instytucją centralną dla wszystkich badań naukowych i jednocześnie spełnia rolę informatora i inicjatora w stosunku do życia gospodarczego Italii. Pomimo, że nie jest ona władzą mobilizacyjną w znaczeniu administracyjnym, jednak

jej działalność i znaczenie w całokształcie przygotowań mobilizacji naukowej i gospodarczej czynią z niej jeden z najważniejszych organów przygotowania obrony państwa.

Prawdopodobnie dlatego też ustawa zatwierdzająca nową organizację Państwowej Rady Badań Naukowych, nakłada na organy administracji państwowej obowiązek zasięgania uprzednio opinii Rady we wszystkich sprawach technicznych i naukowych przedstawianych Radzie Ministrów.

U r z ę d y W o j e n n e .

Dla wprowadzenia w życie mobilizacji cywilnej przewiduje się z chwilą ogłoszenia mobilizacji utworzenie ¹⁶⁾ 5-u Urzędów Wojennych, któreby umożliwiły ujęcie wszystkich sił i zasobów gospodarczych. Mają nimi być:

- 1) Urząd Surowców,
- 2) Urząd, Przemysłu Wojennego,
- 3) Urząd Apropowizacji,
- 4) Urząd Opieki Społecznej i Propagandy,
- 5) Urząd Pracy i Zastosowania Jeńców Wojennych.

Urząd Surowców będzie miał za zadanie zapewnienie dostaw krajowych i zagranicznych dla zaopatrzenia w niezbędne surowce wojska i ludności cywilnej. Celem przygotowania działalności tego Urzędu i przeprowadzenia wstępnych prac organizacyjnych utworzono w r. 1933 Biuro Surowców ¹⁷⁾ przy Ministerstwie Korporacji. Kierownikiem Biura jest stały urzędnik Ministerstwa Korporacji. Personel składa się z oficerów służby czynnej, przydzielonych na rozkaz władz wojskowych, lecz liczba ich nie może przekraczać 5 oficerów

¹⁶⁾ Dekret królewski z dnia 8 czerwca 1925 r., L. 969: Organizzazione della Nazione per la guerra; Gazzetta Ufficiale 1925, P. J., p. 2640.

¹⁷⁾ Królewski dekret z mocą ustawy z dn. 2 marca 1933 r., L. 165: Istituzione dell'Ufficio per la preparazione dell'Organo degli accertamenti commerciali previsto dell-art. 4, lettera a) delle legge 8 giugno 1925, L. 969 — Gazzetta Ufficiale 1933, P. J., p. 1214.

i 5 podoficerów. Przydzieleni do Biura wojskowi nie mogą być przenoszeni w czasie pokoju.

Biuro Surowcowe zbiera informacje od importerów i przedsiębiorstw transportowych (podobnie jak Obserwatorzy Przemysłowi od przemysłowców). Importerzy i przedsiębiorstwa transportowe są obowiązani udzielić wszelkich żądanych wyjaśnień i wiadomości oraz zachować w tajemnicy otrzymane zlecenia oraz ich wykonanie. Kierownik Biura ma prawo podawać uzyskane informacje tylko swemu bezpośredniemu przełożonemu w Ministerstwie Korporacji oraz Przewodniczącemu Komitetu Mobilizacji Cywilnej. Naruszenie tajemnicy oraz obowiązku udzielania informacji podlega karze więzienia i grzywnie.

Urząd Przemysłu Wojennego — jest przeznaczony dla zagadnień produkcji sprzętu wojennego, rozdziału surowców i wyrobów przemysłowych oraz dla nadzoru nad przemysłem państwowym i prywatnym. Nie posiada on w czasie pokoju żadnego organu przygotowawczego, ponieważ czynności te pełni Komitet Mobilizacji Cywilnej oraz Korpus Obserwatorów Przemysłowych. Całkowicie zbędny stał się pokojowy organ przygotowawczy z chwilą utworzenia w r. 1935 Generalnego Komisariatu Wytwórczości Wojennej, którego Szef jest jednocześnie Przewodniczącym Komitetu Mobilizacji Cywilnej.

Urząd Apropowizacji zostanie utworzony dla zakupu i rozdziału środków żywności oraz dla nadzoru nad państwowymi i prywatnymi fabrykami środków spożywczych. Dekretem z dnia 13 marca 1933 r., L. 674, powołano do życia organ przygotowawczy przy Ministerstwie Rolnictwa i Leśnictwa. Składa się on z biura centralnego, mieszczącego się w Ministerstwie oraz z 12-tu biur prowincjonalnych. Podlegają one pod względem dyscyplinarnym i administracyjnym Ministerstwu Rolnictwa i Leśnictwa, służbowo biuru centralnemu. Zadaniem ich jest zbieranie niezbędnych danych i ustalanie zapotrzebowania na środki żywności na czas wojny. W tym

celu biuro centralne współpracuje z Komitetem Mobilizacji Cywilnej oraz z organami przygotowawczymi innych Urzędów Wojennych. Biura prowincjonalne utrzymują kontakt z odpowiednimi władzami cywilnymi i wojskowymi oraz regionalnymi instytucjami oświaty rolniczej. Kierownikami biur są oficerowie inwalidzi w stanie spoczynku, posiadający w miarę możliwości akademickie przygotowanie rolnicze, ekonomiczne, lub prawnicze. Ogólna liczba zatrudnionych oficerów wynosi 16, z czego 4 zajmuje kierownicze stanowiska w biurze centralnym, 12 jest kierownikami biur prowincjonalnych. Pozostały personel jest cywilny. Personel cywilny biura centralnego utrzymuje Ministerstwo Rolnictwa i Leśnictwa, personel cywilny biur prowincjonalnych podlega i jest opłacany przez odpowiednie Inspektoraty Rolne.

Minister Rolnictwa i Leśnictwa ma prawo przy studiowaniu zagadnień specjalnych zażądać pomocy przedstawicieli innych Ministerstw, Komitetu Mobilizacji Cywilnej, Państwowej Rady Badań Naukowych, Centralnego Instytutu Statystycznego oraz związków syndykalnych.

Urząd Propagandy i Opieki Społecznej, ma się zajmować przeprowadzaniem propagandy w kraju i zagranicą, udzielaniem pomocy rodzinom walczących na froncie oraz reemigrantom, regulowaniem praw inwalidów wojennych i ustalaniem rent. Nie posiada on organu przygotowawczego podczas pokoju. Sprawy propagandy prowadzi obecnie osobne Ministerstwo Propagandy.

Urząd Pracy będzie miał powierzone wszystkie czynności związane z mobilizacją sił roboczych oraz zastosowaniem jeńców wojennych. Jako organ przygotowawczy zostało utworzone dekretem z dnia 25 sierpnia 1932 r., L. 1233, Centralne Biuro Sił Roboczych. Podlega ono Ministerstwu Korporacji i ma w czasie pokoju zadanie przygotować powołanie sił roboczych, niezbędnych dla zakładów przemysłu wojennego oraz dla przemysłu produkującego artykuły pierwszej potrzeby. Centralne Biuro Sił Roboczych współpracuje z Komite-

tem Mobilizacji Cywilnej oraz z organami przygotowawczymi Urzędów Wojennych. Dla zbierania danych oraz informacji związanych ze swą działalnością, może się ono posługiwać prowincjonalnymi biurami pośrednictwa pracy dla robotników przemysłowych.

Z pośród 5-ciu przewidzianych na czas mobilizacji Urzędów Wojennych, 3 posiadają w czasie pokoju komórki organizacyjne, które przygotowują ich przyszłą działalność: Są nimi: Biuro Surowcowe i Centralne Biuro Sił Roboczych przy Ministerstwie Korporacji oraz Centralne Biuro Aprowizacji przy Ministerstwie Rolnictwa i Leśnictwa. Natomiast dwa pozostałe Urzędy Wojenne, a mianowicie Urząd Przemysłu Wojennego oraz Urząd Propagandy i Opieki Społecznej nie posiadają w czasie pokoju specjalnych organów przygotowawczych. Jednak pracę w zakres ich wchodzącą wykonują: Komitet Mobilizacji Cywilnej, Korpus Obserwatorów Przemysłowych, a od r. 1935 Generalny Komisariat dla Wytwórczości Wojennej oraz Ministerstwo Propagandy. Tak więc główne działy mobilizacji gospodarczej: surowce, praca, przemysł, aprowizacja oraz propaganda i opieka społeczna posiadają w czasie pokoju własną organizację przygotowawczą, związaną z poszczególnymi ministerstwami. Ponieważ ustroj gospodarczy Italii opiera się w dużej mierze na systemie syndykalnym i korporacyjnym, wobec tego aparat mobilizacji gospodarczej, w czasie pokoju jest w stosunku do zasięgu swego działania niezbyt liczny i ogranicza się do władz centralnych i organów informacyjnych oraz koordynujących. Większość pokojowych agend mobilizacji gospodarczej, a zwłaszcza przemysłowej, skupia w sobie Ministerstwo Korporacji i jego organy, jako naczelna władza ustroju syndykalnego i korporacyjnego.

Komitety Obrony Cywilnej.

Terenową władzą mobilizacyjną pierwszej intancji są Komitety Obrony Cywilnej (Comitati per la resistenza civi-

le)¹⁸⁾, które tworzy się w gminach, z chwilą postanowienia mobilizacji. Komitety organizują burmistrzowie na podstawie zarządzenia prefektów. Komitety Obrony Cywilnej składają się z dyrektorium oraz z reszty członków, stanowiących właściwy Komitet. W skład dyrektorium wchodzi burmistrz jako przewodniczący, sekretarz lokalnej organizacji partii faszystowskiej oraz jeden obywatel mianowany przez burmistrza. Dyrektorium reprezentuje Komitet we wszystkich sprawach oraz zwołuje posiedzenia Komitetu. Do właściwego Komitetu należą: sekretarka lokalnej faszystowskiej organizacji kobiecej, miejscowy przedstawiciel związków zawodowych oraz obywatele, których współpraca może być korzystna. Działalność Komitetów opiera się na wytycznych wydanych przez prefektów, wykonanie których określają instrukcje dyrektorium. Dyrektorium jest obowiązane informować prefekta o wszystkich sprawach bieżących. Zadania Komitetów Obrony Cywilnej dzielą się na:

- 1) czynności wykonywane w charakterze organów informacyjnych,
- 2) czynności wykonywane w charakterze pomocniczych organów sądowych,
- 3) czynności wykonywane w charakterze organów wykonawczych władz administracyjnych.

Uzyskane informacje muszą być natychmiast podawane do wiadomości prefektów. Jako pomocnicze organy sądowe Komitety Obrony Cywilnej czuwają nad wykonaniem postanowień ustawy o dyscyplinie wojennej na terenie swych gmin. Przewodniczący Komitetów mają obowiązek meldowania właściwym władzom sądowym lub administracyjnym o wszelkich wykroczeniach w tej dziedzinie.

¹⁸⁾ Dekret królewski z mocą ustawy z dnia 14 grudnia 1931 r., L. 1629: Disciplina di guerra — Gazzetta Ufficiale 1932, P. J., p. 418. Dekret królewski z dnia 15 czerwca 1935, L. 1176: Approvazione del regolamento per l'applicazione delle legge 14 dicembre 1931, n. 1699, sulla disciplina di guerra — Gazzetta Ufficiale 1935, p. 4130.

Jako organy wykonawcze Komitety są obowiązane pomagać w razie potrzeby władzom w wykonywaniu zarządzeń władz centralnych oraz ułatwiać instytucjom państwowym i miejskim zaopatrzenie w siły robocze zakładów przemysłowych, a zwłaszcza pomocniczych zakładów uzbrojenia. Na żądanie zakładów, Komitety mają obowiązek dostarczania niezbędnego personelu.

Komitety prowadzą dzienniki, zawierające wszystkie ważne zarządzenia mobilizacyjne, prace wykonane przez Komitety z podaniem dat i wykazu personalnego. Poza tym należy w nich notować: stan zaopatrzenia ludności cywilnej w żywność i inne artykuły, ruch ludności, jej stan zdrowotny, ataki lotnicze dokonane i zapowiedziane, ich skutki oraz nastroje ludności.

Opisana powyżej organizacja władz mobilizacji cywilnej w czasie pokoju wraz z przewidywanym rozszerzeniem jej na wypadek wojny istniała do roku 1935, w którym wybuchła wojna abisyńska. Do tej pory zarządzenia mobilizacyjne opierały się głównie na doświadczeniach nabytych w czasie wojny światowej, wykorzystanych przy pomocy specyficznego, politycznego i gospodarczego ustroju Italii. Z punktu widzenia doświadczeń wojny światowej, organizacja utworzona w Italii, obejmowała całokształt spraw, związanych z mobilizacją cywilną i gospodarczą. Pomimo swego zasięgu, organizacja władz mobilizacyjnych nie była obciążona nadmierną biurokracją, a to głównie dzięki istnieniu ustroju syndykalnego i korporacyjnego, który sprawia, że daleko idąca ingerencja państwa w pokojowe życie gospodarcze i społeczne Italii pozwala na ograniczenie aparatu mobilizacyjnego do minimum.

ROZDZIAŁ VII.

MOBILIZACJA GOSPODARCZA I GOSPODARKA WOJENNA W OKRESIE WOJNY ABISYŃSKIEJ.

Systematyczne przygotowania do podboju Abisynii trwały już od roku 1932, kiedy generał de Bono, odkomenderowany do Erytrei objął kierownictwo nad pracami w Afryce Wschodniej. Natomiast decyzję przeprowadzenia ostatecznej rozgrywki z Abisynią najpóźniej w roku 1936 powziął Mussolini dopiero w r. 1933 ¹⁹⁾.

Mniej więcej od połowy 1934 roku wzmogła się produkcja przemysłu wojennego, a wraz z nią nastąpił znaczny wzrost importu surowców. W jesieni tego samego roku wydano zarządzenie o przymusowym zgłaszaniu wszelkich posiadanych przez obywateli włoskich zagranicą rachunków otwartych i wierzytelności. Zarządzenie to wskazuje na ściśły związek, jaki od samego początku posiadała działalność wojenno-gospodarcza z polityką dewizową państwa, której potrzeby nadały później kierunek wszystkim dalszym zarządzeniom gospodarczym. Ustawa z dnia 6 listopada 1934 r., zakazująca publikowania zmian zachodzących w wojsku, poważnie utrudniła zbieranie informacji gospodarczych wchodzących w zakres obrony państwa. Zakaz dotyczył nie tylko po-

¹⁹⁾ Emilio De Bono — Die Vorbereitungen und die ersten Operationen zur Eroberung Abessinien. — 1936.

dawania bez specjalnego zezwolenia władz wiadomości wojskowych w najszerszym znaczeniu tego słowa, lecz obejmował również informacje dotyczące się budowy nowych fabryk chemicznych i laboratoriów, posiadających znaczenie wojskowe, budowy nowych przedsiębiorstw przemysłowych, ważnych z punktu widzenia obrony państwa, wiadomości z zakresu wydajności produkcji zakładów przemysłu uzbrojeniewego, stosowanych przez nie surowców, ich przeróbki oraz metod i sposobów pracy przemysłowej.

Największe nasilenie przygotowań gospodarczych zbiegło się w końcu r. 1934 z poważnym niedoborem bilansu handlowego, wywołanym przesileniem gospodarczym oraz wzmożeniem importu. Następstwem ujemnego bilansu handlowego było silne bezrobocie wyrażające się w kwietniu r. 1934 liczbą 995.000, a w lutym 1935 r. nawet 1.011.700 bezrobotnych. Odpływ złota i dewiz z Italii zagranicę, wynoszący w czasie od grudnia 1934 r. do końca lutego 1935 r. ponad 2 miliardy lirów zmusił ostatecznie rząd do wydania ostrych zarządzeń, celem ochrony bilansu płatniczego. Zarządzenia te dotyczyły w pierwszym rzędzie zagranicznego obrotu towarowego i objęły wkrótce potym całą gospodarkę dewizową Italii. Skutki zarządzeń były jednak znacznie silniejsze, zaciążyły one bowiem poważnie nad całokształtem przeprowadzonej później mobilizacji gospodarczej.

Z dniem 16 lutego 1935 r. wprowadzono ograniczenia importowe, ustanawiając jednocześnie kompensacyjny system zagranicznej wymiany towarowej na zasadzie kontyngentów. W marcu przepisy te uległy dalszemu obostrzeniu. Gdy w dniu 20 lutego 1935 r. Najwyższa Rada Obrony Narodowej ogłosiła gospodarczą gotowość bojową Italii, stwierdzając, że aprowizacja jest zapewniona oraz że państwo posiada dostateczne zapasy żelaza, ołowiu, cynku, aluminium i ropy naftowej, przygotowania wojenno-gospodarcze były już w toku. W maju nastąpiło zamianowanie Komisarza Dewizowego, podlegającego bezpośrednio Szefowi Rządu i posiadającego szerokie uprawnienia w stosunku do poszczególnych Ministerstw.

Tym wysiłkom, skierowanym na obronę bilansu płatniczego towarzyszył dalszy poważny wzrost produkcji przemysłowej, skutkiem czego bezrobocie zaczęło się cofać:

1935 r.	
luty	1.011.700 bezrobotnych.
kwiecień	803.000 „
maj	755.000 „
czerwiec	638.000 „

Dla kontroli nad szybko wzmagającą się produkcją i powstającymi w związku z nią nowymi zakładami przemysłowymi, utworzono dekretem z dnia 15 maja 1935 roku „Komisję Doradczą dla Zakładów Przemysłowych”, przeznaczoną do opiniowania celowości nowopowstających przedsiębiorstw.

Formalne ogłoszenie mobilizacji gospodarczej poprzedziło jeszcze wydanie szeregu zarządzeń przeznaczonych dla zaspokojenia wyłaniających się stale różnych pilnych potrzeb gospodarczych. W czerwcu nakazano tworzenie w poszczególnych prowincjach centralnych składów zboża (tzw. „centri ammassi”), podlegających Ministerstwu Rolnictwa. W tym samym miesiącu utworzono Urząd Celulozy, którego zadaniem było ograniczenie importu surowców włókienniczych drogą zastosowania włókien sztucznych i zastępczych, produkowanych w kraju. W czerwcu również powołano „Komitety dla Uporządkowania Przywozu”, których zadaniem było ograniczyć przy współudziale przedstawicieli sfer gospodarczych deficyt bilansu handlowego.

Zahamowany z początkiem roku gwałtowny odpływ złota i dewiz zaznaczył się znowu w miarę wzrastającego nasilenia przygotowań gospodarczych i wojskowych. Mobilizacja wojskowa rozpoczęta z dniem 29 stycznia 1935 r. i związane z nią transporty morskie do Afryki Wschodniej pociągnęły za sobą bardzo poważne płatności w złocie i w dewizach. Zaprowadzono kontrolę nad całą żeglugą morską, tworząc

w lipcu „Radę dla Marynarki Handlowej”. Największym obciążeniem skarbu były opłaty za przejazd przez Kanał Suezki, pobierane w złocie oraz sumy wydane na zakup statków, materiałów wojennych i surowców. Italia zakupiła zagranicą w roku 1935 statki o łącznej wyporności co najmniej 250.000 t., to też zapas złota spadł z 5,8 miliardów lirów w dniu 28 maja na 4,7 miliardy lirów w dniu 31 sierpnia 1935 roku, t.zn. odpływ wyniósł 1,1 miliarda lirów w złocie, nie licząc dewiz.

Zarządzenie mobilizacji gospodarczej.

Skutkiem tego Rada Ministrów, która w dniu 28 sierpnia uchwaliła mobilizację gospodarczą i przyznała kredyt 2,5 miliarda lirów dla Afryki Wschodniej, wydała jednocześnie szereg ostrych zarządzeń finansowych i gospodarczych, a mianowicie:

- 1) wypuszczenie długoterminowej 5,25%-wej pożyczki wewnętrznej, połączonej z konwersją 3,5%-wej pożyczki wewnętrznej z r. 1934 za dopłatą w gotówce;
- 2) zaprowadzenie 10%-wego podatku od dywidend przekraczających 6% oraz przymusową zamianę dochodów przekraczających 6% na bony państwowe (pożyczka przymusowa);
- 3) przejęcie przez państwo wszystkich wierzytelności zagranicznych (dewiz) obywateli italskich oraz przymusowa konwersja wszystkich papierów wartościowych, znajdujących się w ich posiadaniu, które przymusowo zamieniono na 5%-we italskie bony skarbowe z 9-0 letnim terminem wykupu;
- 4) przymusowe przejście wszystkich samochodów publicznych na napęd generatorowy (węgiel drzewny); celem zaoszczędzenia benzyny;
- 5) podwyższenie podatku od materiałów pędnych i zakaz używania samochodów osobowych w soboty i niedziele.

Kredyty zagraniczne, które zdobył rząd na skutek powyższych zarządzeń ocenia się na 6 do 8 miliardów lirów, z czego większość stanowiły zagraniczne papiery wartościowe. Same tylko państwowe papiery francuskie posiadały wartość 1 miliarda franków. Bank francuski zawarł układ, na mocy którego udzielił Italii za 1 miliard franków w papierach 400 milionów zaliczki w złocie. Jest to jeszcze jeden dowód więcej przyjacielskiego stosunku Francji, który umożliwił Italii zaopatrzenie się w odpowiednie zapasy ropy i węgla. Miało to miejsce przed ogłoszeniem sankcji Ligi Narodów, kiedy Italia musiała jaknajszybciej zgromadzić odpowiednie zapasy surowców strategicznych. O ile zajęcie kredytów i walo-rów zagranicznych okazało się środkiem bardzo skutecznym, o tyle ograniczenie dywidendy do 6% celem redukcji nadmiernych zysków przemysłu wojennego było mało skuteczne, ponieważ dotyczyło ono tylko zysków, wykazanych przez spółki akcyjne. Zarządzenie to posiadało jednak wysoką wartość propagandową.

Brak własnej benzyny i węgla zmusza Italię do produkowania zastępczych materiałów pędnych, w pierwszym rzędzie do wyrobu spirytusu z buraków i z ryżu. Główną jednak część zapotrzebowania płynnego paliwa pokrywa import. Celem przedłużenia możliwości korzystania z posiadanych zapasów paliwa, które jest najsłabszym punktem italskiego zagadnienia surowcowego, Mussolini wydał zarządzenie regulujące gospodarkę benzyną, olejem gazowym i smarami. W tym celu utworzono w sierpniu 1935 r. władzę nadzorczą dla płynnego paliwa i smarów, która wydała nakaz stosowania określonych mieszanek pędnych, podniosła podatki od olejów i benzyny celem ograniczenia konsumpcji oraz zarządziła aby wszystkie autobusy w kraju stosowały tylko zastępcze materiały pędne (węgiel drzewny, mieszanek spirytusowe). Zarządzenie to było jednak niezbyt skuteczne, ponieważ dotyczyło tylko 10.000 wozów, które przedtym jeździły na benzynie i oleju gazowym.

Zarządzenia te, zmierzające do utrzymania zapasu złota

i dewiz, wskazują na to, że wszystkie usiłowania uzyskania przez Italię w tym okresie kredytów zagranicznych zawiodły.

Formalne ogłoszenie w dniu 18 sierpnia mobilizacji gospodarczej było już tylko zewnętrznym zatwierdzeniem rzeczywistego rozwoju stosunków w kraju. Ważnym natomiast jest fakt, że pewne postanowienia planów mobilizacji gospodarczej nie zostały wykonane, a mianowicie postanowienia dotyczące utworzenia 5-u Urzędów Wojennych: Przemysłu Wojennego, Surowców, Aprowizacji, Pracy i Opieki Społecznej. Te zmiany w realizacji planów mobilizacji gospodarczej nastąpiły być może ze względu na specjalny charakter wojny, która toczyła się narazie tylko na froncie kolonialnym.

Bardziej prawdopodobnym jest jednak wpływ warunków gospodarczych szczególnie tych, które były spowodowane stanem bilansu płatniczego. Pod ich naciskiem wojenna organizacja życia gospodarczego musiała na wszystkich swych odcinkach stale uwzględniać wymagania polityki zagranicznego obrotu towarowego i pieniężnego. W zakresie przemysłu wojennego organem skupiającym w sobie te funkcje i koordynującym odpowiednie zarządzenia z potrzebami wytwórczości wojennej stał się *Generalny Komisariat Wytwórczości Wojennej* (Commissariato generale per la fabbricazione di guerra)²⁰⁾, utworzony 14 lipca 1935 r. Posiada on dyktatorskie uprawnienia w stosunku do całego przemysłu Italii. Główną przyczyną powstania Generalnego Komisariatu Wytwórczości Wojennej były trudności w zaopatrzeniu przemysłu w surowce pochodzenia zagranicznego, powstałe na tle ujemnego bilansu płatniczego oraz sankcji gospodarczych Ligi Narodów. Zmusiły one Italię do utworzenia organizacji,

²⁰⁾ Dekret królewski z dnia 14 lipca 1935 r., L. 1374: Costituzione di un Commissariato generale per la fabbricazione di guerra, *Gazzetta Ufficiale* 1935, P. I., p. 3882.

Dekret Szefa Rządu z dnia 23 września 1935 r.: Attribuzioni ed ordinamento del Commissariato generale per la Fabbricazione di guerra; *Gazzetta Ufficiale* 1935, P. I., p. 4918.

któraby wprowadziła jaknajostrzejszą kontrolę nad surowcami i starała się o najodpowiedniejsze ich zużytkowanie dla celów przemysłu wojennego. Do zadań Generalnego Komisarjatu należy: przygotowanie, zorganizowanie i kierowanie mobilizacją całego prywatnego przemysłu wojennego i ustalenie programów wytwórczości dla potrzeb wojska i administracji państwowej, uwzględniając przy tym możliwości produkcyjne poszczególnych przedsiębiorstw oraz stopień pilności danej produkcji, rozdział zamówień uzbrojeniowych, kontrola kosztów produkcji, ustalanie oraz w razie potrzeby zmiana cen, dostawa surowców, nadzór nad nimi oraz ich rozdział pomiędzy poszczególne wytwórnie; ustalanie i tworzenie zapasów pewnych materiałów do swej wyłącznej dyspozycji, zakup i tworzenie zapasów do swej wyłącznej dyspozycji wyrobów zagranicznych, nadzór techniczny i dyscyplinarny nad całością przemysłu wojennego, współdziałanie z Ministerstwem Oświaty i Ministerstwem Korporacji w zakresie szkolenia pomocniczych sił roboczych, nadzór nad obiegiem dewiz w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu.

Żaden organ administracji państwowej nie ma więcej prawa udzielać zamówień prywatnemu przemysłowi bez uprzedniego porozumienia się z Generalnym Komisarjatem Wytwórczości Wojennej. Sprawy dostaw zagranicznych materiałów dla całego przemysłu prywatnego oraz związanych z tym transportów uzgadnia Generalny Komisarjat z Ministerstwami Korporacji i Komunikacji oraz z Podsekretariatem Stanu dla Wymiany Handlowej i Walutowej, celem uzyskania jaknajdogodniejszych warunków wykonania tych dostaw.

Generalny Komisarjat Wytwórczości Wojennej składa się z następujących organów:

Najwyższej Dyrekcji Przemysłu Wojennego,
Generalnego Sekretariatu,
Urzędu Inspekcji Przemysłu,
Urzędu Mobilizacji Przemysłu,
Rady Głównej.

Najważniejszym organem jest Rada Główna, której przewodniczy Generalny Komisarz. W skład jej wchodzi:

- a) przedstawiciele Podsekretariatu dla Wymiany Handlowej i Walutowej,
- b) 2-ch przedstawiciele Konfederacji Pracowników Przemysłowych,
- c) rzeczoznawcy przemysłowi,
- d) przedstawiciele Ministerstwa Skarbu,
- e) dyrektorowie wydziałów: Przemysłowego oraz Pracy i Opieki Społecznej w Ministerstwie Korporacji,
- f) główny dyrektor Wytwórczości Wojennej,
- g) Generalny Sekretarz Najwyższej Rady Obrony.

Generalnym Komisarzem dla Wytwórczości Wojennej został mianowany Przewodniczący Komitetu Mobilizacji Cywilnej generał Dall' Olio, stojący w ścisłym kontakcie z władzami administracyjnymi, których obowiązkiem jest udzielanie bieżących informacji o wszystkich zagadnieniach interesujących przemysł uzbrojeniowy, o planach produkcji wojennej oraz o wszystkich zarządzeniach przemysłowych. Generalny Komisarz, który podlega bezpośrednio Szefowi Rządu, jako Przewodniczącemu Najwyższej Rady Obrony Narodowej, wydaje swe zarządzenia i instrukcje na podstawie badań i spostrzeżeń poczynionych przy pomocy powyższych informacji.

W całokształcie gospodarki wojennej Generalny Komisarz dla Wytwórczości Wojennej zajął miejsce nie utworzonego Urzędu Przemysłu Wojennego. Posiada on o wiele szerszy zakres działania i zajmuje centralne i zarazem wysokie stanowisko w hierarchii władz państwowych.

M o n o p o l I m p o r t u W ę g ł a , M i e d z i , C y n y i N i k l u .

Konieczność ratowania bilansu płatniczego drogą ograniczenia zagranicznej wymiany handlowej spowodowała, że prawie równocześnie z powstaniem Generalnego Komisarzatu dla Wytwórczości Wojennej utworzono z dniem 28 lipca

1935 r. Monopol Importu węgla, miedzi, cyny i niklu. Monopol ten obejmujący zagraniczne zakupy węgla kamiennego i koksu oraz miedzi, cyny i niklu we wszystkich postaciach (omówiony poprzednio), podporządkował cały obrót tymi, surowcami, bezpośredniej ingerencji państwowej. Kontrola importu ropy naftowej i jej pochodnych podlegała specjalnemu biuru w Ministerstwie Korporacji. Dzięki utworzeniu karteli oraz monopolistycznych organizacji importowych i eksportowych udało się uchwycić 80% zagranicznych obrotów towarowych i podporządkować je wytycznym polityki dążącej do jaknajsilniejszego ograniczenia importu celem zahamowania odpływu złota i dewiz zagranicę. Następstwem tych zarządzeń oraz ich uzupełnieniem było zmniejszenie spożycia importowanych surowców i artykułów. Jednakże zarządzeń bezpośrednio ograniczających konsumpcję było niewiele. Dotyczyły one tylko zużycia benzyny przez samochody prywatne, zmniejszenia ruchu kolejowego dla zaoszczędzenia węgla, ograniczenia spożycia mięsa przez zaprowadzenie dni bezmięsnych, zmniejszenia formatu pism codziennych dla zaoszczędzenia papieru, zmiany godzin pracy celem uzyskania oszczędności w oświetleniu itp. Natomiast olbrzymia większość artykułów pierwszej potrzeby reglamentowano drogą podwyżki cen, która samoczynnie obniżała ich spożycie. Aby jednak ochronić społeczeństwo przed nadmierną spekulacją i wyzyskiem ustalono na jesieni 1935 r. ceny maksymalne i orientacyjne. Kontrola cen należała do organów Partii Faszystowskiej. W tym samym czasie zaznaczyło się dążenie do jaknajsilniejszego wyzyskania wszystkich możliwości surowcowych w kraju oraz do rozwinięcia produkcji materiałów zastępczych i namiastek. W tym kierunku pracowały utworzone przy Ministerstwie Korporacji Komisje specjalne. Dobre wyniki techniczne uzyskano w zakresie produkcji sztucznego włókna „lanitalu”, zastosowania aluminium i jego stopów zamiast miedzi, napędu generatorowego do samochodów zamiast benzyny, mieszanek napędowych itp. Gospodarcze wyniki jednak nie były tak znaczne,

aby pozwoliły na całkowitą samowystarczalność w tych dziedzinach.

Wybuch wojny, który nastąpił 3 października 1935 r. pociągnął za sobą 7 października uchwalenie przez Ligę Narodów sankcji gospodarczych przeciwko Italii. Obejmowały one:

- a) zakaz wywozu do Italii broni i amunicji oraz surowców do ich wyrobu;
- b) sankcje finansowe, tzn. zakaz udzielania kredytów bankowych przeznaczonych bezpośrednio lub pośrednio dla rządu Italii;
- c) zakaz importu towarów włoskich do państw należących do Ligi Narodów;
- d) zakaz wywozu do Italii surowców posiadających znaczenie wojenne, wyszczególnionych w specjalnym spisie (np. rud metali, kauczuku, koni itp.);
- e) nakaz popierania, drogą zwiększenia importu, państw, które naskutek stosowania powyższych postanowień straciły w Italii swój rynek zbytu.

Udział w sankcjach wzięło 49 państw. Banki angielskie i amerykańskie jeszcze przed uchwaleniem sankcji wyrównały swe salda. Wobec tego Italia musiała za wszystko płacić złotem, którego nie miała zbyt wiele. Temu może należy przypisać przeprowadzoną w grudniu 1935 roku zbiórkę złota, która dała około 2 miliardy lirów. Sankcje finansowe, pomimo powolnego działania, miały poważne znaczenie. W razie prawdziwej blokady gospodarczej — zapas złota, posiadany przez Italię, nie byłby wystarczający. Wobec tego polityka włoska polegała głównie na zwiększaniu i przyspieszaniu importu, wprowadzaniu oszczędności w konsumpcji oraz stosowaniu namiastek i materiałów zastępczych.

W dniu 18 października 1935 r. sankcje Ligi Narodów zostały formalnie wprowadzone w życie. Dnia 26 listopada Marszałek Badoglio objął po generale De Bono naczelne dowództwo wojsk walczących w Abisynii. Ta równoległość wydarzeń nie była przypadkowa, posiadała ona ścisły związek przyczyn-

nowy, albowiem naskutek sankcji Italia była zmuszona zakończyć szybko wojnę. Ostrożna taktyka De Bono musiała ustąpić miejsca gwałtownemu natarciu przeprowadzonemu przez Badoglio przy użyciu najnowocześniejszych wojennych środków technicznych.

Wybuch wojny wpłynął na zaostrzenie sytuacji gospodarczej przede wszystkim z powodu zwiększenia wydatków bezpośrednich. Gdy w pierwszym kwartale tego roku nadzwyczajne wydatki państwowe wynosiły jeszcze 4,5 miliona lirów dziennie, to w miesiącach lipcu i sierpniu przekroczyły one już 10 milionów lirów dziennie. W tym samym czasie zaznaczył się wzrost zamówień oddanych zagranicę, obejmujących nie tylko surowce, lecz również wyroby gotowe, np. obuwie z Anglii i Ameryki, następnie suszone jarzyny, owoce i konserwy rybne. Dla zaopatrywania kolonii z ominięciem kanału Suezkiego dokonywały znacznych zakupów komisje specjalne, wysłane do Afryki Południowej, Ameryki Centralnej i Ameryki Południowej. Odpływ złota z Banku Italii w okresie tylko 10 dni, od 31 sierpnia do 10 września, wyniósł 142 miliony lirów. Wzmagającemu się zapotrzebowaniu surowców i gotowych wyrobów odpowiadał spadek wywozu, wywołany częściowo działaniem sankcji gospodarczych, częściowo spowodowany przestawieniem przemysłu na produkcję wojenną. Hasło samowystarczalności stało się z konieczności główną wytyczną polityki gospodarczej. Lecz materiały zastępcze i namiastki oraz daleko idące wykorzystanie krajowych zasobów surowcowych nie powstrzymały ograniczenia spożycia i towarzyszącego mu wzrostu cen, jako następstwa obniżenia siły nabywczej pieniądza. Zadaniem Komisji utworzonej w dniu 5 października przez szczytowe organizacje pracodawców, w której zasiadali jednocześnie przedstawiciele Ministerstwa Korporacji, Generalnego Komisariatu Wytwórczości Wojennej oraz Instytutu Dewizowego było znalezienie skutecznych środków zaradczych dla zrównoważenia bilansu płatniczego. W wyniku tych narad zaostrzono

jszcze bardziej kontrolę zagranicznej wymiany towarowej i obrotu dewizowego.

Brak surowców szczególnie rud metali spowodował bezpośrednie i całkowite podporządkowanie gospodarki paliwem i metalami specjalnym organom państwowym.

Urząd Produktów Mineralnych.

Dekretem Ministerstwa Korporacji z dnia 27 grudnia 1935 roku został utworzony Urząd Produktów Mineralnych (Ufficio Prodotti Minerali) (opisany powyżej), któremu podlegają:

- a) Italskie Towarzystwo Rud Metali dla finansowania poszukiwań nowych pokładów rud;
- b) Italskie Towarzystwo Węglowe dla finansowania krajowej produkcji węgla, poszukiwań nowych pokładów węgla oraz kontroli zużycia węgla.

Zadania Urzędu Produktów Mineralnych polegają na regulowaniu produkcji, przeróbki i rozdziału produktów pochodzenia mineralnego, z wyjątkiem paliwa płynnego. Urząd współpracuje z naczelnymi organami mobilizacji gospodarczej, jak Najwyższą Radą Obrony Narodowej i Generalnym Komisarjatem dla Wytwórczości Wojennej. Prezes Urzędu Produktów Mineralnych podlega Ministerstwu Korporacji.

Sytuacja wymagała skupienia wszystkich zagadnień związanych z handlem zagranicznym w jednym ręku i poddania całego handlu zagranicznego i obrotu dewizowego jednolitemu kierownictwu.

Podsekretariat Stanu dla Wymiany Handlowej i Walutowej.

W dniu 7 stycznia 1936 r. utworzono Podsekretariat Stanu dla Wymiany Handlowej i Walutowej²¹⁾, który przejął

²¹⁾ Dekret królewski z mocą ustawy z dnia 6 stycznia 1936 r., L. 104: Riorganizzazione dell'Istituto Nazionale per i cambi con l'estero, Gazzetta Ufficiale, 1936, P. I., p. 344.

czynności kilku organów administracyjnych podległych do tej pory różnym władzom centralnym, a więc Ministerstwu Korporacji Bankowi Italii i Ministerstwu Skarbu.

Podsekretariat jest organem podległym bezpośrednio Szefowi Rządu i posiada szerokie uprawnienia pod względem wydawania zarządzeń w zakresie obrotów z zagranicą, redukujące właściwie do minimum inicjatywę prywatną w dziedzinie handlu zagranicznego.

Utworzenie Podsekretariatu dla Wymiany Handlowej i Walutowej, które równało się utworzeniu monopolu handlu zagranicznego, nastąpiło tylko w 6 tygodni po zmianie na stanowisku naczelnego wodza na froncie abisyńskim. Równoległość zmian, zachodzących na froncie gospodarczym Italii, ze zmianami w sposobie prowadzenia operacji wojennych świadczy dobitnie o ścisłym związku istniejącym pomiędzy gospodarczą i wojskową obroną państwa. Szybkie tempo działań wojennych narzucone przez marszałka Badoglio było spowodowane ciężką sytuacją gospodarczą, głównie zaś trudnościami powstałymi w obrocie towarowym i pieniężnym z zagranicą. Nie dbając o koszty i straty marszałek Badoglio starał się za wszelką cenę zakończyć wojnę jak najszybszym zwycięstwem. Nie chcąc dopuścić do przewlekłej wojny, zażądał on od Mussoliniego natychmiastowego przysłania 6-u świeżych dywizji, wzmocnienia artylerii, lotnictwa i broni chemicznej. Zmuszała go do tego postępowania groźna sytuacja gospodarcza, której opanowanie wymagało coraz ostrzejszych środków. Z drugiej strony Podsekretariat Stanu dla Wymiany Handlowej i Walutowej, skupiający kierownictwo wojny gospodarczej w jednym ręku, pozwolił na utrzymanie gospodarczej a tym samym politycznej niezależności Italii aż do ostatecznego zwycięstwa na froncie.

Dekret ministerialny z dnia 4 marca 1936: Riorganizzazione dell' Istituto Nazionale per i cambi con l'estero; Gazzetta Ufficiale, 1936, P. I., p. 795.

Dekret ministerialny z dnia 4 marca 1936: Approvazione dello statuto dell'Istituto Nazionale per i cambi con l'estero; Gazzetta Ufficiale 1936, P. I., p. 2133.

Do dnia 5 maja 1936 r. tzn. do daty zwycięskiego zakończenia wojny nie wydano już nowych zarządzeń gospodarczych. Utworzenie Podsekretariatu dla Wymiany Handlowej i Walutowej było więc ostatnim i zarazem skutecznym pociągnięciem wojenno-gospodarczym.

Oficjalne zakończenie działań wojennych nie pociągnęło za sobą całkowitej demobilizacji gospodarczej. Większość powstałych specjalnych urzędów i organów istnieje i działa nadal. Charakterystyczne światło na przyszły rozwój stosunków rzuca zapowiedziane przez Mussoliniego, w mowie wygłoszonej w dniu 23 marca 1936 r., upaństwowienie tych gałęzi przemysłu wojennego, których wyłącznym odbiorcą jest państwo. Za prawdopodobieństwem tego planu przemawia dokonana w r. 1936 reorganizacja wszystkich instytucji kredytowych oraz fakt posiadania przez I.R.I. (Istituto per la Ricostruzione Italiano) bardzo znacznych udziałów w ciężkim przemyśle. W tym kierunku zmierza też projekt ustawy z kwietnia 1937 r., który przewiduje 50%-y udział państwa we wszystkich stoczniach, których kapitał akcyjny przekracza 100 milionów lirów.

Etatyzacja życia gospodarczego podczas wojny abisyńskiej wykazuje więc po wojnie dążenie do utrwalenia bezpośredniej ingerencji władz w poszczególnych działach wytwórczości. System „gospodarki kierowanej” ustroju syndykalnego i korporacyjnego zamieniłby się w ten sposób stopniowo w gospodarkę kapitalizmu państwowego.

ROZDZIAŁ VIII.

WNIOSKI.

Obecny ustrój gospodarczy Italii stanowi przykład gospodarki obrony narodowej, opartej na zasadzie podporządkowania praw jednostki potrzebom zbiorowym. Niekorzystne przyrodzone warunki kraju oraz gwałtowny przyrost ludności zmusiły państwo do daleko idącej ingerencji w życie gospodarcze. Zabezpieczenie bytu i rozwoju narodu musiało znaleźć oparcie we własnej produkcji, niezależnej od zagranicy. Doświadczenia wojny światowej wykazały ścisłą zależność wojskowej i politycznej siły państwa od jego rozwoju gospodarczego, i podkreśliły wojskowe znaczenie niezależności gospodarczej. Istniejący więc obecnie w Italii ustrój gospodarki obrony narodowej jednoczy w sobie dwa dążenia: uzyskanie niezależności gospodarczej dla poprawy bytu narodu w czasie pokoju oraz przygotowanie silnej i niezależnej od zagranicy gospodarki wojennej.

Sprawdzenie celowości i słuszności systemu italskiej gospodarki obrony narodowej jest sprawą tym ciekawszą i bardziej godną uwagi, im więcej stosowane przez nią metody interwencjonizmu państwowego znajdują zwolenników i naśladowców w innych państwach. Należy jednak zaznaczyć, że istotnym sprawdzianem może być tylko gospodarka wojenna, której zapotrzebowanie personalne i materiałowe

odpowiadać będzie warunkom przewidywanym we współczesnej wojnie. Z tego więc powodu nie można uważać, wojny abisyńskiej za dostateczną próbę gospodarki wojennej Italii. Nierówność sił stron walczących świadczyła pod każdym względem o przygniatającej przewadze Italii. Poza tym wojna toczyła się w odległości tysiąca kilometrów od kraju, który nie był narażony na żadne działania nieprzyjacielskie. Najlepszym dowodem tego, że wojna abisyńska nie zmusiła Italii do napięcia wszystkich sił narodu, jest liczebność zmobilizowanych przez nią wojsk. Wynosiła ona ogółem 1.350.000 szeregowych i 57.000 oficerów, z czego 350.000 szeregowych i 17.000 oficerów znajdowało się na froncie abisyńskim. Był to więc zaledwie ułamek wojsk walczących na froncie włoskim podczas wojny światowej. Straty w ludziach były po stronie Italii nadzwyczaj niskie. Wyniosły one za cały czas wojny, trwającej 15 miesięcy, zaledwie 8.500 zabitych i zmarłych na skutek chorób i 8.000 rannych. Z tego więc punktu widzenia nie można zupełnie porównać wojny abisyńskiej z jakąkolwiek wojną europejską. Nawet spośród wojen kolonialnych wyróżnia ją mała liczba strat po stronie kolonizatorów.

Pod względem wojskowym włoska ekspedycja do Abisynii nie upoważnia więc do wniosków, dających się zastosować w warunkach europejskich. Z gospodarczego punktu widzenia możnaby dopatrzeć się pewnego podobieństwa z wojną współczesną w sankcjach Ligi Narodów, które niesłusznie prównuje się z blokadą gospodarczą. Sankcje obejmowały: zakaz wywozu broni do Italii, zakaz udzielania jej kredytów oraz zakaz prowadzenia z Italią wymiany towarowej (eksportu i importu). Na 58 państw, reprezentowanych w Lidze Narodów, tylko 49 zobowiązało się do wykonania wszystkich postanowień sankcyjnych, szereg państw odgrywających bardzo ważną rolę w handlu międzynarodowym

nie było w ogóle członkami Ligi Narodów²²⁾. Ponadto Francja, aczkolwiek brała udział w sankcjach, wyraźnie sprzyjała Italii, a W. Brytania nie zamierzała zaostrzać sankcji środkami blokady morskiej. Sankcje naftowe nie zostały uchwalone i dowóz do Italii ropy naftowej oraz jej przetworów odbywał się bez ograniczeń zarówno ze strony St. Zj. Am. Płn. jak Sowietów. Stanowisko Wielkiej Brytanii, która była inicjatorem uchwał sankcyjnych Ligi Narodów, najlepiej charakteryzuje fakt, że przez cały czas wojny wszystkie transporty wojska i sprzętu wojennego z Italii do Abisynii przechodziły za opłatą przez Kanał Suezki. Sankcje Ligi Narodów były dla Italii uciążliwe z powodu skurczenia się jej handlu zagranicznego i możliwości kredytowych. Nie posiadały one jednak charakteru blokady i wojny gospodarczej a zatem gospodarcza strona wojny abisyńskiej nie mogła się równać z przewidywaniami na wypadek konfliktu w Europie.

Tym bardziej zajmujące jest działanie wojny abisyńskiej na gospodarkę wojenną Italii, która nie stała ani przed zagadnieniem braku rąk roboczych (jak podczas wojny światowej), ani też nie musiała dbać o zaspokojenie zapotrzebowania i zużycia milionowych armij. Jednakże okazało się, że konflikt abisyński i działanie sankcji zmusiły Italię do wydania zarządzeń ograniczających spożycie, ostrych zarządzeń finansowych i dewizowych, celem zabezpieczenia państwu środków płatniczych oraz do zastosowania specjalnej polityki importowej.

Ograniczenie spożycia łączy się z tworzeniem zapasów surowców oraz z zagadnieniem ich namiastkowania. Utworzeniu zapasów ropy naftowej towarzyszyły zarządzenia ograniczające zużycie benzyny w samochodach prywatnych i autobusach oraz wysiłki zmierzające do wytworzenia „na-

²²⁾ W sankcjach nie brały udziału następ. państwa: St. Zjedn. Ameryki Płn., Sowiety, Niemcy, Austria, Węgry, Szwajcaria, Brazylia i Japonia.

rodowego środka pędnego” z alkoholu, benzolu, względnie przez produkcję benzyny syntetycznej. Italia skierowała główną uwagę na zastępcze surowce włókiennicze, ponieważ przemysł włókienniczy dostarcza największych kontyngentów eksportowych, niezbędnych dla zdobycia koniecznych dewiz. Wyniki tej polityki surowcowej pomimo wyraźnych sukcesów w niektórych dziedzinach jak aluminium i lanital, nie były jednak wystarczające z uwagi na ubóstwo surowcowe kraju. Większość zarządzeń może dać wyniki dopiero po upływie lat. Dążenia autarkiczne gospodarki wojennej stały natomiast w wyraźnej sprzeczności z żywotnymi interesami kraju, ponieważ każde ograniczenie importu wywołuje ograniczenia przywozu strony przeciwnej. Przeludnienie Italii oraz jej brak surowców zmusza kraj do zdobywania koniecznych dewiz przez eksport i dlatego wszelkie ograniczenia handlu zagranicznego wpływają poważnie na bilans płatniczy. Italia, nie będąc krajem bogatym ani w złoto, ani w surowce, jest bardzo wrażliwa na wszelkie wahania bilansu płatniczego, którego najpoważniejszą pozycją jest bilans handlowy. Jest to bodaj najbardziej znamiennym doświadczeniem wojny abisyńskiej, która z chwilą ogłoszenia sankcji zmieniła tempo pod wpływem działania nacisku gospodarczego. Wypowiedzenie kredytów oraz uchwały sankcyjne zmusiły Italię do płacenia złotem i dewizami, których posiadała niewiele. Malejący handel zagraniczny dostarczał coraz mniej zagranicznych środków płatniczych, którymi mogła pokrywać niezbędny import surowcowy. Zwycięstwo zatem musiało nastąpić szybko, o ile wojna nie miała się zakończyć klęską gospodarczą.

Samowystarczalność gospodarcza Italii w świetle doświadczeń wojny abisyńskiej nie może więc wytrzymać krytyki z punktu widzenia potrzeb wojny współczesnej. Nie pomniejsza to znaczenia dokonanych postępów w zakresie przemysłowym, które niewątpliwie umożliwiły Italii w ogóle rozpoczęcie działań wojennych na własną rękę. Jednak należy

pamiętać, że już samo działanie finansowych ograniczeń i utrudnień w eksporcie na skutek sankcyj Ligi Narodów narzuciło Italii zmianę taktyki na froncie oraz zmusiło ją do ostrych finansowych i gospodarczych zarządzeń obronnych.

Środki gospodarcze zastosowane przez Italię nosiły charakter „totalny”, gdy tymczasem wojna ograniczała się do wyżywienia, zaopatrzenia, uzbrojenia i transportu 367.000 żołnierzy i kraj nie był zagrożony żadnymi skutkami wojny. Na wypadek wojny w Europie sytuacja gospodarczo-wojenna może ulec tylko pogorszeniu w stopniu odpowiadającym sile przeciwnika.

Gospodarka obrony narodowej Italii spełniła jednak swą rolę podczas wojny abisyńskiej, ponieważ tylko jej zawdzięczać należy mobilizację środków finansowych i gospodarczych, niezbędnych dla gospodarki wojennej.

Organizacja mobilizacji gospodarczej działała sprawnie i skutecznie. Gospodarka wojenna natrafiła przede wszystkim na trudności finansowe i surowcowe, które pokonała głównie dzięki posiadanej organizacji oraz szybkiemu zwycięstwu na froncie. Niezależność gospodarcza Italii okazała się jednak przede wszystkim zależna od posiadanych sojuszników i rozporządzalnych środków finansowych. Hasło samowystarczalności gospodarczej, wysunięte podczas wojny, nie posiada w obecnych warunkach politycznych i gospodarczych najmniejszych widoków urzeczywistnienia, ponieważ brak jest zarówno surowców jak i środków finansowych.

Ustrój gospodarki obrony narodowej dał Italii poważne korzyści przez wzmoczenie wytwórczości, powiększenie obszaru państwa oraz wzrost znaczenia i samopoczucia narodowego. Dalszy rozwój tego ustroju zależy od tego, jak wytrzyma on próbę wojny w Europie. (Można tutaj zastosować słowa ²³⁾,

²³⁾ Maréchal Badoglio — Commentaires sur la Campagne d’Ethiopie — traduit d’italien par Juliette Bertrand — Editions Bernard

które użył marszałek Badoglio, omawiając zwycięską wojnę z Abisynią:

„Zaznaczyłem na wstępie, że książka niniejsza nie jest ani nie powinna być historią wojny włosko - abisyńskiej i kończąc ją podkreślam, że jest jeszcze przedwcześnie na wysnuwanie z tej wojny wniosków ostatecznych”.

Grosset. Paris, 1936, str. 230. „Ainsi j'ai commencé ce livre en affirmant qu'il ne voulait ni ne pouvait être l'histoire de la guerre italo-éthiopienne, et je l'achève en affirmant qu'il est encore trop tôt pour tirer de cette guerre des conclusions définitives”.

LITERATURA

W JĘZYKU POLSKIM.

T. Bleszyński. Gospodarka sowiecka na przełomie dwóch pięciolatek. Warszawa 1935.

R. H. „Plan regulacyjny” Gospodarki Włoch. „Gazeta Polska” z dn. 4.IV.36 r.

V Dr Witold Krzyżanowski. Polityka ekonomiczna Faszyzmu. Lublin 1933.

✓ Dr L. Krauze i Dr Zdz. Meliński. Polityka włoska w dziedzinie surowców metalowych i jej wyniki. „Przegląd Mechaniczny”, Nr 10—11 r. 1936.

— Zoltan Magyary. Organizacja władz a zwłaszcza rola Szefa Rządu w administracji publicznej. Nakładem Tow. Pracy Społeczno-Gospodarczej. Warszawa, 1937.

— Italskie Archiwum Surowców. Przegląd Intendencki, Nr. 1, 1934.

V Dr Zdzisław Meliński. Rozwój Przemysłu Wojennego Italii. Wiadomości Techniczne Uzbrojenia, 1938, Nr 42 i r. 1939 Nr 43.

— Rozwój hutnictwa żelaznego Włoch w ramach gospodarki autarkicznej. — Przegląd Mechaniczny, 1939, Nr 7.

✓ Stefan Meyer. Sankcje. Gospodarka Narodowa. 1936, Nr 4—5.

✓ Dr M. Orłowski. Przygotowanie gospodarstwa narodowego w Stanach Zjednoczonych Am. Płn. na wypadek wojny. Wiadomości Tow. Wojsk. Techn. Nr 3, Przegląd Techniczny Nr 23, 1938 r.

— Prof. inż. Stan. Flużański. Zasady mobilizacji przemysłu na potrzeby obrony Państwa. Warszawa, 1934.

— Dr B. R.M. Położenie gospodarcze Włoch. Gazeta Polska z dn. 1.IV. 1937 r.

— Płk. inż. Stefan Rotarski. Przygotowania do wojny totalnej we Francji na tle ustawy o powszechnej organizacji narodu na wypadek

wojny. Wiadomości Tow. Wojsk. Techn. Nr 3, Przegląd Techn. Nr 23, 1938 r.

✓ Prof. R. Rybarski. Ideał autarkiczny a rzeczywistość. Kurier Warszawski z dn. 14.XI.37 r.

✓ P. Wysocki. O włoskiej polityce i polskiej teorii. Drogi Polski Nr 3, 1938 r.

P. Wysocki. Włochy — Referat na prawach rękopisu, wygłoszony na Komisji Hutniczej Wicemin. Kozuchowskiego — 1937.

Anton Zischka. Italia Dzisiejsza. W polskim przekładzie Jerzego Furuhjelma. Trzaska, Evert i Michalski. W-wa, 1938 r.

Gazeta Polska z dn. 6, 22 i 23.VIII.1936 r.

W JĘZYKU WŁOSKIM.

Annuario Statistico Italiano 1918—1937.

Esercito e Nazione. 1932, Nr. 11, str. 1045—56.

Ministero della Guerra. Relazione sull'attività svolta per l'esigenza A. O. Roma, 1936.

Ministero della Guerra. — I rifornimenti dell'esercito mobilitato durante la Guerra alla fronte italiana (1915—1918) — Roma, 1924, Stabilimento Poligrafico per l'Amministrazione dello Stato.

Vittorio Franchini — La mobilitazione industriale dell'Italia in Guerra — Roma — Istituto Poligrafico dello Stato — 1932.

Nazione Militare. 1935, Nr 2, str. 126; 1936 Nr 3, str. 161—175.

W JĘZYKU FRANCUSKIM.

Maréchal Badoglio. Commentaires sur la Campagne d'Ethiopie. Traduit d'italien par Juliette Bertrand. Editions Bernard Grasset. Paris, 1936.

Mjr. P. Huard. Les pertes italiennes dans la Guerre d'Ethiopie. Revue des Troupes Coloniales. Mars, 1937.

Max Lambert. L'expérience Roosevelt ou la politique du New Deal. Chimie & Industrie, No 2, Août 1938.

Prof. Piero Sacerdoti. Le corporatisme et le régime de la Production et du Travail en Italie. Librairie du Recueil Sirey. Paris, 1938.

Société des Nations. Annuaire Militaire 1936—1937.

— Revue de la Situation Économique Mondiale 1935—36.

Chimie et Industrie. 1918—1938.

La France Militaire. 18.I.1936 r.

Revue Militaire Française, Janvier 1934.

W JĘZYKU ANGIELSKIM.

Arnold J. Toynbee. Survey of international Affairs 1935. Abyssinia and Italy. Oxford University Press, London. Humphrey Milford. 1936.

W JĘZYKU NIEMIECKIM.

- Emilio de Bono.* Die Vorbereitungen und die ersten Operationen zur Eroberung Abessiniens - C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München 1936.
- Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1937.
- Generalmajor A. D. Herman Franke.* Handbuch der neuzeitlichen Wehrwissenschaften. Verlag Walter de Gruyter & Co. Berlin, 1937.
- Mjr. Dr. K. Hesse.* Der Kriegswirtschaftliche Gedanke. Hanseatische Verlagsanstalt. Hamburg, 1935 r.
- Kriegswirtschaftliche Jahresberichte 1936. Hanseatische Verlagsanstalt, 1936.
- Oberst Friedrich Immanuel.* Der Untergang Abessiniens. Verlag „Offene Worte“. Berlin W. 35, 1936.
- Institut für Konjunkturforschung Berlin. Industrielle Mobilmachung Statistische Untersuchungen. Hanseatische Verlagsanstalt. Hamburg, 1936.
- Dr Otto Korfes.* Grundsätze der Wehrwirtschaftlehre. Hanseatische Verlagsanstalt. Hamburg, 1936.
- Dr Werner Matthias.* — Die Staatliche Organisation der Kriegswirtschaft. Junker und Dünhaupt Verlag. Berlin, 1937.
- Stefan Th. Possony.* Die Wirtschaft des totalen Krieges. Gerold & Co. Wien, 1938.
- Heinz Presser.* Das Potentiel de Guerre. Druck von Hans Zeder, Nürnberg, 1938.
- Dr Paul Rupprecht.* Italiens Wirtschaftskriegführung. Deutsche Wehr, 20.V.1936 r.
- Dr Eberhard Scherbenig.* Wirtschaftsorganisation im Kriege. Verlag von Gustav Fischer. Jena, 1938 r.
- Fritz Seidenzahl.* Italiens Kriegswirtschaft. Deutsche Wehr, 13.II.1936 r.
- Dr Hellmut Vollweiler.* Der Staat und Wirtschaftsaufbau im fascistischen Italien. Konrad Triltsch Verlag, Würzburg. Aumühle, 1938.
- Ernst Wagemann.* Wirtschaftspolitische Strategie. Hanseat. Verlagsanstalt, Hamburg, 1937.
- Oberst a. D. Rudolf v. Xylander.* Vom Krieg in Abessinien. Allgemeine schweizerische Militärzeitung, Nr 1, 1936.
- Die Eroberung Abessiniens 1935/36. Verlag von E. S. Mittler & Sohn. Berlin 1937.
- Oberst a. D. R. v. Xylander.* Der Sanktionskrieg des Völkerbundes gegen Italien. Wirtschaftskrieg. Schriftenreihe der deutschen Wirtschaftzeitung, Heft 6. Berlin, 1938.
- Oberst a. D. R. v. Xylander.* Die kriegswirtschaftliche Verfassung Italiens. Hanseatische Verlagsanstalt. Hamburg, 1935.

33964/

2

SKŁAD GŁÓWNY
W KSIĘGARNI TECHNICZNEJ PRZEGŁĄDU TECHNICZNEGO
Warszawa, Czackiego 3/5